

युग शक्ति गायत्री

जापती ज्ञानपथ योजना
भा. परिवार न्याय सेवा, परिवार सेवा, न्याय सेवा
पुणे जिल्हा न्याय मंत्रालय, न्याय सेवा, न्याय सेवा
व्यवस्थापक, पुणे

सप्टेंबर २००० मां वंगानारी
प्रकाशन तारीख २५-८-२०००

ॐ ભૂર્ભવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ !

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

પ્રકાશન તારીખ ૨૫-૮-૨૦૦૦

: સંસ્થાપક / સંસ્ક્રક :

વેદવૃત્તિ, તપોનિષ્ઠ યુગદેશ

પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

અને

માતા ભગવતી દેવી શર્મા

: સંપાદક :

પં. લીલાપત શર્મા

: સહ સંપાદક :

ધનશ્યામ પટેલ

: કાર્યાલય :

ગાયત્રી તપોભૂમિ,

મથુરા - ૨૮૧ ૦૦૩

(૦૫૬૫) ૪૦૪૦૦૦,

૪૦૪૦૧૫

વાર્ષિક લવાજમ : ૪૫ રૂપિયા

આજીવન લવાજમ : ૫૦૦ રૂપિયા

વિદેશનું લવાજમ

વાર્ષિક : ૧૦ પાઉન્ડ / ૧૫ ડૉલર /

૪૦૦ રૂપિયા

આજીવન : ૧૦૦ પાઉન્ડ /

૧૫૦ ડૉલર / ૪૫૦૦ રૂપિયા

વર્ષ - ૩૧ અંક - ૯

સપ્ટેમ્બર-૨૦૦૦

વર્તમાનને સુધારો

ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળના સંધિકાળને વર્તમાનકાળ કહે છે. સાચું પૂછો તો અસ્તિત્વ નથી વર્તમાનકાળનું નથી, ભૂતકાળનું. એક સ્મૃતિ છે તો બીજું કલ્પનાની છલાંગ. અસ્તિત્વની ધરતી પર બેમાંથી એકેય આવતું નથી. તેથી જેનું અસ્તિત્વ છે તેની જ વાત વિચારવી જોઈએ. અતીતના ગર્ભમાંથી વર્તમાનનો અભ્યુદય થતો હોય છે. ચોક્કસપાણે આપણા વર્તમાન માટે આપણો ભૂતકાળ અને આપણા ભવિષ્ય માટે આપણો વર્તમાનકાળ જવાબદાર છે.

કેટલાય લોકો ભૂતકાળની સુખદ સ્મૃતિઓમાં ખોવાયેલા રહે છે તથા વીતેલા દિવસોનાં રોદાણાં રડતા હોય છે. વર્તમાનનો અલભ્ય અવસર વ્યર્થ જઈ રહ્યો છે તેનું ધ્યાન રહેતું નથી. સદ્ગુણનો અભાવ ભવિષ્યને અંધકારમય બનાવે છે. કેટલાક એવા પાણ હોય છે કે જેઓ ભવિષ્યની કલ્પનાઓમાં જ પોતાનો બધો સમય ગુમાવી દે છે. પરિણામે વર્તમાનની ઉપલબ્ધિઓથી વંચિત રહી જાય છે. આથી ઊલટું બુદ્ધિ અને સામર્થ્યની દૃષ્ટિએ કમજોર પરંતુ વર્તમાન વિશે વિચારનારા અને સમયનો સદ્ગુણનો ઉપયોગ કરનારાઓ સફળતાના સર્વોચ્ચ શિખરે પહોંચી જાય છે. સંસારમાં કોઈપણ ક્ષેત્રમાં વિશિષ્ટ સફળતા પ્રાપ્ત કરનારાઓનો એક જ મંત્ર રહ્યો છે - વર્તમાનમાં જીવવું અને વર્તમાનનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો.

જેમને સફળતાઓ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા હોય એમણે આ શાશ્વત સૂત્રને હૃદયમાં ઉતારવું જોઈએ. કોઈને દોષ આપવો તે આત્મપ્રવંચના છે. આપણી આવતીકાલ કેવી હોય ? તેના સર્જનમાં આપણે પોતે લાગી જઈએ.

મન:સ્થિતિઓ અને અંત:કરણની વિભિન્ન ક્રિયાઓ ફક્ત એક તત્વ પર સ્થિત છે અને એ મહાન વસ્તુ છે, વિચાર આજ સુધી વિશ્વમાં જે મહત્વપૂર્ણ અને આશ્ચર્યચકિત કરી દેતાં કાર્યો થયાં છે તથા જે કંઈ ઉત્કૃષ્ટ કાર્ય થઈ રહ્યું છે એ મનુષ્યના એ દિવ્ય ગુણનો જ ચમત્કાર છે જેને મનોવૈજ્ઞાનિકો અને વિજ્ઞાનીઓ વિચાર કહે છે. જીવનની યથાર્થતા આપણા વિચારો પર આધારિત છે. આજે આપણે જેવા છીએ, આપણા જીવનને જે ઉત્કૃષ્ટ કે હલકી સ્થિતિમાં રાખ્યું છે તથા આપણું અંત:કરણ, ઈચ્છાઓ, બાહ્ય સ્વરૂપ, વાતાવરણ અને માનસિક સંતુલન લગભગ દરેક તત્વ આપણા વિચારોનું જ પરિણામ છે. મનુષ્યની મહાનતા, જીવનનાં સર્વોચ્ચ કર્તવ્યો તેના પ્રબળ સ્થાયી વિચારો પર આધારિત છે. આ વિચારોના વિભિન્ન પ્રગટ ભેદ અને વિભેદ છે. કેટલાક તો એવા હોય છે પાણીના ક્ષણિક પરપોટાની જેમ નષ્ટ થતા રહે છે. તેઓ બનતા અને નાશ થતા રહે છે તથા મન પર તેનો ઊંડો પ્રભાવ છોડતા નથી. કેટલાક વિચાર બીજાઓના સંકેત દ્વારા મનમાં પ્રવેશ કરે છે, આંદોલન પેદા કરે છે, અમુક કાળ સુધી ટકી રહે છે, પરંતુ તે પછી વિલીન થઈ જાય છે.

જે વિચારોની મનોભૂમિમાં સ્થાયી છાપ પડે છે, જેનાથી આપણા અંત:કરણમાં પ્રબળ સત્તા અંકિત થાય છે અને જે વિચારો પુનરાવૃત્તિને કારણે સ્વભાવનું એક વિશિષ્ટ અંગ બની જાય છે. એવા જ વિચારોનું મહત્વ વિશેષ છે. માનસશાસ્ત્ર દૃઢતાપૂર્વક એ તત્વનો નિર્દેશ કરે છે કે, આ પ્રબળ વિચારની સત્તા મહાન છે અને આ સ્થૂળ વસ્તુ છે. જે યોગ્ય અને સમ્યક્ રીતે વિચાર કરવાની કળાથી પરિચિત છે તે પોતાના ભાગ્ય, દષ્ટિકોણ અને વાતાવરણને પલટાવી શકે છે, જે યોગ્ય રીતે વિચાર

વાવવાનું જાણે છે, વિચાર-બીજાને પારખી શકે છે અને યોગ્ય-અયોગ્યથી પૂર્ણપણે પરિચિત છે તે પોતાનાં ભાગ્ય, સ્વભાવ તથા વાતાવરણને પલટાવી શકે છે.

આપણા વિચારો જેવા હશે તેને અનુરૂપ જ આપણા ભવિષ્યનું નિર્માણ થશે. આપણે જેવા વિચારો રાખીશું તેવી જ આદતો બનશે. જેવા વિચારો મન:ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થશે, તેવા જ સ્વભાવનું નિર્માણ થતું જશે. ઉત્પાદનશક્તિનો એ અટલ નિયમ છે કે, જે વિચારો પર આપણે દૃઢતાપૂર્વક વિશ્વાસ કરીએ છીએ, જેમની પાછળ શક્તિશાળી પ્રેરણા રહે છે, જે વિચારો મગજમાં વારંવાર ઊઠે છે તથા જેનું પુનરાવર્તન ચાલતું રહે છે તેમને અનુરૂપ જ આપણું જીવન ઢળી જાય છે. વાત એમ છે કે, આપણે પોતાને જેવા માનીએ છીએ, પોતાના વિશે જે દૃઢ ચિંતન કરી લઈએ છીએ, જે વિચારોમાં સંલગ્ન રહીએ છીએ, ધીરે ધીરે એવાં જ થઈ જઈએ છીએ. આપણા આદર્શો જેવા હોય છે તેનું એવું જ પ્રતિબિંબ આપણા ચહેરા પર પ્રગટ થઈ જાય છે અને કેટલાક સમય બાદ આપણે તેવા જ થઈ જઈએ છીએ.

જે મનુષ્ય પોતાને તંદુરસ્ત, નીરોગી અને શક્તિશાળી થવાની ભાવનાનો સંકેત સતત પોતાના આત્માને આપતો રહે, એ જ વિચારમાં પૂર્ણ નિશ્ચય અને વિશ્વાસ ભરીને પોતાને એવાં જ સૂચનો કરે તો એ શક્તિશાળી બની જશે. જરૂર ફક્ત સતત સૂચન કે સંકેત આપવાની છે. સંકેત જેટલા પરિપુષ્ટ હશે તેટલું જ મહાન પરિવર્તન થશે અને ઉત્કૃષ્ટ તત્વોની વૃદ્ધિ થશે.

સ્વસંકેતની અદ્ભુત શક્તિ

સંકેત આપણા વાતાવરણમાં ચારે તરફ ફેલાયેલા છે. જે રીતે આપણે શ્વાસ લઈએ છીએ તેવી જ રીતે

વાતાવરણમાંથી સંકેત ખેંચીએ છીએ. સવારથી સાંજ સુધી આપણે આપણા અવ્યક્તને, આપણા આત્માને અને આપણી શક્તિઓને કોઈને કોઈ આજ્ઞા આપતા રહીએ છીએ. તે બધું આપણા પોતાના માટે છે તેથી પોતાને આજ્ઞા આપવાને સ્વસંકેત કહેવો જોઈએ.

આપણા અવ્યક્ત પ્રદેશમાં નિકૃષ્ટ વાતાવરણની સૃષ્ટિ ઘણાં વર્ષોનાં એકત્રિત નિકૃષ્ટ સંકેતોના પરિણામ સ્વરૂપે જ થઈ શકે છે. અજાણતાં આપણે પોતાના આત્મા પર અયોગ્ય પ્રભાવ પાડી તેને એટલો નિર્બળ બનાવી દઈએ છીએ કે તેમના વાસ્તવિક ગુણનો ક્ષય થઈ જાય છે. “હું આ કાર્ય કરી શકીશ કે નહીં.” “મારામાં કદાચ એટલી તાકાત નથી કે પ્રતિકૂળતાને સહન કરી શકું, હું સામાન્ય માનવી છું.” આ પ્રકારના અનેક વિરુદ્ધ વાતાવરણની સૃષ્ટિ ઊભી કરી લીધી છે. આપણે નથી જાણતા કે આપણે પોતે પોતાના શત્રુ બની ગયા છીએ.

ઉન્નતિ અને વાસ્તવિક સુખનો આધાર કોઈ બાહ્ય વસ્તુમાં નથી. તમારી સહાયતા કોઈ કરી શકતું નથી, ફક્ત તમારા સંકેતોમાં જ તમને ઊંચે ઉઠાવવાની શક્તિ છે. તમારું પ્રારબ્ધ, તમારા ગ્રહો અને તમારા સુખ-દુઃખનું રહસ્ય તમારા સંકેતોમાં છુપાયેલું છે. શુભ અને શુદ્ધ સંકેતો દ્વારા જ તમે ઉન્નતિના ઉચ્ચ શિખરે આરૂઢ થઈ શકો છો. શુભ સંકેત તમારા આત્માના પ્રાણ છે. એ તમારા સૌથી વધુ સ્વામી ભક્ત નોકર છે. આ ચાક્રો પાસેથી કામ-લો, તેઓ તમારી સહાયતા માટે હાથ જોડીને ઊભા છે.

સંકેતનાં બે રૂપ

આપણા સમસ્ત સંકેતોનાં બે રૂપ છે – એક “નિશ્ચયાત્મક તથા બીજું નિષેધાત્મક” મેં મારા અંતઃકરણમાંથી અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કર્યો છે. મારામાં જ્ઞાનરૂપી દીપક પ્રગટ થયો છે. “મારું મન પરમ નિર્મળ બની ગયું છે. મારા મનમાં શાંતિનો સાગર લહેરાઈ રહ્યો છે. હું શાંતિસદનમાં વાસ કરી રહ્યો છું.”

આ પ્રકારના સંકેતો નિશ્ચાયત્મક હોય છે. માનસિક પરિપુષ્ટિમાં એમનું ઘણું મહત્ત્વ છે. બીજા પ્રકારના સંકેત નિષેધાત્મક હોય છે. એમનું કાર્ય મનઃપ્રદેશની નીચલી ભૂમિકામાંથી જૂની કુત્સિત ગ્રંથિઓને ઉખેડી ફેંકવાનું છે. જેમ બી વાવતી વખતે ઉબડખાબડ અને ઝાડી ઊગેલી જમીન સાફ કરવી પડે છે તથા કાંટાળી ઝાડી તોડી નાખવી પડે છે તેવી જ રીતે. નિષેધાત્મક સંકેત મનોભૂમિમાંથી જૂની ગ્રંથિઓને નિર્મૂળ કરે છે. આપણા માટે યોગ્ય છે કે, સૌ પ્રથમ આપણા મનઃપ્રદેશને સ્વચ્છ, પવિત્ર અને શુદ્ધ બનાવી લઈએ. ત્યારબાદ એમાં ઉત્તમોત્તમ સંસ્કારોનાં વૃક્ષ ઉગાડીએ નિકૃષ્ટના સ્થાને ઉત્તમ તત્ત્વો જમાવી દેવાથી જ જગૃતિ થાય છે.

સંકેત વિદ્યાની તૈયારી

સ્વસંકેતોનો આધાર આપણી શ્રદ્ધા છે. આપણો પોતાના પર જેટલો વિશ્વાસ હશે એટલી જ તીવ્રતાથી સંકેત કાર્ય કરશે. આપણી શક્તિઓ પ્રત્યે જેટલો અવિશ્વાસ રાખીશું તેટલી જ અધોગતિને પ્રાપ્ત થઈશું. પોતાની શક્તિઓમાં અવિશ્વાસ રાખવો તે વિષપાન સમાન છે. સૌ પ્રથમ નાની-નાની વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરીને પોતાની શ્રદ્ધા વધારવાનો અવસર આપો. સવારે બે-ચાર કાર્યો દિવસમાં કરવાનો નિશ્ચય કરી લો. પછી સાંજ સુધી કોઈપણ સંજોગોમાં તેમને પૂરાં કરો. શરૂઆતમાં નાનાં કાર્યો કરો, ત્યારબાદ કાર્યો વધારતા જાવ. આવું કરવાથી આપના આત્મવિશ્વાસમાં પૂરતી અભિવૃદ્ધિ થઈ જશે. જેમ જેમ આપણી આત્મશ્રદ્ધામાં વધારો થશે તેમ તેમ સંસારની વિશેષ સૂક્ષ્મ સત્તા એટલે કે ઈશ્વરીય સત્તા સાથે આપણું તાદાત્મ્ય સ્થાપિત થતું જશે. જ્યારે આપણે પોતાનો વિશ્વાસ ક્રમશઃ વધારી રહ્યા હોઈએ ત્યારે એક જ વખતે કોઈ એવું કઠણ કાર્ય લેશો નહિ કે જે આપણી ક્ષમતા બહારનું હોય. આવું કરવાથી ઘણા દિવસનો આત્મવિશ્વાસ નષ્ટ થતો જોવા મળ્યો છે. આપણો આત્મવિશ્વાસ જ એ દૃઢ સંકલ્પશક્તિ પેદા કરનાર તત્ત્વ છે. એકવાર આત્મવિશ્વાસ જગૃત થઈ

જવાથી તેનો પ્રભાવ જીવનભર રહે છે. શ્રદ્ધા અને પૂર્ણ વિશ્વાસથી ભરેલા સંકેતોમાં યોવન, બળ અને સફળતાનું મહાન રહસ્ય છુપાયેલું છે.

સાધક માટે અન્ય આવશ્યક તત્ત્વ

અમારી દિવ્ય શક્તિઓનું વધુને વધુ જાગરાણુ થઈ રહ્યું છે. અમારામાં દિવ્ય તત્ત્વોનો સંચાર થઈ રહ્યો છે. ચારે દિશાઓમાં અમારી આત્મજ્યોતિનો પ્રકાશ ફેલાઈ રહ્યો છે. આ ધારણા આપણી દરેક વાતમાંથી પ્રગટ થવી જોઈએ. આપણી વેશભૂષા સફળ વ્યક્તિઓ જેવી હોવી અનિવાર્ય છે. આપણે ફાટેલાં વસ્ત્રો ફેંકી દેવાં જોઈએ. આ દરિદ્રતાની નિશાનીઓ આપણા માટે નથી.

આપણા શરીરના પ્રત્યેક અવયવમાં મહાન પરિવર્તન થઈ રહ્યું છે. તેથી આપણે પોતાના વાતાવરણને પણ ભવ્ય જાગરાણુને અનુકૂળ જ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ. ઘરના ખૂણાઓ, કબાટોને સ્વચ્છ કરી રહ્યા છીએ. આ ધૂળ અને માટીની ગંદકીથી આપણે સદાને માટે મુક્ત થઈ રહ્યા છીએ. આપણે એની સાથે કોઈ સંબંધ નથી. આપણા વાતાવરણનું નિર્માણ આપણી કામનાને અનુકૂળ થવું જોઈએ.

આપણા સ્વાધ્યાયનો ઉદ્દેશ્ય પણ આપણને ઉચ્ચ બનાવે તેવો હોવો જોઈએ. આપણે એ જ વાંચીએ કે જે આપણી મહત્ત્વાકાંક્ષાઓને પ્રજ્વલિત કરે. એ આપણી પ્રગતિમાં મદદરૂપ બનશે તથા ઈચ્છાના અગ્નિને શાંત થવા નહિ દે. આપણે જે ખરીદી શકીએ તો આત્માને ઊંચે ઉઠાવે તેવાં સારાં સારાં પુસ્તકો ખરીદીએ. તેમનું અધ્યયન આપણા જાગરાણુ માટે અત્યંત આવશ્યક છે.

આત્માને એમના પરિપુષ્ટ વિચારોમાં રમાણુ કરવા દો. ત્યારબાદ દૈનિક કાર્યોની શરૂઆત કરો.

પોતાની ઉન્નતિની ભાવના

“આજે મેં બધાં બળોનો આશ્રય છોડી દીધો છે. એકમાત્ર પોતાના પ્રબળ આત્માનો આધાર ગ્રહણ કર્યો છે. મારું એકમાત્ર બળ મારો આત્મા છે. હવે હું ક્ષણભર

પણ બીજાની મદદ પર આધાર રાખીશ નહીં.”

“જ્યારે હું વ્યાકુળ થઈ જાઉં છું, તદ્દન અસહાય બની જાઉં છું ત્યારે હું કેવળ અંતરાત્મા તરફ મીટ માહું છું. મારો પરમમિત્ર મારો આત્મા છે. મારો સહાયક, મારો રખેવાળ અને મને આગળ વધારનાર મારો આત્મા છે. એની મદદથી જ હું આગળ વધી રહ્યો છું. મારું સુખ કોઈ બાહ્ય વસ્તુ પર આધારિત નથી. મારું સુખ તો મારા આત્માના શરણમાં છે.”

આ સંસારમાં આપણું કલ્યાણ કરનાર સત્તા આપણો સંદેશ જ છે. આપણાથી બહારની કોઈ સત્તા આપણું કલ્યાણ કરી શકતી નથી. આપણા સંકેત જેવા હશે તેવું જ આપણું અંતર્જગત નિર્મિત થશે. આપણા સંકેતોની પ્રતિકૃતિ આપણા દૈનિક કાર્યક્રમ પર આવશે. તે જ આપણા આંતરિક પ્રદેશમાં જામી જશે ત્યારે જ આપણે વારંવાર ઊંચે ઉઠાવનાર પ્રેરણાને હૃદયમાં અનુભવી શકીશું.

આત્મજ્યોતની ભાવના

“એક પ્રખર આત્મજ્યોત મારા હૃદય સૂર્યમાંથી પ્રકાશિત થઈ રહી છે. એના દિવ્ય પ્રકાશમાં મને નિજ કર્તવ્ય સારી પેઠે દેખાઈ રહ્યાં છે. મારું અંતર્જગત બધી બાજુએથી પ્રકાશિત છે. એમાં અજ્ઞાનનો અંધકાર ટકી શકતો નથી. હવે હું અજ્ઞાનના અંધકારની મોહનિદ્રામાંથી જાગૃત થઈ ગયો છું. મને જ્ઞાન થઈ ગયું છે કે આ સંસારમાં હાથ-પગ હલાવ્યા વિના કશું જ થઈ શકતું નથી. હવે હું પોતાની શક્તિનો અનુભવ કરું છું. મારી શક્તિઓ મારા અણુ-અણુમાંથી પ્રકાશિત થઈ રહી છે. મારી નસે-નસમાં શક્તિશાળી લોહી દોડી રહ્યું છે. કલેશ, અસંતોષ, નિરાશા, કાયરતા તથા સંશય ઉત્પન્ન કરતી વૃત્તિઓનો ઉપયોગ મારા ભાગ્ય વિધાનમાં થયો નથી.”

હું પોતાના વિચારોનો સ્વામી છું. પોતે વિચાર કરવાનું જાણું છું. પોતાના જીવનની લગામ બીજાના હાથમાં સોંપતો નથી. મારા નિર્ણયો પૂર્ણ પરિપુષ્ટ બની

ગયા છે. મારા જીવનને ઉચ્ચ બનાવવાનો નિશ્ચય કરી લીધો છે. હું જીવનસંગ્રામમાં પ્રવેશી રહ્યો છું. હું સતત આગળ જ વધતો રહીશ.

દૃઢ નિશ્ચય, દૃઢ સંકલ્પ તથા સ્થિરતાની ભાવના

“આજથી હું દૃઢ નિશ્ચય કરું છું કે, મારા મનોરથો, મારા આદર્શો, મારી પ્રેરણાઓ તથા મારા આત્મા પ્રત્યે સાચો રહીશ. જીવનનો જે ક્રમ મેં નક્કી કર્યો છે તેના પર અડગ રહીશ. હું પોતાના કર્તવ્ય વિરુદ્ધ આચરણ કરીશ નહીં.”

આધ્યાત્મિક વિવેકની ભાવના

“હું મારો કીમતી સમય ખાવું-પીવું, વસ્ત્ર, આભૂષણ, પદાર્થ-સંગ્રહ વગેરેમાં વ્યર્થ નષ્ટ કરતો નથી. શણગારમાં સમય વેડફતો નથી. બીજાના દોષ જોતો નથી. મને વિવેક પ્રાપ્ત થયો છે. હું જગતનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજી ગયો છું. સંસારમાં ભ્રમજાળની સ્થિતિને સારી રીતે સમજી ગયો છું. હવે હું તુચ્છ વાસનાઓનો ગુલામ બનીને રહીશ નહીં. ક્ષુદ્ર ઈચ્છાઓ હવે મને દબાવી શકતી નથી.” અવિશ્વાસ, ચિંતા, અશ્રદ્ધા, સંકોચ, કાયરતા વગેરે વિજાતીય તત્ત્વો મારા અંતઃકરણમાં રહી શકતાં નથી.

મને પ્રતીતિ થઈ ગઈ છે કે નિશ્ચિત અને નિર્ભય પુરુષો જ ઉત્કૃષ્ટ જીવન પ્રાપ્ત કરે છે. હું ભવિષ્યનાં દુઃખોની કલ્પના કરતો નથી. મને પોતાની વૃત્તિ આત્મામાં સ્થિર કરવામાં આનંદ આવે છે.

વિપત્તિ પર વિજય પ્રાપ્ત કરવાની ભાવના

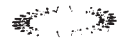
“મને અનુભવ થઈ ગયો છે કે, જીવનમાં જે વિપત્તિઓ, કષ્ટો અને પ્રતિકૂળતાઓ આવે છે તે બધી મારી ભલાઈ માટે આવે છે. ભારેમાં ભારે વિપત્તિ સહન કરવાનું મારામા સામર્થ્ય છે. મારા અંતઃકરણના અંતઃસ્થળમાં એવું અસાધારણ બળ છે કે, ભારેમાં ભારે સંકટ અને વિધ્ન-બાધાઓને હું ઇન્ન-ભિન્ન કરી શકું છું. હું વિપત્તિઓનું પ્રસન્નતાથી સ્વાગત કરું છું. જેમ

આગ્રેમાં તપોને અને હથોડાના પ્રહારો સહન કરીને લોખંડનાં સુંદર હથિયાર બને છે તેમ વિપત્તિઓ, કઠણાઈઓ અને બાધાઓ જ મહાન ગુણોનો વિકાસ કરે છે.”

“હું વિરોધી અને વિપરીત પરિસ્થિતિમાં રહીને પોતાના લક્ષ્ય પર સ્થિર રહું છું અને પોતાના જીવનની દુઃખગાથા લોકોને સંભળાવતો ફરતો નથી. મારા હૃદયમાં એવો દાવાનળ છે કે, ક્ષુદ્ર દુર્ભાવ કે આસુરી વિચાર મને દબાવી શકતા નથી.”

શિશુના મન પર સંકેતનો પ્રભાવ

અસામાન્ય અવસ્થામાં બાળકોના મન પર પ્રેરણાપ્રદ સંકેત વધુ કાર્ય કરે છે. જે કાંઈ સંકેતો એમને આપવામાં આવે છે તેનો તેઓ સહર્ષ સ્વીકારે છે. જે માતા કહે કે - તું રાજા બેટા છે, સારાં સારાં કાર્યો કરે છે, બીજાઓને ગાળો આપતો નથી, પરીક્ષામાં પાસ થઈ જાય છે, બધી જગ્યાએ વિજયી થાય છે વગેરે, તો શિશુનું અવ્યક્ત મન તરત જ આ સંકેતોને ગ્રહણ કરી લે છે અને ભવિષ્યમાં આ સંકેતો તેને ઉચ્ચ બનાવી રાખે છે. એથી વિપરીત જે બાળકને ગાળો આપીએ અને કહીએ કે “તું જન્મભર રડતો ફરીશ, ભીખ માંગીશ, દુનિયામાં લોકોના મોઢા સામે જોતો રહીશ, તારાથી કશું થવાનું નથી, તું દરેક જગ્યાએ હારી જાય છે.” આ પ્રકારના ઘાતક સંકેતોનો શિશુના હૃદય પર ઘણો વિષયુક્ત પ્રભાવ પડે છે. જે શિક્ષક પોતાના વિદ્યાર્થીઓને “તું નકામો છે, ગધેડો છે. મગજમાં છાણ ભરેલું છે. નાલાયક છે, સાવ બુદ્ધુ છે.” વગેરે સંકેતો આપે છે. તેઓ પોતાના શિષ્યોના માર્ગમાં કાંટા વેરે છે. બાળપણમાં આપવામાં આવેલા ઘાતક સંકેતોથી કેટલાંય હોશિયાર બાળકોનાં જીવન અંધકારમય બની જાય છે.

ભારતની પરિવાર પરંપરા નરરત્નોની ખાણ છે

ભારતભૂમિ રત્નગર્ભા છે. એની માટીમાં સોના-ચાંદી, અને હીરાપન્નાની અસંખ્ય ખાણો છે, પરંતુ ભારતના ઋષિઓ તથા સંતોએ સોના-ચાંદી અને હીરાપન્નાને ચમકદાર પથ્થરથી વિશેષ સમજતા નથી. અહીંના પંડિતોની દૃષ્ટિમાં તો અસલ હીરામોતી ભારત-માતાના ખોળામાં ખેલતા એ સપૂતો છે કે, જેમણે પોતાની તપસ્યા, સાધના તથા સત્કર્મો દ્વારા ભારત માતાને ગૌરવવંતું સ્થાન આપ્યું છે અને ફક્ત ભારત-ભૂમિનું જ નહીં પરંતુ સમગ્ર વિશ્વનું માર્ગદર્શન કરી વસુધૈવ કુટુંબકર્મનો પાઠ ભણાવ્યો છે. એ નરરત્નો ભારતીય પરિવારની સંસ્કૃતિ અપનાવીને જ વિશ્વવંદ્ય બન્યાં છે. એમણે બાળરૂપમાં કોઈ ને કોઈ પરિવારના આંગણમાં બાળકીડાઓ કરી છે. તેથી આપણા પૂર્વજોએ મનુષ્યના જીવનકાળનાં સો વર્ષોને જે ચાર આશ્રમોમાં વિભાજિત કર્યાં છે એમાં ગૃહસ્થાશ્રમ સર્વશ્રેષ્ઠ બતાવ્યો છે. ભારતીય સંસ્કૃતિને પુનર્જીવિત કરનારા સંસ્કૃતિના મરુસ્થળમાં વ્યાકુળ કર્ણવરસાવનાર, સૂતી માનવતાને જગાડવાનો શંખનાદ કરનાર પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીરામ શર્માએ આ આશ્રમને એટલું મહત્ત્વ આપ્યું છે કે એમણે પ્રજ્ઞાપુરાણના તૃતીય ખંડનું નામ જ પરિવાર ખંડ રાખ્યું છે.

પરિવાર ખંડમાં ગુરુદેવ એવો વિષય લીધો છે કે જે આપણા દૈનિક જીવનનું અભિન્ન અંગ છે અને જેની ઉપેક્ષાને કારણે આજે ચારે તરફ કલહ, કલેશ તથા અશાંતિનું વાતાવરણ પેદા થઈ રહ્યું છે. ગૃહસ્થજીવન તથા કૌટુંબિક આદર્શોની ધરી પર જ વિશ્વ પરિવારનું માળખું રચાયેલું છે. મનુષ્યને જે બાલ્યકાળમાં સ્નેહ, પ્રેમ અને ઉદારતાનું શિક્ષણ આપી શકાય તો મનુષ્યમાં

દેવત્વનો ઉદય થશે અને પૃથ્વી પર સ્વર્ગનું અવતરણ થશે, કેમ કે પરિવારથી જ સમાજ બને છે, સમાજથી રાષ્ટ્ર અને રાષ્ટ્રોનો સમૂહ જ વિશ્વ છે. પોતાના પરિવાર પ્રત્યે જે મમતા, પોતીકાપણું તથા ત્યાગ-સમર્પણની ભાવના હોય છે એ જ સદ્ભાવના જે વિશ્વનાં સમસ્ત પ્રાણીઓ માટે મનમાં જાગી જાય તો સ્વાર્થ, ઈર્ષ્યા, દ્વેષ અને હિંસાની ભાવના જ સમાપ્ત થઈ જશે અને સમગ્ર સંસારમાં ફક્ત પ્રેમનું સામ્રાજ્ય હશે અને આખું વિશ્વ એક કુટુંબ બની જશે.

આ વિષયમાં આચાર્યશ્રી લખે છે. “ગૃહસ્થાશ્રમ તથા કૌટુંબિક જીવન એક પવિત્ર, આવશ્યક અને ઉપયોગી અનુષ્ઠાન છે. એમાં રહીને જ આત્મીયતાનો વિસ્તાર થાય છે, સ્વાર્થ પર અંકુશ લાગે છે તથા આત્મસંયમ અને પરોપકારની ભાવનાનો ઉદય થાય છે. મનુષ્ય ભેદભાવ ભૂલીને જડચેતનમાં તથા ચરાચરમાં એ પર બ્રહ્મનું રૂપ જુએ છે અને એમાં જ પરમાત્માની દિવ્ય જ્યોતનાં દર્શન થાય છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં વિશ્વની મોટા ભાગની જનસંખ્યા સમાઈ જાય છે.”

સમાજનું એક નાનું રૂપ મનુષ્યનો પોતાનો પરિવાર છે. આ મનુષ્યના સર્વાંગીણ વિકાસનું પહેલું સોપાન છે. એમના વિચારમાં ગૃહસ્થાશ્રમ એક તપોવન છે, જ્યાં સંયમ, સેવા અને સહિષ્ણુતાની સાધના કરવી પડે છે. આ પરિવારો જ સમાજને સારા નાગરિક આપવાની ખાણ છે. ભક્ત, જ્ઞાની, સંત, મહાત્મા, સુધારક, મહાપુરુષ, વિદ્વાન અને પંડિત એમાંથી જ બહાર આવે છે. જન્મથી માંડીને એમની શિક્ષા-દીક્ષા, પાલનપોષણ અને જ્ઞાનવર્ધન પરિવારમાં જ થાય છે. તેથી ધન્યો ગૃહસ્થાશ્રમ. કહીને એની મહત્તા પ્રદર્શિત

કરવામાં આવી છે. આ જ સમાજના વ્યવસ્થિત રૂપનો મૂલાધાર છે. પૂજ્ય ગુરુદેવ પરિવારનું મહત્વ સમજાવતાં લખે છે કે, પરિવાર-નિર્માણ એક વિશિષ્ટ સ્તરની સાધના છે. એમાં યોગી જેવી પ્રજ્ઞા તથા તપસ્વી જેવી પ્રખર પ્રતિભાનો પરિચય આપવો પડે છે. સદ્ગૃહસ્થ સુધન્વાની શક્તિ, શાલીન પરિવાર, સદ્ગૃહસ્થની સિદ્ધિ સાધના જેવી કહાનીઓનાં ઉદાહરણો આપી ગુરુદેવે એ સ્પષ્ટ કરી દીધું છે કે, નૈષ્ઠિક ગૃહસ્થ સાધક કોઈપણ તપસ્વી કરતાં ઊતરતો હોતો નથી.

પરિવારની પરિભાષા લખતાં ગુરુદેવ બતાવે છે કે, સામાન્ય રીતે એક કુટુંબની વ્યક્તિઓના સમૂહને પરિવાર માનવામાં આવે છે, પરંતુ જો એક જ પરિવારના સભ્યોમાં સદ્ભાવના અને સંગઠન ન હોય તો તેને પરિવાર ન કહી શકાય. એથી વિપરીત જો એક જ વિચારધારાની વ્યક્તિઓ કોઈ ઉચ્ચ ઉદ્દેશ માટે સંગઠિત થઈને રહેતી હોય તો તેને પરિવાર કહી શકાય છે. વૈદિક કાળમાં ઋષિ આ પ્રકારના આશ્રમ બનાવીને રહેતા હતા. તેઓ પોતાના વિદ્યાર્થીઓને પોતાનો પરિવાર જ માનતા હતાં. આજના સમયમાં પણ પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે વિચારક્રાંતિ અભિયાન દ્વારા મનુષ્યમાં દેવત્વ જગાડવા માટે ગાયત્રી પરિવારની સ્થાપના કરી છે. ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા તથા શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર એના જ આશ્રમો છે, જ્યાં વિભિન્ન સંપ્રદાય, વિભિન્ન પ્રાંત, વિભિન્ન ભાષા તથા દેશવિદેશના લોકો એકસાથે સંગઠિત થઈને રહે છે. આ જ પરિવારની વાસ્તવિક પરિભાષા છે. એ બધા એકબીજાંનાં સુખદુઃખમાં સહભાગી બનીને આત્મસંતોષ, લોકસન્માન તથા દૈવી વરદાનના ત્રિવિધ લાભ પ્રાપ્ત કરે છે.

પરિવાર-નિર્માણમાં નારીનું મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે. પ્રજ્ઞાપુરાણમાં નારીની ગરિમાનું વર્ણન કરતાં પૂજ્ય ગુરુદેવ લખે છે કે નારી પરિવારનું હૃદય, પ્રાણ અને શક્તિ છે. એ ગૃહલક્ષ્મી છે. સુગૃહિણી પોતાની

કોમળતા, સંવેદના, કડુગા તથા મમતા દ્વારા ધર-પરિવારના સભ્યોનાં હૃદયપરિવર્તન કરી તેમને સદ્માર્ગે ચાલવાની પ્રેરણા આપી શકે છે. નારીનું સૌથી મહત્વપૂર્ણ સ્વરૂપ માતા છે. ઈતિહાસ એનો સાક્ષી છે કે, સંસારમાં જેટલા મહાપુરુષો થયા છે એમણે તેમની મહાનતાનું શ્રેય પોતાની માતાને જ આપ્યું છે. મહાત્મા બુદ્ધ, મહાવીર સ્વામી, ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય, રાણા પ્રતાપ, વીર શિવાજી, ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ, મહાત્મા માલવીયાજી, મહર્ષિ દયાનંદ વગેરે ભારતમાતાના સપૂતોની નિમાત્રી એમની માતા જ હતી. મહાત્મા ગાંધી અને વિનોબા ભાવેએ પોતે પોતાની માતાની જ વંદના કરી છે. ગુરુદેવે પ્રજ્ઞાપુરાણમાં અનેક મહાપુરુષોનાં ઉદાહરણો પ્રસ્તુત કર્યાં છે. ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરે, રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે તેમની માતા પાસેથી મહાનતાનો પાઠ ગ્રહણ કર્યો. શારદા માએ નરેન્દ્રને શીખ આપી, તુલસીજીનું પરિવાર શિક્ષણ વગેરે અનેક પ્રેરક પ્રસંગો દ્વારા માતૃશક્તિની ગરિમાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. પૂજ્ય ગુરુદેવે નારીની ગરિમાનું ફક્ત વર્ણન જ નથી કર્યું, પરંતુ એમણે વંદનીય માતાજીને પોતાની સમસ્ત શ્રદ્ધા, સન્માન અને શક્તિ આપીને એમને વિશ્વવંદ્ય બનાવી દીધાં છે. એમના સૂક્ષ્મ સંરક્ષણમાં આજે ગાયત્રી પરિવાર પલ્લવિત, પુષ્પિત અને વિકસિત થઈ રહ્યો છે. એમનાં સ્નેહ, મમત્વ તથા પોતીકાપણાનું જ એ પ્રતિક્ષણ છે કે આજે આ પરિવાર મત્સ્યાવતારની જેમ વધી રહ્યો છે.

નારીનું બીજું રૂપ પત્ની-સહધર્મિણીનું છે, જેને ‘નાસ્તિ ભાર્યા સમં મિત્રમ્’ કહેવામાં આવ્યું છે. બહેનના રૂપમાં એ ભાઈ પર પ્રેમ વરસાવે છે. ‘નાસ્તિ સ્વસા સમા માન્યા’ તથા પુત્રીનાં રૂપમાં ગૃહેષુ તનાયા ભૂલા એ ધરની શોભા છે. આજે પુત્ર અને પુત્રીમાં ભેદભાવ હોવાને કારણે દીકરીને જન્મતાં પહેલાં જ મારી નાખવામાં આવે છે. દહેજને કારણે અનેક

કન્યાઓને બાળીને મારી નાખવામાં આવે છે. પડદા, દહેજ, બાળવિવાહ, એકથી વધુ લગ્ન જેવી કુપ્રથાઓએ સમાજ તથા પરિવારને ખોખલા બનાવી દીધા છે. આ બધી કુરીતોનો વિરોધ કરવા માટે ગુરુદેવે સામાજિક સંગઠનનું નિર્માણ કર્યું છે. આ બધી કુપ્રથાઓ અને રૂઢિવાદી પરંપરાઓ ધર-પરિવારમાં કલેશ, કલહ અને વિઘટનનું કારણ બની ગઈ છે. તેથી ગુરુદેવે નારીનાં ચારેય રૂપોને આદેશ આપ્યો છે. **નારી સ્ત્રીની જીવંત કલાકૃતિ** 'સમર્પિત પત્ની, બહેનનાં રૂપમાં નારી વગેરે અનેક પ્રસંગો દ્વારા ગુરુદેવે ઘોષણા કરી છે કે જે પિતા, પુત્ર, ભાઈ અને પતિ ઘરમાં સુખશાંતિનું વાતાવરણ ઈચ્છતાં, હોય તો એમણે નારીનાં દરેક રૂપને સન્માન આપવું જોઈએ અને પ્રસન્ન રાખવી જોઈએ ત્યારે જ પરિવારમાં સ્વર્ગીય વાતાવરણ બની શકશે.

દુર્ભાગ્યવશ મધ્યકાળમાં નારીનું ઘણું શોષણ થયું. એને કેવળ કામિની અને રમણી માનીને વિલાસની વસ્તુ માની લીધી. પરિણામ એ થયું કે એ વીર જનની, વીર ભગિની, વીર પત્ની અને વીર પુત્રીની જગ્યાએ પુરુષના હાથોની કઠપૂતળી બનીને રહી ગઈ. પરિવારની સુખશાંતિ હાણાઈ ગઈ, નારી સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણની દૃષ્ટિએ પાછળ રહી ગઈ અને પરિવારોનું વિઘટન તથા દેશ અને સમાજના પતનની શરૂઆત થઈ ગઈ. દહેજપ્રથા, બાળવિવાહ, અનેક વિવાહ, અશિક્ષા, પડદાપ્રથા તથા અન્ય કુરીતોએ સમાજને ખોખલો બનાવી દીધો. અત્યારે જેકે સમાજસેવી સંસ્થાઓ તથા ગાયત્રી પરિવારના પરિજનો દ્વારા નારી જાગરણનો શંખનાદ કરવામાં આવી રહ્યો છે, પરંતુ આજે પણ ફેશન અને પાશ્ચાત્ય સભ્યતાના પ્રભાવે નારીને ગૂમરાહ કરી દીધી છે, દેશની સંસ્કૃતિ રસાતળમાં જઈ રહી છે તથા પરિવારના આદર્શો પણ બદલાઈ ગયા છે. રામ અને ભરત જેવા ભાઈઓના ત્યાગ જેવી કથાઓ સપનાં બની

ગઈ છે. આજે ભાઈ-ભાઈ, ભાઈ-બહેન, પિતા-પુત્ર સંપત્તિ માટે એકબીજાનાં શત્રુ બની ગયાં છે. છાપાઓમાં આવી ઘટનાઓ અવારનવાર છપાતી રહે છે. તેથી પૂજ્ય ગુરુદેવે નારી જાગરણ પર ઘણો ભાર મૂક્યો છે. આ વિષયમાં તેઓ લખે છે કે, **નારીની અજ્ઞાનતાનો અર્થ છે સમસ્ત પરિવાર, સમાજ તથા રાષ્ટ્રનું પતન.**

'માતા હોય જે અજ્ઞાન - કેમ બને યોગ્ય સંતાન' અને જ્યારે સંતાન જ યોગ્ય ન હોય તો કુપુત્ર હોવા કરતાં ન હોય તે સારું છે. તેથી પરિવાર, સમાજ, રાષ્ટ્ર તથા વિશ્વનું જે કલ્યાણ ઈચ્છતા હોઈ તો નારીનો પૂર્ણ વિકાસ કરવો પડશે, કેમ કે અનસૂયા, ગાર્ગી, મદાલસા અને શતરૂપા જેવી માતાઓ જ સુયોગ્ય નાગરિક આપીને દેશનું કલ્યાણ કરી શકે છે.

પરિવારને સુસંસ્કારી બનાવવા માટે વૃદ્ધજનોને સન્માનિત કરવા પણ જરૂરી છે. પ્રજ્ઞાપુરાણમાં તો ગુરુદેવે ઘણા વયોવૃદ્ધ મહાપુરુષોનું વર્ણન કર્યું છે, જેઓ સતત ક્રિયાશીલ રહ્યા છે. જટાયુનું સાહસ, વયોવૃદ્ધ સાતવલેકર, તાકાત નહીં સમજદારી મોટી છે વગેરે અનેક દૃષ્ટાંતો દ્વારા એમણે એ સંદેશ આપ્યો છે કે વૃદ્ધજનોનું માર્ગદર્શન ઘણું મદદરૂપ થઈ શકે છે. આજે સંયુક્ત પરિવાર ખૂબ જ અસફળ થઈ રહ્યાં છે. કારણ એ જ છે કે, બાળકોને તેમના કરતાં મોટી વ્યક્તિઓનું સન્માન કરવાનું શીખવાડવામાં આવતું નથી. એ બાળકો મોટાં થઈને માતા-પિતાને પણ ઉપેક્ષિત કરે છે અને ઘર મહાભારતનું મેદાન બની જાય છે. તેથી આ બધી સમસ્યાઓને ઉકેલવામાં આવે. છોકરા-છોકરીઓને પરિવારમાં રહીને સમજદારીપૂર્વક વર્તવાનું શિક્ષણ આપવામાં આવે, વિદ્યાલયો આશ્રમો જેવાં બને, જ્યાં વિદ્યાર્થીઓ પરસ્પર સહયોગ, ત્યાગ તથા ઉદારતાની ભાવનાઓને સમજે. એ સૌભાગ્યની વાત છે કે, આજે ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા દ્વારા 'જીવન જીવવાની કળા'

તથા શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર દ્વારા 'ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાન પરીક્ષા'ના માધ્યમથી ભારતીય સંસ્કૃતિનું શિક્ષણ આપવામાં આવી રહ્યું છે. ગાયત્રી પરિજનો ઘેર ઘેર જઈને ગાયત્રી યજ્ઞ તથા સંસ્કારો દ્વારા બાળકોને સુસંસ્કારી બનાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. આજે આવશ્યકતા એ વાતની છે કે, આપણે પૂજ્ય ગુરુદેવના યુગનિર્માણનાં સપનાંઓને સાકાર કરવાનો સંકલ્પ લઈએ.

આવો, આપણે સંકલ્પિત થઈએ કે આપણે આદર્શ વ્યક્તિ નિર્માણ દ્વારા સમાજનિર્માણ, રાષ્ટ્રનિર્માણ તથા યુગનિર્માણ કરી વિશ્વને જ એક પરિવાર બનાવી દઈએ. જ્યારે આપણે ગુરુદેવના બતાવેલા માર્ગે ચાલીશું ત્યારે સંસાર જોશે કે વેદમાતા, દેવમાતા મા ઋતંભરા વિશ્વમાતાના પદે વિરાજમાન થઈ ગઈ છે અને આખો સંસાર જ એક પરિવાર બની ગયો છે તથા વસુધૈવ કુટુંબકમ્નો પાઠ ભણાવનાર ભારત દેશ ફરી જગદ્ગુરુ બની ગયો છે.

સમર્થ ગુરુ રામદાસ બે-ત્રણ ઘેર માર્ગી લેતા, એમાંથી જે કાંઈ મળતું એનાથી દિવસનું ભોજન બનાવી લેતા હતા. એક દિવસ સવારે એવી જ રીતે એક બારણું જઈને ઊભા રહ્યા. ભિક્ષા માટે સાદ કર્યો. એ ઘરની સ્ત્રી એ દિવસે કોઈ કારણથી ક્રોધે ભરાયેલી હતી. સમર્થના સાદે આગમાં આહુતિનું કામ કર્યું. સ્ત્રી ઊંઘી ઊઠી અને જે પોતા વડે રસોડું સાફ કરી રહી હતી એ જ સમર્થના મોઢા પર ફેંક્યો.

સમર્થ નારાજ ન થયા કે એમને કષ્ટ પાગ ન થયું. સ્મિત કર્યું અને પોતું લઈને જ ચાલ્યા ગયા. નદી પર પહોંચી સ્નાન કર્યું. એ પોતાને પાગ સારી રીતે ધોઈ કાઢ્યું. અને સૂકવ્યું સાંજની આરતી માટે એ જ કાપડમાંથી વાટો બનાવી અને ભગવાનને પ્રાર્થના કરી કે “હે પ્રભુ ! જે રીતે આ વાટો પ્રકાશ આપી રહી છે, એ જ રીતે માતાનું હૃદય પાગ પ્રકાશવાન થાય.”

સાચા સંતની કસોટી એ છે કે, તેઓ પોતાની પ્રત્યેના દુર્લ્લભ્યવહારથી જરાય નારાજ થતા નથી.

મૃત્યુ જીવનનો અંતિમ અતિથિ છે. એનાથી ડરવાનું કોઈ કારણ નથી. દિવસભર ચાલીને થાકેલો પથિક અંધકારથી ભરેલી રાત્રિની કામના કરે છે, જેમાં વિશ્રામ કરીને એ નવા ઉત્સાહ સાથે જીવનપ્રભાતમાં પોતાના પંથે અગ્રેસર થઈ શકે. તેવી જ રીતે લાંબી યાત્રાથી થાકેલા પ્રાણીઓએ મૃત્યુનું અભિનંદન કરવું જોઈએ.

રાષ્ટ્રીય એકતા તથા સમતા પ્રત્યે નિષ્ઠાવાન રહીશું

જાતિ, લિંગ, ભાષા, પ્રાંત, સંપ્રદાય વગેરેના કારણે પરસ્પર કોઈ ભેદભાવ નહીં રાખીએ

આવતી સદીની સંભાવનાઓ અદ્ભુત, અનુપમ અને અભૂતપૂર્વ છે. એક બાજુ બૌદ્ધિક, વૈજ્ઞાનિક તથા ઔદ્યોગિક પ્રગતિ થઈ, તો બીજી બાજુ ઉદારતાનું તથા ચેતનાનું અવમૂલ્યન પણ થયું છે. એના કારણે પ્રગતિના નામે જે કાંઈ મળ્યું તેનો દુરુપયોગ થવાના કારણે પરિણામ ઊલટું જ આવ્યું. સાધનસગવડો અવશ્ય વધ્યાં છે, પરંતુ વિકૃત માનસના કારણે વ્યક્તિત્વ એટલું હલકું બની ગયું છે તથા સાધનોનો એટલો બધો દુરુપયોગ થઈ રહ્યો છે કે, આપણા પૂર્વજોની સામાન્ય સ્થિતિની સરખામણીમાં આપણે અનેક સમસ્યાઓ તથા વિપત્તિઓથી ઘેરાઈ ગયા છીએ. કાદવમાં ફસાઈ ગયા જેવી સ્થિતિ અવશ્ય છે, પરંતુ શું એવું ન થઈ શકે કે દેવ જેવો માનવામાં આવતો મનુષ્ય લાચાર બનીને પોતાનો સર્વનાશ થતો જોઈ રહેવાના બદલે સમયસર ચેતી જાય ?

લોકોનું માનસ બગડવાથી સામાજિક વ્યવસ્થા અને રીતરિવાજ અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય છે. આપસમાં એકતા ન હોવી તે તથા અસમાનતા એ બે મોટાં સંકટો છે. એમાંથી જ બીજાં અનેક સંકટો ઊભાં થાય છે. એમને દૂર કરવા માટે એકતા અને સમતાની સ્થાપના કરવી પડે છે. એમ કરવાથી પેલા બધા અવરોધો અનાયાસે જ દૂર થઈ જાય છે કે જે રાઈનો પર્વત બની મહાવિનાશનો પડકાર ફેંકીને ગર્જના કરી રહ્યા હતા. નવયુગમાં એકતા અને સમતાના બંને સિદ્ધાંતોનો દરેક વ્યક્તિએ ઈચ્છ્યા કે અનિચ્છ્યાએ પણ અંગીકાર કરવો પડશે એવું વિદ્વાનો તથા ભવિષ્યવત્તાઓનું માનવું છે. સમાજ તથા શાસને પણ પોતાની માન્યતાઓ તથા વ્યવસ્થા એ રીતે જ ઘડવી પડશે. પ્રવાહને અનુરૂપ પોતાના સ્વભાવમાં પરિવર્તન કરવું પડશે. અડબંગ લોકો તો પોતાની ઉદ્દંડતાનો પરિચય આપ્યા વગર રહેતા નથી. સળગતા દીપકની જ્યોત હોલવી નાંખવા માટે પતંગિયાં એના પર ફૂદી પડે છે. ભલે પછી એમની પાંખો બળી જાય કે પોતાનો જીવ પણ ખોવો પડે. તોફાનનો માર્ગ રોકનારાં વૃક્ષો ઊખડી જાય છે. મહાકાળના નિર્ણય અને અનુશાસનની સામે કોઈ ઉદ્દંડ તત્ત્વો

અવરોધ ઊભો કરી એને રોકવાનો પ્રયત્ન કરશે તો મહાકાળનો આકરો દંડ તેમણે સહન કરવો પડશે.

એકવીસમી સદીની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા એકતા તથા સમતાના આધારે નક્કી થશે. દરેક બાબતમાં, દરેક ક્ષેત્રમાં એમની જ બોલબાલા જોવા મળશે. જે બનવાનું છે એને અનુરૂપ તૈયારીઓ આપણે અત્યારથી જ કરવા માંડીએ તો એ આપણા હિતમાં જ હશે. બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં જાગીને નિત્યકર્મ કરી લેનારા માણસો સૂર્યોદય થતાં જ પોતાના કામકાજમાં પરોવાઈ જાય છે, જ્યારે દિવસ ઊગતાં સુધી સૂઈ રહેનારા લોકો બધાં કામોમાં પાછળ પડી જાય છે.

મૂર્ધન્ય વિદ્વાનોનું કહેવું છે કે ભવિષ્યમાં એક સર્વમાન્ય વ્યવસ્થા ઘડાશે. બધા લોકોએ હળીમળીને રહેવું પડશે. કોઈ પોતાનો અલગ ચોકો ઊભો કરવાની મૂર્ખાઈ નહિ કરે. સભ્યતાનાં આગળ વધતાં ચરણોમાં એકતા બધાની આરાધ્ય દેવી હશે. અલગતાવાદ દૂર થઈ જશે. સંકુચિત સ્વાર્થપરાયાણતા અને પોતાના મતલબથી મતલબ રાખનારી શુદ્રતા કોઈપણ ક્ષેત્રમાં જોવા નહિ મળે. હળીમળીને રહેવાથી જ શાંતિ, સુવિધા, સુરક્ષા અને પ્રગતિની દિશામાં આગળ વધી શકાશે. વસુધૈવ કુટુંબક્રમ્નો આદર્શ હવે સમાજવાદ, સમૂહવાદ, સંગઠન તથા એકીકરણના સ્વરૂપમાં અમલી બનશે. બધા જ લોકોનું એને સમર્થન મળશે.

ભવિષ્યની દુનિયા એકતાનું લક્ષ્ય સ્વીકારવાનો નિશ્ચય કરી ચૂકી છે. એમાં અવરોધ ઊભો કરનારા લોકો પાણીના પ્રવાહમાં તાણાતાં પાંદડાંની જેમ ક્યાંથી ક્યાંય વહી જશે. ચક્રવાત સાથે ટકરાવાની મૂર્ખતા કરનારા તાણખલાંનું અસ્તિત્વ નથી રહેતું. હવે કોઈ એકતાનો ત્યાગ નહિ કરી શકે. નાતજાતના નામે, રંગ, વર્ણ કે લિંગના આધારે જુદા જુદા કબીલા બનાવીને રહેવાનું આદિકાળમાં શક્ય હતું. ઔચિત્યને સમર્થન આપનાર આજના યુગમાં તે શક્ય નથી. આખી દુનિયામાં એક જ જાતિનું અસ્તિત્વ રહેશે અને તે સભ્ય તથા સુસંસ્કારી માનવજાતિનું. કાળા, ગોરા, પીળા કે ઘઉંવર્ણા રંગની ચામડીના આધારે કોઈનો અલગ સમાજ

નહિ બને. સમજદારીના વાતાવરણમાં માત્ર ન્યાય જ જીવતો રહેશે અને ઔચિત્યની પ્રશંસા થશે તથા એને જ અપનાવવામાં આવશે.

ધર્મ, સંપ્રદાય, ભાષા, જાતિ, પ્રથા, ક્ષેત્ર વગેરેના નામે ભેદભાવની જે કૃત્રિમ દીવાલો ઊભી થઈ ગઈ છે તે લહેરોની જેમ ભલે અલગ અલગ દેખાય, પણ તે એક જ જળાશયની માત્ર સામયિક હલચલ જેવી હશે. પાણીમાં પેદા થતા પરપોટા થોડીવાર માટે ભલે પોતાનું કુતૂલ બતાવે, પરંતુ જૈતજૈતામાં તે અતાગ જળરાશિમાં વિલીન થઈ જાય છે. મનુષ્યને અલગ કરનારાં તત્ત્વો ભલે ગમે તેટલાં પુરાતન, સંકુચિત કે પ્રબળ હોય, પરંતુ આવનારા તોફાનમાં એમાંના એકેયનું અસ્તિત્વ નહિ રહે. આજે માનવજાત ભલે એક ના બને, પરંતુ આગામી દિવસોમાં તો એને એક બનીને રહેવું જ પડશે.

આખું વિશ્વ એક રાષ્ટ્ર બનશે. દેશોની કૃત્રિમ દીવાલોના આધારે અલગ અલગ ટુકડામાં વહેંચાઈ રહેવું વ્યાવહારિક નહિ રહે. જ્યાં સુધી તે અલગ રહેશે ત્યાં સુધી શોષણ, આક્રમણ તથા ખેંચાતાણનું વાતાવરણ રહેશે. દેશભક્તિના નામે યુદ્ધો થતાં રહેશે અને શક્તિશાળી લોકો દુર્બલોને કચડતા રહેશે. આ અપ્રાકૃતિક વિભાજનના કારણે જ જંગલનો કાયદો, મન્યન્યાય (મોટી માછલી) નાની માછલીને ગળી જાય તે પેદા થયો છે. દરેક ક્ષેત્રના નાગરિકે પોતાની નાનકડી ધોલકીમાં રહેવું પડે છે. તે પોતાને અનુકૂળ હોય કે પોતાને પસંદ હોય તે ક્ષેત્રમાં જઈને રહી શકતો નથી.

કેટલાક દેશો પાસે અપાર ભૂમિ છે, તો કેટલાકને ગીચ વસ્તીમાં રહેવું પડે છે. કેટલાક દેશો પોતાના દેશનાં ખનિજ તથા પ્રાકૃતિક સંપત્તિના આધારે ધનકુબેર બની ગયા છે, તો કેટલાકને ખૂબ મહેનત કરવા છતાં કુદરતી સંપત્તિનો લાભ ન મળવાના કારણે ગરીબીમાં સબડવું પડે છે. ભગવાનને પોતાના બધા પુત્રોને એકસરખી સગવડ આપવા માટે ધરતીનું સર્જન કર્યું છે. કુદરતી સંપત્તિ પર બધાનો સરખો હક છે. પછી કેટલાક દેશો અયોગ્ય રીતે બધી સંપત્તિને પોતાના પટારામાં મૂકી દઈને બીજાઓને એક એક દાણા માટે ટટળાવે એવું વિભાજન અન્યાયપૂર્ણ હોવાના કારણે હવે લાંબો સમય ટકવાનું નથી. કોઈ દેશની દાદાગીરી

ચાલવાની નથી. આખું વિશ્વ એક દેશ બની જશે અને એમાં વસતા બધા લોકો બધી જ કુદરતી સંપત્તિનો ઉપયોગ એક પિતાનાં સંતાન હોવાના નાતે સમાન રૂપે કરી શકશે. પરિશ્રમ તથા કુશળતાના આધારે કોઈકને થોડુંક વધારે મળે એ જુદી વાત છે, પરંતુ પૈતૃક સંપત્તિ પર બધાનો સમાન અધિકાર હશે.

પાણીનાં ટીપાં અલગ રહે તો એમનું ગોરવ જળવાતું નથી. હવાનો એક સપાટો એમને સૂકવી શકે છે, પરંતુ જ્યારે તે ભેગાં મળીને એક વિશાળ જળાશયનું રૂપ ધારણ કરે છે ત્યારે એમની સમર્થતા અને વ્યાપકતા ખૂબ વધી જાય છે. આ તથ્ય સમજીને આપણે સમગ્ર માનવજાતિએ એકતાના સૂત્રમાં બંધાઈ જવાનું સાહસ કરવું જોઈએ. ધર્મસંપ્રદાયોની વિભાજનરેખા પણ આવી જ છે. તે પોતાની માન્યતાઓને સાચી અને બીજાની માન્યતાઓને ખોટી સાબિત કરવામાં પોતાની બુદ્ધિપ્રતિભાનો દુરુપયોગ કરી સંઘર્ષની સ્થિતિ ઊભી કરે છે. યુદ્ધોએ કેટલો વિનાશ કર્યો છે તેનું પરિણામ પ્રત્યક્ષ છે, પરંતુ પોતાના ધર્મની માન્યતાઓ બીજા લોકો પર લાદવા કેટલાં પ્રલોભનો, કેટલો પક્ષપાત અને કેટલો અન્યાય કરવામાં આવ્યો છે તેનું પરોક્ષ સર્વેક્ષણ કરવું શક્ય હોય તો ખાતરી થશે કે ધાર્મિક આક્રમણો પણ ઓછાં દુઃખદાયી નથી. આગળ પણ જો એમ થતું રહેશે તો વિવાદ, વિનાશ અને વિષાદવધતા જ જશે. તેથી સંપ્રદાયવાદ છોડીને અનેકતામાં એકતાની દીર્ઘદષ્ટિ અપનાવવી જ પડશે.

શરૂઆતમાં સર્વધર્મ પ્રત્યે સમભાવ અને સહિષ્ણુતાની કામચલાઉ નીતિ ઠીક છે, પરંતુ છેવટે તો વિશ્વમાનવનો એક જ માનવધર્મ હશે. એના સિદ્ધાંતો ચિંતન, ચરિત્ર અને વ્યવહારની સાથે જોડાનાર આદર્શવાદ પર આધારિત હશે. માન્યતાઓ અને પરંપરાઓને તર્ક, તથ્ય, પ્રમાણ, પરીક્ષણ તથા અનુભવની કસોટી પર કસ્યા પછી જ વિશ્વધર્મની માન્યતા મળશે. ટૂંકમાં એને આદર્શવાદી વ્યક્તિત્વ અને ન્યાયનિષ્ઠા પર આધારિત માનવામાં આવશે. આજના અંધકારભર્યા વાતાવરણમાં વિશ્વધર્મની વાત ભલે અશક્ય લાગતી હોય, પરંતુ હવે એ સમય દૂર નથી કે જ્યારે એકતાનો સૂરજ ઊગશે અને પૂર્ણ રીતે પ્રકાશશે. આ જ છે ભવિષ્યની સતયુગી સમાજવ્યવસ્થાની થોડીક ઝાંખી કે જે દરેક આસ્તિકને ઉજ્જવળ ભવિષ્ય પ્રત્યે આશાવાન બનાવે છે.

ગોમૂત્ર મનુષ્યજાતિ તથા વનસ્પતિ જગતને પ્રાપ્ત થતું અમૂલ્ય અનુદાન છે. આ ધર્મમાન્ય, પ્રાકૃતિક, સહજ પ્રાપ્ય, હાનિરહિત, કલ્યાણકારી અને આરોગ્યરક્ષક રસાયણ છે. તંદુરસ્ત વ્યક્તિના સ્વાસ્થ્યરક્ષણ તથા આંતરડાંઓના વિકાર દૂર કરવા માટે આયુર્વેદમાં ગોમૂત્રને દિવ્ય ઔષધિ માનવામાં આવી છે.

આધુનિક દષ્ટિએ ગોમૂત્રમાં પોટેશિયમ, કેલ્શિયમ, મેગ્નેશિયમ ક્લોરાઇડ, યૂરિયા, ફોસ્ફેટ, એમોનિયા, ક્રિએટિન વગેરે વિભિન્ન પોષક ક્ષારો હોય છે જેને કારણે એમાં ઔષધીય ગુણોનો ભંડાર છે. એટલું સુલભ અને સસ્તું હોવા છતાં પણ આપણે જાણકારીના અભાવે તેને દવા માનતા જ નથી. પેટના રોગોમાં તો ગોમૂત્ર રામબાણ છે.

ગોમૂત્ર સેવનની રીત

રોગનિવારણ માટે વિભિન્ન રીતો દ્વારા ગોમૂત્રનું સેવન કરવામાં આવે છે, જેમાં પાન કરવું, માલિશ, પટ્ટી મૂકવી, નસ્ય, એનિમા અને ગરમ શેક કરવો તે મુખ્ય છે. પીવા માટે તાજું તથા માલિશ માટે ૨-૭ દિવસ જૂનું ગોમૂત્ર ઉત્તમ હોય છે. બાળકોને ૫-૫ ગ્રામ તથા મોટાઓને રોગ મુજબ ૧૦થી ૫૦ ગ્રામ સુધીની માત્રામાં દિવસમાં બે વાર ગોમૂત્રનું પાન કરવું જોઈએ. એના સેવનકાળ દરમિયાન મરચાં, મસાલા, ભારે ભોજન, તમાકુ તથા માદક પદાર્થોનો ત્યાગ જરૂરી છે.

ગોમૂત્ર સેવન માટે એક સફેદ સુતરાઉ કાપડ લેવું, કપડું ધોઈને સાફ કરી સૂકવી લેવું. આ કાપડની ચાર કે આઠ ગડીઓ વાળી લેવી. ગોમૂત્ર એકઠું કરીને આ કાપડની ચાર કે આઠ ગડીમાંથી ગાળી લેવું. તે પછી ગોમૂત્રનો ઉપયોગ કરવો.

ગોમૂત્ર સેવનમાં સાવચેતીઓ

ગોમૂત્ર સેવનમાં નીચેની વાતોનું વિશેષ ધ્યાન રાખવું જોઈએ :

૧. ગાય દેશી જ હોવી જોઈએ.
૨. ગાય રોજ જંગલમાં ચરવા જતી હોય તો અતિ ઉત્તમ છે.
૩. ગાય પ્રસવ વિનાની હોય તો વધુ સારું છે.
૪. ગાય ગર્ભવતી તથા રોગી ન હોવી જોઈએ.
૫. જે એક વર્ષથી ઓછી ઉંમરની વાછરડી હોય તો ખૂબ જ સારું છે.

દેશી ગાય એટલે કે ભારતીય નસલની ગાયો. જે ગુણો દેશી ગાયોના છાણ અને મૂત્રમાં હોય છે તે વિદેશી તથા સંકરિત નસલની ગાયના છાણમૂત્રમાં હોતા નથી. એની પાછળ એ તથ્ય હોઈ શકે છે કે વિદેશી અને સંકરિત ગાયો વધુ દૂધ આપતી હોય છે અને તેમને વધુ અનાજ આપવામાં આવે છે. વધુ અનાજ ખાવાને કારણે એમના છાણ અને મૂત્રમાં એ ઔષધીય ગુણો નથી હોતા જેવા દેશી ગાયના છાણ અને મૂત્રમાં હોય છે. જંગલમાં ચરતી ગાય અનેક પ્રકારનાં ઘાસ તથા જડીબુટ્ટીઓ ખાય છે જેથી તેમના છાણમૂત્રમાં ઔષધીય ગુણો વધુ હોય છે. ગર્ભવતી ગાયના મૂત્રમાં અનેક પ્રકારના હોર્મોન્સનો સ્ત્રાવ હોય છે જે વધુ ગુણકારી નથી હોતો. રોગી ગાયોના મૂત્રમાં જીવાણુઓની સંખ્યા તથા અપચ્ચ પદાર્થોની માત્રા વધી જાય છે, જેથી એ મૂત્ર વધુ ગુણકારી હોતું નથી. તેથી પ્રસવ વિનાની વાછરડીનું મૂત્ર સર્વોત્તમ માનવામાં આવે છે.

રોગોનું નિવારણ

વ્યાધિના વિનાશ અર્થે ગોમૂત્રનો નીચેના રોગોમાં ઉપયોગ વિશેષ ઉલ્લેખનીય છે.

૧. કબજિયાત, પેટ ફૂલવું, ખાટા ઓડકાર આવવા, વગેરે

ભારે ભોજન, વાસી ભોજન, વધુ મસાલાયુક્ત તળેલું ભોજન તથા વધુ પડતું ખાવાથી કબજિયાત, પેટ ફૂલી જવું, ખાટા ઓડકારો આવવા વગેરેની સમસ્યા પેદા થઈ જાય છે. ત્રણ તોલા સ્વચ્છ અને તાજું ગોમૂત્ર સ્વચ્છ કપડાંથી ગાળીને એમાં અર્ધો ગ્રામ સાદું મીઠું મિક્સ કરીને પીવું જોઈએ. થોડીવારમાં જ પેટ સાફ થઈ જશે. જો કોઈ બાળકનું પેટ ફૂલી જાય તો એક ચમચી સ્વચ્છ ગોમૂત્ર પીવડાવી દેવું, તરત જ આરામ થશે. જેમને પેટમાં વધુ ગેસ વધવાની તકલીફ હોય એમણે સવારે અડધા કપ ગોમૂત્રમાં સંચળ તથા લીંબુનો રસ મેળવીને પીવાથી ગેસ રોગથી થોડા દિવસોમાં જ છુટકારો મળી જાય છે. આ બીમારીમાં ગોમૂત્રને પકાવીને પ્રાપ્ત કરવામાં આવેલો ક્ષાર (ઉકાળ્યા બાદ તળિયામાં બચી જતો અવશેષ) પણ ગુણકારી છે. ભોજનના પહેલા કોળિયામાં અડધી ચમચી ગોમૂત્ર ક્ષાર અને એક ચમચી ગાયનું ઘી મેળવીને ખાવાથી ગેસ થતો નથી.

૨. જૂની શરદી, સળેખમ શ્વાસ, દમ, લોહીનું ઊંચું દબાણ

વિજાતીય તત્ત્વો પ્રત્યે અસહિષ્ણુતાને લીધે વારંવાર શરદી થાય છે. નાકનાં છિદ્રોમાં સ્થાયી સોજો થઈ જવાથી પીનસ બની જાય છે. નાકમાંથી પાણી વહેવું, વારંવાર છીંકો આવવી, નાક બંધ થઈ જવું, પછી વાળ ખરવા કે અકાળે સફેદ થવા વગેરે લક્ષણો પણ પેદા થઈ જાય છે. આ અવસ્થામાં ગોમૂત્રનું મોઢા દ્વારા સેવન તથા નસ્ય લેવાથી ચમત્કારિક લાભ થાય છે. રોગીએ એક ચતુર્થાંશ કપ સ્વચ્છ, શુદ્ધ ગોમૂત્ર લઈને એમાં પા ચમચી ફૂલેલી ફટકડી મેળવીને સેવન કરવું જોઈએ. દમના રોગીએ નાની વાછરડીનું એક તોલો મૂત્ર નિયમિત પીવાથી લાભ થાય છે. લોહીના ઉચ્ચ દબાણના રોગીને ગોમૂત્ર ઘણું લાભદાયક હોય છે.

૩. અભ્વપિત્ત (એસિડિટી)

આ રોગના રોગીના મોઢામાં ખાટું પાણી ભરાઈ

જવું, ખાટા ઓડકાર, પેટમાં બળતરા, પેટનું દર્દ, પેટમાં બળતરાને લીધે ઊલટી થવી તથા ભૂખ ન લાગવી વગેરે લક્ષણો છે. રોગી સવારે ઊઠતાં જ ગાયનું પહેલું મૂત્ર એક ગ્લાસ કે વાડકીમાં લઈને એક-બે ઘૂંટડાથી શરૂ કરે તથા ધીરે ધીરે ૧૦-૧૫ દિવસમાં પાંચ-છ ઘૂંટડા સુધી વધારી લે. શરૂઆતમાં ૨-૩ વાર શીય માટે જવાનું થઈ શકે છે જે ૧૦-૧૫ દિવસમાં આપોઆપ ઠીક થઈ જશે. બે માસ સધી સેવન કરવાથી રોગ મૂળમાંથી ચાલ્યો જશે.

૪. લિવર અને બરોળ વધવી

હૃદયનું વધવું, લીવરનો સોજો તથા તિલ્લીના રોગોમાં ગોમૂત્ર સેવન અમોઘ ઔષધ છે. લિવર અને બરોળ વધવાથી પેટ વધી જાય છે. ભૂખ ઓછી થાય છે. અપચો, કબજિયાત, એસિડિટી, નબળાઈ વગેરે લક્ષણો દેખાવા લાગે છે. એમાં રોગીએ ગોમૂત્રનો નીચે આપેલો પ્રયોગ કરવો જોઈએ.

૧. પાંચ તોલા ગોમૂત્રમાં એક ચપટી મીઠું મેળવીને
૨. પુનર્નવાના ક્વાથમાં સમભાગે ગોમૂત્ર મેળવીને
૩. ગરમ ઈંટ પર ગોમૂત્રમાં કપડું ભીનું કરીને લપેટવું તથા પ્રભાવિત સ્થાન પર હળવો હળવો શેક કરવો.

૫. ડાયાબિટીસ

આજની પરિસ્થિતિઓમાં આ રોગ ખૂબ જ સામાન્ય બની ગયો છે, જેમાં લોહી તથા પેશાબમાં સુગરની માત્રા વધી જાય છે. સુગરના રોગીનું લોહીનું દબાણ અસંતુલિત થઈ જાય છે. તથા બધા રોગો માટે સુગ્રાહ્યતા વધી જાય છે. વિભિન્ન દવાઓના સેવનથી લોહીમાં સુગરનું પ્રમાણ એટલું ઓછું થઈ જાય છે કે રોગીને ચક્કર આવવા તથા બેહોશીની સ્થિતિ આવવી પણ સામાન્ય બાબત બની જાય છે. આ રોગના રોગી જે પ્રસવ વિનાની વાછરડીનું મૂત્ર પ્રતિદિન ૧૦ થી ૧૫ ગ્રામ સેવન કરે તો ઘણો લાભ થાય છે.

૬. ગળાનું કેન્સર

ગળાનું કેન્સર થવાથી રોગીને ખાવામાં તકલીફ

થાય છે. ગળામાં ગાંઠ થઈ જાય છે. ભોજન ન કરી શકવાથી રોગી અશક્ત થઈ જાય છે. તથા ચાલવા-ફરવામાં અક્ષમ બની જાય છે. એના ઉપચાર માટે દેશી ગાયનું ૧૦૦ મિ.લિ. ગોમૂત્ર તથા સોપારી જેટલું ગાયનું તાજું છાણ લઈ બન્નેને મિક્સ કરી સ્વચ્છ વસ્ત્રથી ગાળી લેવું. સવારે નિત્યકર્મથી નિવૃત્ત થઈ મંજન કર્યા બાદ એનું નરણાં કોઠે સેવન કરવું. ચાર મહિનામાં પૂર્ણ આરામ મળી જાય છે.

૭. કમળો (પાંડુરોગ)

રોગીની ત્વચા તથા આંખની કીકીઓ પીળી પડી જાય છે. પેશાબ પાણી પીળો આવે છે. ભૂખ ન લાગવી, કબજિયાત રહેવી, અજીર્ણ તથા નબળાઈ વગેરે લક્ષણો દેખાય છે. એ માટે ગોમૂત્ર ૨૦૦ થી ૨૫૦ મિ.લિ. (એક ગ્લાસ) પંદર દિવસ સુધી પીવું જોઈએ.

૮. જળોદર

જળોદર રોગમાં પેટમાં પાણી ભરાઈ જવાથી રોગીનું આખું શરીર ફૂલી જાય છે. ક્યારેક હલનચલન કરવામાં પણ તકલીફ થાય છે. મુશ્કેલીથી શ્વાસ લેવાય છે તથા ભોજન ગળવાનું મુશ્કેલ બની જાય છે. આ રોગમાં ગોમૂત્રનું સેવન હિતકારી છે. ૫૦-૫૦ ગ્રામ ગોમૂત્રમાં ૨-૨ ગ્રામ જવખાર મેળવીને પીતા રહેવાથી થોડા અઠવાડિયામાં પેટનું પાણી ઓછું થઈ જાય છે. જળોદરના રોગીએ ગાયનું દૂધ પણ પીવું જોઈએ.

૯. જડાપણું

જડાપણું કે વધુ વજન શરીર માટે અતિ કષ્ટદાયક તથા ઘણા રોગોને આમંત્રિત કરતો વિકાર છે. સ્થૂળતાથી મુક્તિ મેળવવા માટે અડધા ગ્લાસ તાજા પાણીમાં ચાર ચમચી ગોમૂત્ર, બે ચમચી મધ તથા એક ચમચી લીંબુનો રસ મેળવીને નિત્ય પીવું જોઈએ. એનાથી શરીરની વધારાની ચરબી ખતમ થઈ દેહસૌંદર્ય જળવાઈ રહે છે.

૧૦. પેટના કૃમિ

આ રોગ થાય ત્યારે અડધી ચમચી અજમાના ચૂર્ણ સાથે ચાર ચમચી ગોમૂત્રનું એક અઠવાડિયા સુધી સેવન

કરવું જોઈએ. બાળકોને આના કરતાં અડધાં માત્રા આપવી પર્યાપ્ત છે.

૧૧. ચર્મરોગ (દાદર, ખંજવાળ, ખૂજલી વગેરે)

ખંજવાળ, ખૂજલી, કુષ્ઠ વગેરે વિભિન્ન ચર્મરોગોના નિવારણ માટે ગોમૂત્ર રામબાણ દવા છે. લીમડા અને ગળોના ક્વાથ સાથે બંને વખત ગોમૂત્રનું સેવન કરવાથી રક્તદોષજન્ય ચર્મરોગનો નાશ થઈ જાય છે. જીરું બારીક પીસીને ગોમૂત્ર સાથે ભેળવી લેપ કરવાથી કે ગોમૂત્રની માલિશ કરવાથી ચામડી સુવર્ણ તથા રોગરહિત થઈ જાય છે.

૧૨. સાંધાનું દર્દ (સંધિવા)

સાંધાઓનું નવું કે જૂનું દર્દ ઘણું કષ્ટદાયક હોય છે. મહારાસ્નાદિક્વાથ સાથે ગોમૂત્ર મેળવીને પીવાથી આ રોગ નષ્ટ થઈ જાય છે. શિયાળામાં સૂંઠના ૧-૧ ગ્રામ ચૂર્ણ સાથે પણ આનું સેવન કરી શકાય છે. દુઃખાવાના સ્થાને ગરમ ગોમૂત્રનો શેક પણ કરવો જોઈએ.

૧૩. દાંતનો દુખાવો કે પાયોરિયા

દાંત અને દાઢના દુખાવામાં ગોમૂત્ર ઘણું સારું કામ આપે છે. જ્યારે દર્દ અસહ્ય થઈ જાય ત્યારે ગોમૂત્રના કોગળા કરવા. આનાથી ક્યારેક ઘણો ચમત્કારિક પ્રભાવ પડે છે. ગોમૂત્રના કોગળા નિયમિત રોજ કરવાથી પાયોરિયાનો નાશ થાય છે.

૧૪. આંખનું ધૂંધળાપણું, રતાંધળાપણું તથા નજરની કમજોરી

આંખના રોગોમાં ગોમૂત્ર રામબાણ છે. એ માટે કાળી વાછરડીનું મૂત્ર ભેગું કરીને તાંબાના વાસણમાં ગરમ કરવું. ચોથા ભાગનું રહે ત્યારે એને નિતારી પાણી અલગ કરી લેવું. નીચે જે ક્ષાર બચે છે તેને ફેંકી દેવા. ઉપરનું સ્વચ્છ પાણી કોઈ સ્વચ્છ કાચની બાટલીમાં ભરી લેવું. નિયમિત સવાર-સાંજ આંખમાં નાખવું. ખૂબ જ સાધારણ જેવી લાગતી હોવા છતાં આંખની ખંજવાળ, ધૂંધળાપણું, રતાંધળાપણું તથા કમજોર

નજરવાળાઓ માટે ઘણી જ સારી દવા સિદ્ધ થાય છે. એક-બે માસમાં જ ચશમાંની જરૂર નહિ રહે અથવા તો ચશમાંનો નંબર ઘટી જશે.

૧૫. પ્રસવ પીડા

પ્રસવ પીડાના સમયે ૫૦ મિ. લિ. ગોમૂત્ર ગાયત્રી મંત્રથી અભિમંત્રિત કરીને પીવડાવી દેવાથી પ્રસવની પીડા ઓછી થાય છે તથા પ્રસવ સરળતાથી થાય છે.

૧૬. અન્ય ઉપયોગ

ગોમૂત્રનો પ્રયોગ પંચામૃત, પંચગવ્ય તથા ષટ્તિંવાણમાં કરવામાં આવે છે. આ બધાનું ઔષધીય મહત્ત્વ છે.

પ્રસવ બાદ ઘરમાં શુદ્ધીકરણ માટે ગોમૂત્રનો છંટકાવ કરવામાં આવે છે. સ્મશાનેથી આવ્યા બાદ

બધી વ્યક્તિઓનું શુદ્ધીકરણ ગંગાજળ કે ગોમૂત્રનો છંટકાવ કરીને કે પીવડાવીને કરવામાં આવે છે. એના જીવાણુનાશક ગુણોને કારણે આવી પરંપરાઓ ચાલતી આવી છે.

આ રીતે ગોમૂત્રનું સેવન ઘણી વ્યાધિઓનું શમન કરે છે. તંદુરસ્ત વ્યક્તિના સ્વાસ્થ્યનું રક્ષણ કરવા તથા રોગીને રોગોથી બચાવવા માટે એનું સેવન કરવામાં આવે છે. એવું કહેવાય છે. કે રામના વનવાસ વખતે ભ્રાતા ભરત ચૌદ વર્ષ સુધી એ કારણે જ સ્વસ્થ રહીને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરતા રહ્યા, કેમ કે તેઓ અન્ન સાથે ગોમૂત્રનું સેવન કરતા હતા.

ગોમૂત્ર યાવકં શ્રુત્વા ભ્રાતરં : વલ્કલ્લાંબરમ્ ।

(શ્રીમદ્ભાગવત ૯/૧૦/૩૪)

વિશેષ સૂચના

મનીઓર્ડર દ્વારા રકમ મોકલનારાઓને વિનંતી છે કે, તેઓ મનીઓર્ડર ફોર્મમાં સંદેશ લખવાનાં સ્થાને રકમ મોકલવાનું પ્રયોજન અવશ્ય લખે. એ સ્પષ્ટ લખવું જોઈએ કે એ રકમનો ઉપયોગ અમારે કઈ રીતે કરવાનો છે, તેના અભાવે રકમ અનામત પડી રહે છે. કૃપા કરી ધ્યાન રાખશો.

જેઓ તમને પ્રેમ કરે છે એમને પ્રેમ કરો એમાં શું ?

પોતાના શત્રુઓને પ્રેમ કરો અને એમની ભલાઈ કરો કે જેઓ તમારી સાથે ઘુઘા કરે છે.

અહંકાર અને દેખાવ મનુષ્યને અંધ બનાવી દે છે.

ટૂંકા જીવન માટે ઈશ્વર પર અવિશ્વાસ કરીને પાપ ભેગું કરવું તે મોટી મૂખાઈ છે. જેટલી પ્રારબ્ધમાં લખાયેલી હોય છે તેટલી જ કમાણી થાય છે. પાપ જરૂર સાથે બંધાઈ જાય છે. પાપના પૈસા રોકાતા નથી, એક બાજુથી આવે છે તો બીજી બાજુએથી જતા રહે છે. સિલકમાં જેટલું રહેવાનું હોય તેટલું જ રહે છે. જેઓ અન્યાયથી ધન કમાઈને એમાંથી થોડું દાન આપીને ધર્માત્મા બનવા અને કહેવડાવા ઈચ્છે છે તેઓ ખૂબ જ ભ્રમમાં છે.

ભગવાન કૃષ્ણ અર્જુનને ગીતાનો સંદેશ સંભળાવી રહ્યા છે. અર્જુન કિંકર્તવ્યાવમૂઢ થઈને સાંભળી રહ્યો છે. આ ગીતા દરેકે સાંભળવાલાયક છે. ગીતાનો સંદેશ મનુષ્યોના જીવનમાં પ્રવેશ કરાવવાની વાત કહેવામાં આવી છે, પરંતુ અર્જુન તો શોર્ટકટ રસ્તો ઈચ્છે છે, જેમ કે આજે બધા લોકો શોર્ટકટ રસ્તો ઈચ્છે છે. ગંગાજીમાં ડૂબકી મારવાથી બધાં પાપ ધોવાઈ જશે. સવા રૂપિયામાં ભગવાન ખરીદવા માગે છે. આપને બદરીનાથ જવાનું હોય તો લાંબો રસ્તો પાર કરવો પડશે. પહેલવાન બનવું હોય તો રોજ અખાડામાં જવું પડશે, દૂધ પીશો, વ્યાયામ કરશો, સંયમથી રહેશો તો પહેલવાન બની જશો. કોઈ એમ.એ. પાસ તો થવા ઈચ્છે છે, પરંતુ ભાગવા ઈચ્છતો નથી, સ્કૂલ જવા માગતો નથી તો એમ.એ.નું સર્ટિફિકેટ કેવી રીતે મળે ? અર્જુન પાણ એ જ ઈચ્છે છે કે ભાણવું ન પડે અને એમ.એ. પાસ થઈ જાઉં. મુશ્કેલીઓથી ભરેલું જીવન જીવવું ન પડે. આગળ વધવું હોય તો આત્મા પર જામી ગયેલો મેલ સાફ કરો. આત્મબળ વધારવાની આ જ રીત છે. અર્જુન ઘણો મુશ્કેલ માર્ગ સમજીને આનાકાની કરી રહ્યો છે. મોતી સહજ રીતે નથી મળી જતાં. મોતી પ્રાપ્ત કરવા માટે સમુદ્રના ઊંડાણમાં ડૂબકી મારવી પડે છે. એવો જ હાલ મનુષ્યના જીવનનો છે. આત્માની શાંતિનો માર્ગ આત્મશોધન છે. અર્જુન ઈચ્છે છે કે કોઈ શોર્ટકટ રસ્તો મળી જાય. ભગવાન કહે છે કે, આ તો ઠગોનો રસ્તો છે. અર્જુન કહે છે કે હું ભીખ માગીને ખાઈ લઈશ. આજે છે એવી ભીખ માગવાની રીત પહેલાં નહોતી. અર્જુનના કહેવાનો મતલબ હતો કે સંન્યાસ લઈને આ

બધી ઝંઝટોમાંથી છુટકારો મેળવી લઈશ. ભગવાન કહે છે – તું યોગી બનવા માગે છે. કપડાં બદલી લેવાથી કે દાઢી વધારી લેવાથી યોગી બની જવાતું નથી. ‘મૂડ મુડામ ભયે સંન્યાસી.’ એ કહેવત આજે પૂર્ણપણે લાગુ પડે છે. જે જીવનની સમસ્યાઓનું સમાધાન કરી શકતો નથી એ સંન્યાસી કેવી રીતે બની શકે છે ? જેની અંદર પરાક્રમ હોતું નથી. તેઓ સંન્યાસી હોતા નથી. ડરપોક હાથી જ્યારે રાણમેદાન પરથી ભાગે છે તો પાછળ પોતાના જ માણસોને કચડતો જાય છે. કાયર માણસો પાણ એવા જ હોય છે, જેઓ પોતાની સમસ્યાઓ ઉકેલી શકતા નથી. તેઓ પોતાનાં જ સ્ત્રી અને બાળકોને કાયર હાથીની જેમ કચડી નાખે છે. સંન્યાસી બની જવાથી નહિ ચાલે. અંતરંગથી યોગી બનવું જોઈએ. ભગવાં કપડાં રંગવાથી યોગી બનતા નથી. યોગીની મનોભૂમિ એવી હોવી જોઈએ જે બધામાં પોતાના આત્માને જુએ. પોતાના સુખમાં બીજાના સુખની કામના કરે. બીજાનાં દુઃખને પોતાનું દુઃખ સમજે એ જ યોગી હોય છે. સુખદુઃખનો અનુભવ કરવામાં આવે છે, એ જોવાની વસ્તુ નથી. જટા રાખવાથી યોગીની સ્થિતિ બતાવી શકાતી નથી. લાંબું તિલક અને ભગવાં વસ્ત્રોની જરૂર યોગીને નથી હોતી. તેથી હે અર્જુન ! તારા જીવનમાં બે વાતો આવી જાય તો તું યોગી બની જઈશ. પોતાના આત્મા સમાન બધાને જોવા અને બધાનાં દુઃખસુખને પોતાનાં સમજવાં. આવું કરનારો જ યોગી છે. આ બે વાતોને પોતાના જીવનમાં ઉતાર.

બીજાઓનું દુઃખ તે આપણું દુઃખ

એક દિવસ એક શિષ્યે તેમના ગુરુ રામકૃષ્ણ પરમહંસની પીઠ પર મારનાં નિશાન જોયાં તો આશ્ચર્યથી પૂછ્યું કે આપને કોણે માર્યા છે ? ગુરુએ કહ્યું - કાલે એક વ્યક્તિને મેં બિલાડીને મારતા જોઈ, તેથી મને પણ એ બિલાડી જેટલું જ દુઃખ થઈ રહ્યું છે અને મારનાં નિશાન પીઠ પર ઊપસી આવ્યાં છે. આવી મનઃસ્થિતિ હોય છે યોગીની.

કૂતરો પણ સ્વર્ગમાં જશે

પાંડવો જ્યારે સ્વર્ગારોહણ માટે હિમાલય ગયા હતા તો પોતાની સાથે કૂતરાને પણ લઈ ગયા હતા. સ્વર્ગમાંથી વિમાન આવ્યું. દેવદૂતે કૂતરાને સાથે લઈ જવાનો ઈન્કાર કરી દીધો. ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે કહ્યું - વિમાન ભલે પાછું જતું રહે પણ અમે કૂતરાને તો સાથે જ લઈ જઈશું. જેઓ આટલા ઉદાર હોય છે તેઓ યોગી હોય છે.

સ્વર્ગની ઈચ્છા નથી

ભગવાન બુદ્ધને જ્યારે એક દેવદૂતે કહ્યું કે આપે ઘણું તપ કર્યું છે, સ્વર્ગમાં ચાલો. તો ભગવાન બુદ્ધે કહ્યું - જ્યાં સુધી સંસારમાં એક પણ વ્યક્તિ દુઃખી હોય ત્યાં સુધી મને સ્વર્ગમાં જવાની કોઈ ઈચ્છા નથી, હું તો દુઃખીઓની સેવા જ કરવા માગું છું. આથી ઓછામાં યોગી ન થઈ શકાય. આ જ છે યોગીની મનોભૂમિ.

રાવણ યોગી પણ છે

ભગવાન રામને સમુદ્ર પાર કરવા માટે સુેત બનાવવો હતો. સેતુ નિર્માણમાં શિવલિંગની સ્થાપના માટે વેદપાઠી પંડિતની જરૂર હતી. રામચંદ્રજીએ લક્ષ્મણને કહ્યું - આ કાર્ય માટે રાવણને તેડાવો. લક્ષ્મણજી કહેવા લાગ્યા - એ તો આપણો વિરોધી છે. એ ખોટું અનુષ્ઠાન કરશે. ત્યારે રામચંદ્રજીએ કહ્યું -

એ રાક્ષસ છે તો શું થયું, એ યોગી પણ છે. લક્ષ્મણજી અતિથિના રૂપમાં ગયા અને રાવણને પોતાની સાથે લઈ આવ્યા. રાવણે સંપૂર્ણ વિધિ સાથે પૂજન કરાવ્યું અને આશીર્વાદ આપ્યો કે તમારો ઉદ્દેશ પૂર્ણ થાય. નફો થશે કે નુકસાન એ જોવાનું દુકાનદારનું કામ છે. આ કામ યોગીઓનું નથી. યોગી માટે આવ્યું તે આવ્યું અને ગયું તે ગયું.

મારનાર કરતાં બચાવનાર મહાન છે

બાળક સિદ્ધાર્થે એક હંસને તીર વડે ઘાયલ થયેલ અવસ્થામાં પડેલો જોયો અને હંસના શરીરમાંથી તીર કાઢીને તેને હૃદયે લગાડી લીધો. શિકારીએ કહ્યું - આ હંસ પર મારો અધિકાર છે. તીર મેં માર્યું છે તેથી આના પર મારો અધિકાર છે. સિદ્ધાર્થે કહ્યું - મારનાર કરતાં બચાવનાર મોટો હોય છે. કુરુણાનો, દયાનો અને સંવેદનાનો અધિકાર મોટો હોય છે. ઋષિઓએ પ્રાણરક્ષકને મહાન કહ્યો છે. છે. સિદ્ધાર્થે એ હંસનું રક્ષણ કર્યું. એ બાળક સિદ્ધાર્થે કે જેનું અંતઃકરણ યોગીઓ જેવું હતું તે ભગવાન બુદ્ધ બન્યો.

ઈદં રાષ્ટ્રાય ઈદં ન મમ

મહારાજ રાણા પ્રતાપના રાજકીય ખજાનામાં કશું જ ન બચ્યું. રાષ્ટ્રના રક્ષણ માટે રાણાપ્રતાપને ધનની જરૂર હતી. તેઓ જંગલોમાં ભટકતા રહ્યા. જ્યારે ભામાશાહને ખબર પડી ત્યારે એમણે વિચાર્યું કે મારી પાસે ઘણું ધન છે, હું એને રાખીને શું કરીશ ? રાષ્ટ્રના રક્ષણ માટે અને સમાજની ઉન્નતિ માટે આ ધન કામમાં આવી જાય તો આ ધન પણ સાર્થક બની જશે અને મારું જીવન પણ ધન્ય બની જશે. એ જ મારો ધર્મ છે. જો મારી પાસે ધન રહે અને હું રાષ્ટ્ર માટે આપી ન શકું તો મારો આત્મા ધિક્કારશે. રાષ્ટ્રનો, સમાજનો કુરુણ પોકાર ભામાશાહના અંતરાત્મામાં પહોંચ્યો. તરત બધું

ધન લઈને મહારાણા પ્રતાપને સોંપી દીધું અને કહ્યું - મહારાજ ! આ સંપત્તિ રાષ્ટ્રની છે, મારી નથી 'ઈદં રાષ્ટ્રાય ઈદં ન મમ' આ સંપત્તિ રાષ્ટ્રની છે, મારી નથી. "ઈદં રાષ્ટ્રાય ઈદં ન મમ" ના નામની ભામાશાહની એ યજ્ઞાહુતિ આજ સુધી આપણા સૌને માટે પ્રેરણાસ્ત્રોત છે. આજે પણ સમાજના ઉદ્ધાર માટે અને પ્રગતિ માટે આવા જ ભામાશાહોની જરૂર છે કે જેઓ પોતાની સંપત્તિ રાષ્ટ્ર અને સમાજના કલ્યાણ માટે આપી શકે.

પીડિતોની સેવા એ જ ભગવાનની સેવા

રામકૃષ્ણ પરમહંસે કહ્યું - દુઃખીઓની સેવા કરો. એને જ ભગવાનની સેવા સમજો. રામકૃષ્ણ એવા સંત નહોતા કે જે એક લાખ રૂપિયાનો ભોગ ધરાવતા હોય. ભગવાન હલવો, બદામ કે પેંડાના ભોગથી ખુશ નથી થતા, તેઓ જુએ છે કે મારા આ વિશ્વ ઉદ્યાનને એણે કેટલું સજવ્યું, વિકસિત કર્યું અને પ્રગતિશીલ બનાવ્યું ?

સંતમાં દયા હોવી જોઈએ

સંત એકનાથ ખભે કાવડ મૂકીને ગંગાજીનું જળ રામેશ્વરમ્ પર ચઢાવવા માટે લઈને જઈ રહ્યા હતા. રસ્તામાં એક ગધેડો તડકામાં પડેલો જોયો. તરસને લીધે એ તડપી રહ્યો હતો. સંત એકનાથને દયા આવી, એમણે પોતાની કાવડનો એક ઘડો જળ એના મુખમાં નાખ્યું. ગધેડો બેઠો થયો અને કહેવા લાગ્યો મને હજી પાણી મળી જાય તો હું અહીંથી પાણી મળે એવી જગ્યા સુધી પહોંચી જાત. સંત એકનાથે બીજે એક ઘડો જળ ગધેડાને પીવડાવી દીધું. ગધેડો ઊભો થઈ ગયો. ગધેડાએ કહ્યું - તારી તપસ્યા સફળ થઈ ગઈ. સંતે કહ્યું, અરે ગધેડા ! તું પંડિત જેવી વાતો કરી રહ્યો છે. ગધેડાએ કહ્યું - હું જ રામેશ્વરમ્ છું, ગધેડો નથી. હું તો સંતનાં દર્શન કરવા આવ્યો હતો. સંતનું હૃદય આવું

હોવું જોઈએ. ભગવાને કહ્યું - સંત તો આવા જ હોય છે, જેમના મોટા-મોટા મઠ હોય છે, ગળામાં માળા, લાંબા તિલક, ભજન કરે છે, તીર્થસ્નાન કરે છે, રામાયણ અને ગીતાનો પાઠ કરે છે, પરંતુ એમના હૃદયમાં દયા નથી. તારી અંદર તો દયા છે, તું જ સંત છે. ભગવાને કહ્યું - હું તો સંતનાં દર્શન કરવા આવ્યો હતો, મને સંત મળી ગયા. સંતે કહ્યું - હું રામેશ્વરમ્નાં દર્શન કરવા જઈ રહ્યો હતો, મને રામેશ્વરમ્નાં દર્શન થઈ ગયાં. જે પોતાના સમાન બીજાંનાં દુઃખો જુએ છે, એ જ સંત છે, એ જ યોગી છે.

રોગીઓની સેવા કરો

ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર જઈ રહ્યા હતા, રસ્તામાં એક માણસને ઊલટી થઈ ગઈ. વિદ્યાસાગરજીનાં બધાં કપડાં ગંદાં થઈ ગયાં. ઈશ્વરચંદ્રજીએ એ માણસને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરાવ્યો. એ માણસે કહ્યું - મારા ઉપર તમે ઘણો ઉપકાર કર્યો છે. હું તમને સારી નોકરી અપાવીશ. ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરે કહ્યું— માણસાઈ જ સૌથી મોટી નોકરી છે.

માણસાઈને જીવતી રાખો

મહામના મદનમોહન માલવીયા જ્યારે ચૌદ વર્ષના હતા ત્યારે ક્યાંક જઈ રહ્યા હતા. રસ્તામાં એક કૂતરો જોયો. એ પીડાથી તડપી રહ્યો હતો. તેઓ પાસે ગયા અને જોયું તો એના કાનમાં કીડા પડ્યા હતા. તેઓ એ કૂતરાને હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા. ઈલાજ કરાવ્યો અને મહિનાઓ સુધી એ કૂતરાની સેવા કરતા રહ્યા. દવા લગાડતા રહ્યા. લોકોએ કહ્યું - તું પંડિત થઈને કૂતરાની સેવા કરે છે. એમણે કહ્યું - હું કૂતરાની નહીં, આત્માની સેવા કરી રહ્યો છે. હું માણસાઈને મરવા દેવા માગતો નથી.

સેવાની પરંપરા ચાલે

મહાત્મા ગાંધી એક કોઠીની સેવા કરતા હતા. કોઈકે કહ્યું - મહાત્માજી ! કોઠીની સેવા કરજો નહીં, ક્યાંક

તમને પણ એ રોગ થઈ ન જાય. ગાંધીજીએ શું કહ્યું તે જાણો છો ? એમણે કહ્યું - હું કોઢી થઈ જઈશ તો લોકો આ રીતે મારી સેવા કરશે. આવી પરંપરા કાયમી રાખવા માટે પરંપરા બનાવી રહ્યો છું.

આત્મીયતા અંતરંગને પ્રભાવિત કરે છે

સ્વામી વિવેકાનંદ એકવાર શિકાગો ગયા. એમનું ત્યાં કોઈ નહોતું. એક માણસ ટ્રેનમાં મળ્યો, એણે કહ્યું- આપ કોને ત્યાં અને ક્યાં રહેશો. ત્યાં આપનું કોણ છે - વિવેકાનંદ કહ્યું - ત્યાં મારો સૌથી પ્રિય એક મિત્ર રહે છે. એ કોણ છે ? સ્વામીજીએ કહ્યું - આપ જ મારા સૌથી પ્રિય મિત્ર છો. આત્મીયતાના આ અંતરંગના ભાવથી પ્રભાવિત એ જ માણસે રહેવાની વ્યવસ્થા કરી અને પૂરો સહયોગ આપ્યો. જેઓ બીજાનાં સુખો વધારે છે તેમની સહાયતા ભગવાન કરે છે.

એકબીજાને મદદ કરીએ

રાત્રે ભારે વરસાદ થઈ રહ્યો હતો. એક ફકીરનો દરવાજો કોઈએ ખખડાવ્યો. ફકીરે બારણું ખોલ્યું તો સામે એક માણસ પાણીમાં ભીનો થઈ કાંપતાં બોલ્યો- ભાઈ મને જગ્યા મળશે ? ફકીરે કહ્યું- અહીં એક માણસ સૂઈ શકે એટલી જગ્યા છે, પરંતુ આપણે બંને જાગ્યા બેસી તો શકીએ છીએ. થોડીવાર પછી ફરી કોઈએ બારણું ખખડાવ્યું. બારણું ખોલ્યું તો સામે એક માણસ ઊભો હતો, એ પણ રાત વીતાવવા માટે શરણ માગવા આવ્યો હતો. ફકીરે કહ્યું - મારી પાસે એટલી જગ્યા હતી કે હું એકલો જ સૂઈ શકતો હતો. બીજા આવ્યો તો અમે બંને બેઠા છીએ, જે આપણે ઊભા રહીએ તો ત્રણે જાગ્યા આ ઝૂંપડીમાં સમાઈ શકીએ છીએ. આવો આપ પણ આવી જાવ. આ વૃત્તિ માણસની થઈ જાય તો વિલાસીપણું, જમાખોરી અને ઠાઠમાઠ ખતમ થઈ જશે અને બધા સુખી થઈ જશે. સંસાર ખૂબસૂરત બની જશે.

બધા લોકો એકબીજાને વિદ્યા, ધન, દોલત વહેંચવા લાગે તો મજા આવી જાય. કોઈ વ્યક્તિ અભણ નહિ રહે અને કોઈ નિર્ધન નહિ રહે. આજકાલ લોકો ઉદાર બનવાનો અર્થ જ સમજતા નથી. ભગવાનની હજમત કરતા ફરે છે. સંકુચિતતાથી ભરેલો માણસ ભગવાનને પામી શકતો નથી.

અંધ પણ રસ્તો બતાવી શકે છે

એક અંધ માણસ ફાનસ સળગાવીને એક ખાડા પાસે ઊભો રહી ગયો. લોકોએ કહ્યું - આપ તો અંધ છો તો પછી ફાનસથી આપને શો ફાયદો ? અંધ વ્યક્તિએ કહ્યું - મને તો દેખાતું નથી, પરંતુ જેમને દેખાય છે તેઓ આ ખાડામાં પડે નહીં એ માટે હું ફાનસ લઈને ઊભો છું.

હત્યારાનું રક્ષણ

સ્વામી દયાનંદને રસોઈયાએ ઝેર આપી દીધું હતું સ્વામીજીએ એને બોલાવીને ચૌદ રૂપિયા આપ્યા અને કહ્યું - જા ભાગી જા, નહીં તો લોકો મારી નાખશે. રસોઈઓ બચી ગયો. સ્વામી દયાનંદ યોગી હતા. યોગી પોતાનું પાણ ભલું કરે છે અને સંસારનું પાણ. ભગવાન કૃષ્ણ અર્જુનને કહી રહ્યાં છે - તું યોગી બન. તને શાંતિ અને યશ મળશે. જે બધાને પોતાના આત્મા સમાન જુએ છે, એ જ યોગી થાય છે. કપડાં રંગવાથી યોગી થવાતું નથી. આપણે પણ સાચા યોગી બનીને આત્મકલ્યાણ અને લોકકલ્યાણનાં કાર્યો કરવાં જોઈએ. ગીતાનો નવમો અધ્યાય શીખવે છે કે આપણે યોગી બનીને શું કરવું જોઈએ ? યોગી કેવો હોય છે ? આપણે એવા યોગી બનીએ કે જેથી સમાજને અને સંસારને સુખ મળે તો આપણું યોગી બનવાનું સાર્થક થશે.

મોટી વસ્તુઓનું કારણ નાની વસ્તુઓ

આપને દુનિયામાં જે મોટી મોટી વસ્તુઓ દેખાય છે તેમના મૂળ કારણ પર વિચાર કરવામાં આવે તો જાણવા મળશે કે નાની વસ્તુમાંથી મોટી વસ્તુ બને છે, સૂક્ષ્મમાંથી સ્થૂળનું નિર્માણ થાય છે. મનુષ્યનું પાંચ ફૂટ છ ઈંચ લાંબું અને લગભગ દોઢ માણ ભારે શરીર ૨૦-વીર્યનાં બે ટીપાંઓનું વધેલું રૂપ છે. મોટાં મોટાં વિશાળ વૃક્ષ રાઈજેવાં નાનાં બીજેમાંથી ઉત્પન્ન થયાં છે. આંખ વડે પણ ન દેખાતાં પરમાણુઓ દ્વારા વિશાળકાય સ્થૂળ પદાર્થ બને છે. ભયાનક દાવાનળનું કારણ નાનકડી ચિનગારી હોય છે. પ્રાણઘાતક રોગોને ઉત્પન્ન કરનારા ખૂબ જ નાના રોગનાં જંતુ હોય છે. એક રેતીનો કણ છીંપલામાં ઘૂસી જાય છે અને તેના ઉપર પડે જમતાં જમતાં મોતી બની જાય છે. મનુષ્યને જે વિશાળ વૈભવ અને સંપદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે તેના મૂળમાં પણ આવાં જ કેટલાંક નાનાં કારણો હોય છે. એ દેખાવમાં ખૂબ જ હલકા, તુચ્છ અને નગણ્ય જાણાય છે, એમાં કોઈ ખાસ મહત્ત્વ જાણાતું નથી, પરંતુ સચ્ચાઈ એ છે કે, એ નાની નાની વાતો જ મોટી મોટી પરિસ્થિતિઓનું નિર્માણ કરે છે. માટી અને ધૂળમાં ધાતુઓના સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ ભળેલા હોય છે. પરસ્પર આકર્ષણની શક્તિથી ખેંચાઈને તેઓ એકબીજાની નજીક ઘસડાતા આવે છે અને કાલાંતરે સોના-ચાંદી વગેરેની મોટી મોટી બહુમૂલ્ય ખાણો બની જાય છે. આ ખાણો જોઈને મોટી બુદ્ધિને એ અનુમાન લગાડવામાં મુશ્કેલી થશે કે એ અદૃશ્ય પરમાણુઓ દ્વારા આ ખાણ બની છે, તેમ છતાં દરેક સમજદાર માણસ સ્વીકારશે કે વાળની અણીના

સોમા ભાગ સમાન નાના, હલકા અને તુચ્છ પરમાણુઓ જ એ અબજો મૂલ્યની ખાણોનો પિતા છે. મનુષ્યજીવનની જે મોટી મોટી સંપત્તિઓ, વિભૂતિઓ, સફળતાઓ અને મહાનતાઓ છે તે એની ખૂબ જ નાની ટેવો અને મનોવૃત્તિઓને કારણે જ છે. વિચાર બીજ છે, કાર્ય વૃક્ષ

આપણે જોઈએ છીએ કે મારવાડી, અગ્રવાલ, માહેશ્વરી વગેરે વૈશ્ય જાતિના લોકો મોટેભાગે ધનિક જેવા મળે છે. કેટલાક ખાસ કુળમાં ધનિક, વીર, વિદ્વાન, ચોર, કાયર, ગંદા, સ્વચ્છ વગેરે થવાના ગુણ ખૂબ જ ઊંડાણથી પોતાનાં મૂળ જમાવીને બેઠા હોય છે. આનું કારણ એ છે કે, એ સમૂહોમાં અને પરિવારોમાં એક ખાસ પ્રકારની મનોભાવનાઓ હોય છે અને એ ભાવનાઓ જ તેને અનુરૂપ પરિસ્થિતિઓ ઉત્પન્ન કરતી રહે છે. જે વંશમાં વ્યાપારનો સ્વભાવ રહેલો હોય છે તેના વંશજો વ્યાપાર જ કરશે અને વેપારી જ જેવા મળશે. વિચાર બીજ છે, કાર્ય તેનું કૂલ્યું-ફાલ્યું વૃક્ષ છે. જેની જેવી વિચારધારા હશે તે આજે નહિ તો કાલે તેવી જ પરિસ્થિતિઓ પ્રાપ્ત કરી લેશે. એકવાર એક વેપારીના ગોદામમાં આગ લાગી અને બધી જ ધનસંપત્તિ બળીને સ્વાહા થઈ ગઈ. આ દુર્ઘટનાની જાણ જ્યારે મુનીમે એ વેપારીને જઈને સંભળાવી તો ઓગે ધીરજથી બધી વાત સાંભળી અને જરાય વિચલિત ન થયો. વેપારીની સ્ત્રીએ પૂછ્યું કે આપણું બધું નષ્ટ થઈ ગયું એનું શું કારણ છે ? તો વેપારીએ મધુર સ્વરમાં જવાબ આપ્યો “પ્રિયે !, આપણી સંપત્તિ જરાય નષ્ટ થઈ નથી, એ પૂર્ણપણે

સુરક્ષિત છે. મારો સ્વભાવ, જ્ઞાન અને મારો કાર્યક્રમ જ અસલ સંપત્તિ છે, એના દ્વારા જ આટલા પૈસા ભેગા થયા હતા, તે આજે પણ મોજૂદ છે તેથી થોડા દિવસોમાં જ આપણી પાસે આપોઆપ ફરી ભેગા થઈ જશે. જ્યાં સુધી મારું જ્ઞાન નષ્ટ થયું નથી ત્યાં સુધી સંપત્તિ પણ નષ્ટ થઈ શકતી નથી.” વેપારીની વાત સાચી નીકળી. ગોદામ બળી ગયા બાદ બચી ગયેલા અવશેષો દ્વારા એણે પોતાનો ધંધો ફરીથી શરૂ કર્યો અને ફરીથી પહેલાં જેવો જ ધનિક બની ગયો.

જેવા આપણા વિચાર તેવી આપણી દુનિયા

બાહ્ય વાતાવરણનો આધાર વ્યક્તિના આંતરિક વાતાવરણ પર છે. જે જેવો છે તેવી જ એની દુનિયા પણ છે. આપને કદાચ ખબર નહિ હોય કે આપના નગરમાં કોણ-કોણ જુગાર રમે છે, પરંતુ જે જુગારી છે તેને તેના સ્વભાવના અનેક લોકો સાથે પરિચય થઈ જશે. એક સ્થાન છોડીને તે બીજા સ્થાને જતો રહે તો પણ તેને એવા જ માણસો મળી જશે. આ રીતે વિદ્વાનોને વિદ્વાન, ચોરોને ચોર, ગાયકને ગાયકો, નશાખોરોને નશાખોર, સાધુઓને સાધુ દરેક જગ્યાએ મળી જાય છે અને એમને પોતાના સ્વભાવને અનુકૂળ વ્યક્તિઓનો સહયોગ પ્રાપ્ત થવામાં કોઈપણ જાતની મુશ્કેલી થતી નથી, એમને સરળતાથી ઈચ્છિત સમાજ, પરિવાર અને વાતાવરણ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. કારણ એ જ છે કે, આપણા સ્વભાવનું માનસિક આકર્ષણ એવાં જ તત્ત્વોને પોતાની આકર્ષણ શક્તિની મદદથી શોધી કાઢે છે, એકત્રિત કરી લે છે જેમ કે ધાતુઓના પરમાણુ પોતાની જાતની ધાતુની વિશાળ ખાણો જમા કરી લે છે.

દુનિયામાં બધા પ્રકારની વસ્તુઓ છે, જે જેવો છે તે પોતાની રુચિને અનુકૂળ વસ્તુઓ અનાયાસે જ પ્રાપ્ત કરી લે છે. એક કોઈ વ્યક્તિને આખી દુનિયા ઝઘડાખોર

દેખાય છે. એક જુદો માણસ સમજે છે કે દુનિયામાં બધા લોકો ધુતારા અને સ્વાર્થી છે. એક નકામો માણસ સમજે છે કે દુનિયામાં કોઈ ઉદ્યોગ- ધંધો રહ્યો જ નથી. એક બીમાર માણસ સમજે છે કે, દુનિયાનાં બધાં ભોજન અસ્વાદિષ્ટ અને હાનિકારક છે. જેને કમળો થઈ રહ્યો હોય તેની દુનિયા પીળા રંગની છે, જેણે લીલા કલરનાં ચશમાં પહેર્યાં હોય તેનો સંસાર લીલો છે. આ જ રીતે વિભિન્ન સ્વભાવ અને મનોવૃત્તિઓના લોકો માટે તેમની દુનિયા તેમના દષ્ટિકોણ મુજબ પોતપોતાના ઢંગની છે. જેનું મન જ્યાં ફરે છે તેવી જ વસ્તુઓ એ ભેગી કરી લે છે. પરમાત્માએ આ સંસારની રચના એવી સરસ રીતે કરી છે અને બજારમાં એવી સરસ રીતે ગોઠવી છે કે દરેક મનુષ્ય પોતાની મરજી મુજબની વસ્તુઓ લઈ શકે.

ત્રિગુણમયી સૃષ્ટિ

દરેક વસ્તુ ત્રણ ગુણોથી બનેલી છે. દરેક વસ્તુમાં ઓછાવત્તા અંશે બધા ગુણ મોજૂદ છે. જે વસ્તુ ઘણી સુંદર લાગે છે એમાં પણ કોઈ ને કોઈ ખરાબી રહેલી છે, જે વસ્તુ ખરાબ કહેવામાં આવે છે એ પણ સુંદરતાથી તદ્દન રહિત નથી. દાખલા તરીકે એક મનુષ્યને લો, એ કોઈનો મિત્ર, કોઈનો ગુરુ, કોઈનો શિષ્ય, કોઈનો ચોર, કોઈનો દાની, કોઈનો માલિક, કોઈનો નોકર છે. આનાથી સ્પષ્ટ છે કે એનામાં પ્રેમ, દ્વેષ, ઉપદેશકત્વ, જિજ્ઞાસા, પાપ, પુણ્ય, દાસતા બધા ગુણો મોજૂદ છે. સૂર્યનાં કિરણોમાં સાત રંગો હોય છે, વૈજ્ઞાનિક યંત્રો દ્વારા એ કિરણોમાંથી ચોક્કસ રંગને જ અહાણ કરી લે છે. જે મનુષ્ય જેને પ્રેમ કરે છે તે એમ સમજે છે કે એના હૃદયમાં પ્રેમ જ પ્રેમ ભર્યો છે. એક જ વ્યક્તિ માતાની દષ્ટિમાં લાડકો, પત્નીની દષ્ટિમાં કામદેવનો અવતાર, બહેનની દષ્ટિમાં પવિત્ર ભાઈ, પુત્રની દષ્ટિમાં પૂજ્ય પિતા, શિષ્યની દષ્ટિમાં વિદ્યાનો

ભંડાર, ગુરુની દૃષ્ટિમાં જિજ્ઞાસા અને વિનયની મૂર્તિ છે. આ દૃષ્ટિકોણની પરસ્પર બિલકુલ સમાનતા નથી. વ્યક્તિ એક જ છે, પરંતુ તેને માટે જુદા જુદા વિચારના લોકોના મનમાં વિભિન્ન ભાવો પેદા થાય છે.

એક જ વ્યક્તિમાં આવી ભિન્નતા જોવા મળે છે એનું શું કારણ છે? કારણ એ છે કે, એ મનુષ્યમાં બધા પ્રકારનાં ગુણો મોજૂદ છે અને એને જે ભાવથી જોવાય છે તેના એ જ ગુણો દેખાય છે. ગંગા એક જ છે, પરંતુ નહેરુ વિભાગના અધિકારી, ધાર્મિક, હિંદુ, માછીમાર, નાવ ચલાવનારા, જળના જીવન, ચોપગાં વગેરે માટે તે એક જ વસ્તુ જુદા ગુણવાળી દેખાય છે, એવી જ રીતે દરેક મનુષ્યને વિભિન્ન દૃષ્ટિકોણોથી જોવાથી વિભિન્ન પ્રકારનો દેખાય છે. દરેકમાં દરેક પ્રકારનાં તત્ત્વો મોજૂદ છે, જેની જેવી ભાવના છે તે બીજાની અંદર સમાયેલાં તત્ત્વોમાંથી પોતાની જરૂર મુજબનું જ તત્ત્વ જોઈ લે છે. રામાયણની ચોપાઈ છે કે - જાકી રહી ભાવના જૈસી ! પ્રભુ મૂરતિ દેખી તિન તેસી ! આ જ વાત દુનિયાને પણ લાગુ પડે છે. જેના પોતાના વિશેના જેવા વિચાર છે તેને માટે સંસાર પણ તેવો જ છે. આ ત્રિગુણમયી પ્રકૃતિમાં પોતાની મનગમતી ઘણી વસ્તુઓ મોજૂદ છે. જે આપ સતોગુણી સ્વભાવના છો તો ત્રણ ચતુર્થાશ દુનિયા સત્થી ભરેલી દેખાશે, જે તમારામાં તમની અધિકતા છે તો દુનિયાના ત્રણ ચતુર્થાશ કાર્યો તામસિકતાથી ભરેલાં દેખાશે. વાસ્તવમાં સંસારમાં ભલાઈ અને બૂરાઈ સમાન છે. જે આપ સારા છો તો આપને માટે સારાં-સારાં તત્ત્વો જ સામે આવશે, ખરાબ વસ્તુ ઉપયોગમાં લેશો તો એમાંથી પણ સારાં તત્ત્વો જ સામે આવશે, ખરાબ વસ્તુ ઉપયોગમાં લેશો તો એમાંથી પણ સારાં તત્ત્વો જ ગ્રહણ કરશો.

સ્વર્ગ અને નરક આપણી અંદર

દાર્શનિક ઈમર્સન કહેતા કે “જે મને નરકમાં રહેવું પડે તો હું મારા ઉત્તમ સ્વભાવને કારણે ત્યાં પણ સ્વર્ગ બનાવી લઈશ.” જેની મનોભાવનાઓ, વિચારધારાઓ અને માન્યતાઓ ઉચ્ચ કોટિની અને સાત્ત્વિક છે તેને માટે સર્વત્ર સ્વર્ગ જ સ્વર્ગ છે. આનંદ, પ્રેમ અને સદ્વ્યવહાર જ તેને ચારે તરફ છલકાતો દેખાય છે. તેને માટે લોક યા પરલોકમાં ક્યાંય નરક નથી, પરંતુ જેનો દૃષ્ટિકોણ નિકૃષ્ટ છે, નીતિ સારી નથી અને ભાવનાઓ સંકુચિત છે તેને માટે નરકનો દાવાનળ જ ચારે તરફ બળતો રહે છે, તેને નથી આલોકમાં સંતોષ કે નહિ રહે પરલોકમાં. તેના હૃદયમાં નરક ભરેલું છે તેથી એ જ્યાં જશે ત્યાં છાયાની જેમ નરક તેની પાછળ પાછળ ફરશે. તેને દગાબાજ, દુષ્ટ, સતાવનારાઓ અને સ્વાર્થી જ દેખાશે, મનુષ્યો પણ એવા જ અને દેવતાઓ પણ એવા જ દેખાશે.

ઉપલબ્ધિઓનો આધાર વિચાર પર

ઉપરની પંક્તિઓમાં અમારા કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પોતાની વિચારધારા અને માનસિક અવસ્થા પર સંસારનું પ્રિય અને અપ્રિય હોવું આધારિત છે. તેથી આપણે આપણા પોતાના જીવનને જેવું બનાવવા માગીએ છીએ તેવું સ્વેચ્છાપૂર્વક બનાવી શકાય છે. આપણે જે પરિસ્થિતિઓમાં રહેવા ઈચ્છીએ છીએ, જે વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છીએ છીએ તેમને નિઃસંદેહ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આ પ્રાપ્તિનો સૌથી મુખ્ય ઉપાય એ છે કે, પોતાને અનુકૂળ બનાવો, પોતાની અંદર એવું બળ, યોગ્યતા અને આકર્ષણ પેદા કરો કે જેના દ્વારા ઈચ્છિત વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરી શકાય. કોઈ વસ્તુને બહોળા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત કરવા અને તેને વધુ સમય સુધી ટકાવી રાખવા માટે વ્યક્તિગત વિશેષતાઓની જરૂર છે. કોઈની કૃપાથી થોડી સુખસગવડ પ્રાપ્ત પણ થઈ જાય તો એ લાંબો સમય

ટકતી નથી કે પ્રગતિમાં સહાયક બનતી નથી, ઊલટું વિપત્તિમાં ફસાવી દે છે. દુર્ગુણી મનુષ્યને જે ક્યાંકથી એક લાખ રૂપિયા વિના પ્રયાસે જ મળી જાય તો એ ફેશન વગેરે દુષ્કર્મોમાં થોડા સમયમાં જ બરબાદ કરી દેશે. તેના ભાગમાં બીમારી, બદનામી, દુશ્મની, શોક અને પશ્ચાત્તાપ જ આવશે. એ પૈસાથી જેટલું સુખ ભોગવ્યું હતું તેના કરતાં અનેકગણું દુઃખ અને શોક એના નસીબમાં લખાઈ જશે, આ રીતે અંતે એ એક લાખ રૂપિયા એ દુર્ગુણી મનુષ્યની અંદરની અને બહારની અશાંતિનું જ કારણ બનશે. એનાથી તેનો લોક અને પરલોક બનશે નહીં, ઊલટાનો બગડશે.

એક ઉત્તમ પ્રકૃતિનો અને સારા સ્વભાવનો મનુષ્ય સામાન્ય ઘરમાં જન્મ લઈને પણ પોતાના સદ્ગુણોને કારણે લોકોના હૃદયોમાં પોતાને માટે સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે. રૂપિયા કમાય છે, મોટો બને છે, યશસ્વી થાય છે, પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરે છે, ચારે તરફથી તેના પર સહાયતા વરસે છે. અને તેના સ્વભાવની સુગંધને કારણે સાચા મિત્રો સદા તેની આસપાસ ફરતા રહે છે. આવી પ્રકૃતિના મનુષ્ય માટે તેની ગરીબાઈ પણ અમીરી કરતાં મહાન છે. જે આનંદ અને ઉલ્લાસ બદમિજાજ અમીરોને ક્યારેક સ્વપ્નમાં પણ પ્રાપ્ત થતો નથી તેને એ પોતાની સાધારણ દશામાં પણ પ્રાપ્ત કરે છે.

ઉત્થાન-પતનનો આધાર માનસિક પરિસ્થિતિ પર

સુખોની ચાવી લોકો બહાર શોધે છે. જે લોકો અમુક દેવી-દેવતા, ગ્રહનક્ષત્ર, ભૂતપ્રેત, જંત્રતંત્ર, રાજ-રઈસ, સંત-મહંતની કૃપાથી પોતાને સુખી બનાવવાની આશા રાખે છે તેઓ ભારે ભૂલ કરે છે. દુનિયામાં ફક્ત એક જ શક્તિ છે કે જે મનુષ્યનું ઉત્થાન અને પતન કરે છે અને તે છે — ‘પોતાની માનસિક સ્થિતિ’ જે કોઈ મહત્ત્વ પ્રાપ્ત થયું છે તે આ મહાશક્તિથી કૃપાથી જ થયું છે, જેનો નાશ થયો છે તે એના શાપથી

જ થયો છે. બીજાઓની મદદથી આપણે પોતાની આ શક્તિને ઉત્તમ બનાવી શકીએ છીએ અને પછી એ ઉત્તમતા દ્વારા સ્થાયી મહત્ત્વ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, પરંતુ એવું નથી થઈ શકતું કે આપણી યોગ્યતાઓ એવી ને એવી જ રહે અને વિના પ્રયાસે જ સુખ-સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ જાય. ચોરી, જુગાર, બેઈમાની વગેરે દ્વારા કોઈ વ્યક્તિ ટૂંક સમયમાં અયોગ્યતાઓ હોવા છતાં ધનિક બની શકે છે, પરંતુ એ યાદ રહે કે આ ધન તેને જરા પણ આંતરિક સુખ નહિ આપી શકે. ઊલટું તેને અશાંતિ અને કલેશની બળબળતી જ્વાળાઓમાં ધકેલી દેશે. આવી સંપત્તિ હોવી તે ન હોવા કરતાં ખરાબ છે.

અમે અમારા પાઠકોને સુસંપન્ન જેવા ઈચ્છીએ છીએ. અમારી ઈચ્છા છે કે, આ પત્રિકાના પાઠકો પાસે ધન હોય તથા પૈસાના અભાવે એમને પોતાની પ્રતિષ્ઠા અને ઉન્નતિથી વંચિત ન રહેવું પડે. અમે ઈચ્છીએ છીએ કે સમાજમાં આપનો આદર થાય, દરેક જગ્યાએ આપનું મંતવ્ય લેવામાં આવે, આપની સંદેવ પ્રશંસા થાય, બધા લોકો આપને સ્નેહ કરે, સાચા મિત્રો અને સહાયકોમાં વધારો થાય, સ્વાસ્થ્ય ઉત્તમ રહે, કોઈ વિયોગ કે વિપત્તિનો સામનો કરવો ન પડે, ઘરના લોકો તમને માથા પર રાખે, વૃદ્ધો અને મોટી વ્યક્તિઓ આશીર્વાદ આપતા રહે, નાના આજ્ઞા પાળવા માટે ઊભા પડે રહે, પત્ની પ્રાણની જેમ પ્રિય સમજે, આપ સમાન લોકો આપને પોતાની ભુજા સમજે, સમાજ આપને પોતાનો નેતા માને, અંતઃકરણ આનંદમાં ડૂબેલું રહે, આપનો વ્યાપાર ખૂબ વધે, મજૂરો બીજે જવાની જગ્યાએ આપને ત્યાં કામ કરવાનું પસંદ કરે, ગ્રાહક આપને છોડવા ન ઈચ્છે, આ બધી વાતો આપને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, ચોક્કસ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. અમે શપથપૂર્વક કહીએ છીએ કે ઉપરોક્ત સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાનું મનુષ્ય માટે ખૂબ જ સહેલું છે. આ તીવ્ર ઈચ્છા

અને દઠ સાધના કોઈનામાં મોજૂદ હોય તો તેને માટે ઉપર્યુક્ત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનું રમત સમાન છે.

સંજીવની વિદ્યાનો લાભ એ છે કે, તે જે મનુષ્યને આવડે છે તેને ઉપર્યુક્ત બધી સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થવા લાગે છે. આ વિદ્યામાં જે જેટલો પારંગત બની જાય છે તેને તેટલા પ્રમાણમાં સફળતા પ્રાપ્ત થતી જાય છે. પોતાની વિચારધારાઓ, યોગ્યતાઓ, ટેવો, ભાવનાઓ સતોગુણી બનાવી લેવી એ જ સંજીવની વિદ્યાનો સાર છે. શાસ્ત્ર કહે છે - “સત્ત્વં સુખં સંજયતિ” એટલે કે સત્ત્વી સુખ ઊપજે છે. જે આપ પોતાને સુખી બનાવવા ઈચ્છતા હોય તો પોતાની અંદર દષ્ટિ કરો, પોતાના દુર્ગુણોનો સુધાર કરો, પોતાનામાં સદ્ગુણ પેદા કરો. ‘સ્વ’ને સંભાળતાં જ ‘પર’ સંભાળી શકાય છે. દુનિયા દર્પણ છે જેમાં પોતાનો જ ચહેરો દેખાય છે. પાકા મકાનમાં અવાજનો પરઘો પડીને પ્રતિધ્વનિ ઉત્પન્ન થાય છે, એવી જ રીતે પોતાનો ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવને અનુરૂપ સંસારમાં પ્રત્યુત્તર મળે છે. આપણે જ્યાં જઈશું ત્યાં છાયા પણ પાછળ—

પાછળ ત્યાં જ આવશે. તેથી એ યોગ્ય છે કે, સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતાનામાં યોગ્યતાઓ વિકસાવીએ, પોતાના આચરણ અને વિચારોમાં જરૂરી ફેરફાર કરીએ એ જ સફળતાનો માર્ગ છે. આ માર્ગ પર ચાલવું એ જ સંજીવની વિદ્યાનું સાધન છે.

સંજીવની વિદ્યા એટલે કે જીવન જીવવાની કળાનું પ્રશિક્ષણ પત્રાચાર પાઠચક્રમ દ્વારા અહીંથી ચલાવવામાં આવી રહ્યું છે. જે પરિજન પોતાને ત્યાં આ પાઠચક્રમનું પરીક્ષાકેન્દ્ર શરૂ કરી શકે તેઓ પત્ર મોકલીને આ પાઠચક્રમની માહિતી પુસ્તિકા મગાવી લે. જેઓ કેન્દ્ર શરૂ કરવા ઈચ્છતા ન હોય અથવા પરીક્ષા આપવામાં અસમર્થ હોય તેઓ પ્રજ્ઞા લઘુ પુસ્તકમાળાની ક્રમ-સંખ્યા ૨૦૭થી ૨૧૮ સુધીના દરેકના એક રૂપિયા પચાસ પૈસાની કિંમતનાં ૧૨ પુસ્તકો મંગાવીને સ્વાધ્યાય કરી લાભ ઉઠાવી શકે છે.

કૌશલ નરેશ વેતન ઉપરાંત પોતાના પાંચસો કર્મચારીઓને કીમતી વસ્ત્ર પણ વહેંચતા. એક દિવસ ભિક્ષુ આનંદનો ઉપદેશ થયો, એમાણે બતાવ્યું કે મનુષ્યે સીમિત વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. સક્ષમ હોવા છતાં વિલાસિતાપૂર્ણ વસ્તુઓનો સંગ્રહ ન કરવો. આ સાંભળી બધા કર્મચારીઓએ રાજ્ય તરફથી મળેલાં વસ્ત્રો ભિક્ષુઓને દાનમાં આપી દીધાં અને ફરી ક્યારેય વધારાનાં વસ્ત્રો ન લેવાનો નિર્ણય લીધો. કૌશલ નરેશ આનંદને મળ્યા અને પૂછ્યું - “મહાત્માજી ! આપ શાસ્ત્રના જ્ઞાતા છો, પછી આપે પોતાના ભિક્ષુઓ માટે પાંચ-પાંચ ચીવરોનો સંગ્રહ કેમ કર્યો ?” આનંદ બોલ્યા - “તાત્ ! કોઈપણ ભિક્ષુ વધુ વસ્ત્રો રાખતો નથી. એમને ચીવર પહેરવા માટે એક ઉત્તરીય વસ્ત્ર, એક અંતર વાસક અને બિછાવવા માટે એક બચે છે. એમાંથી કોઈ એક ફાટી જાય તો એનાથી તેની પૂર્તિ કરી શકે છે.”

વાયુ-પ્રદૂષણની વિનાશિકા

આજકાલ વધતી જનસંખ્યા અને યાંત્રિક ગતિવિધિઓથી વાયુ-પ્રદૂષણનું પ્રમાણ અસામાન્ય રીતે વધ્યું છે. કારખાનાઓ તથા ઝડપી વાહનોમાં જે કોલસા અને તેલ બળે છે તેનો ઝેરી ધુમાડો આ વાયુમંડળમાં સતત વધી રહ્યો છે. પ્રાણીમાત્ર માટે અન્ન અને જળ કરતાં પણ વાયુ વધુ જરૂરી અને મહત્વપૂર્ણ છે. જેમ જળ કે પાણીની મદદથી જળચર જીવિત રહે છે તેવી જ રીતે આપણે બધા વાયુના સમુદ્રમાંથી પ્રાણસંપદા પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. જળ વિષયુક્ત બની જાય ત્યારે માછલીઓનો શ્વાસ રુંધાય છે. વાયુમાં ભળતું અને વધતું પ્રદૂષણ પશુપક્ષીઓ સહિત મનુષ્યોને પણ ગૂંગળામણનો અભિશાપ સહન કરવા માટે વિવશ કરી રહ્યું છે.

વાયુ-પ્રદૂષણની સાથે વિષયુક્ત શ્વાસ દ્વારા આરોગ્ય કથળવા, રોગો પેદા થવા અને મહામારીઓ ફેલાવા સિવાય એક સંકટ તાપમાન વધવાનું પણ છે. સંતુલિત તાપમાનથી મોસમનો નિયંત્રિત ક્રમ યથાવત્ રહે છે, પરંતુ જે ગરમીની માત્રા વધે તો તેની ભયાનક પ્રતિક્રિયા મોસમ અવ્યવસ્થિત થવાના રૂપમાં પ્રગટ થાય છે. અતિવૃષ્ટિ અને અનાવૃષ્ટિને કારણે દુષ્કાળ પડે છે. જામેલો બરફ પીગળે છે અને સમુદ્રનો સ્તર ઊંચો આવવા લાગે છે, પરિણામે અગ્નિયુગ અને હિમયુગ જેવા પ્રકૃતિ પ્રકોપ ઊભરાય છે, જેને કારણે ભૂમિ પરિભ્રમણ પ્રક્રિયામાં ગરબડ પેદા થાય છે. ભૂકંપો આવે છે અને સ્થળ ત્યાં જળ અને જળ ત્યાં સ્થળ થવાનાં વિઘ્નો આવે છે. ભૂતકાળમાં જ્યારે પણ આવા પ્રકૃતિ-

પ્રકોપ ઊભરાયા છે ત્યારે પ્રાણીઓનું જીવન અને વનસ્પતિઓનું અસ્તિત્વ સંકટમાં પડ્યું છે. ખંડ પ્રલય જેવી સ્થિતિ બની છે. આજકાલ વધતા વાયુ-પ્રદૂષણને કારણે એ ભૂતકાળની વિનાશિકાઓનો દોર આવવાની આશંકા છે.

ત્રાસદાયક પરમાણુ વિકિરણ

યુદ્ધોન્માદમાં ઉપયોગમાં લેવાતો દારૂગોળો સામાન્ય ધુમાડાની સરખામણીએ હજારગણો વિષયુક્ત હોય છે અને ભૂતકાળમાં અણુવિસ્ફોટોની હારમાળા શરૂ થઈ છે. જાપાન પર ફેંકવામાં આવેલ બે નાના-નાના એટમ બૉમ્બે તે વખતે તત્કાળ કેટલું નુકસાન પહોંચાડ્યું તથા તે પછી એના વિકિરણથી પ્રભાવિત કેટલાય લોકો અપંગ, અસમર્થ બની ગયા અને વિકલાંગ બાળકો પેદા થયાં તેનો હિસાબ ધ્યાનપૂર્વક વાંચવાથી હૃદય કંપવા લાગે છે. જાપાન પર ફેંકવામાં આવેલ બૉમ્બની તુલનામાં હજારો અણુ વિકિરણ એ પરીક્ષણ વિસ્ફોટોને કારણે પેદા થયું છે, જે જલ, થલ, અને આકાશમાં અનેક દેશો દ્વારા સતત કરવામાં આવી રહ્યાં છે.

વૈજ્ઞાનિકોએ ચકાસણી કરીને બતાવ્યું છે કે, અત્યાર સુધી થઈ ચૂકેલાં અણુવિસ્ફોટોને કારણે ઉત્પન્ન થયેલી વિકૃતિઓ જ એવી છે કે જે સેંકડો વર્ષો સુધી કષ્ટદાયક રહેશે અને પેઢીઓ સુધી ત્રાસ આપશે. જે આ કમ પછી પણ ચાલુ રહ્યો તો તેનો પ્રભાવ એક રીતે મહાપ્રલય જેવો સર્વનાશી હશે. વાયુમંડળની વિકૃતિઓ ધરતી અને જળ પર ઊતરે છે અને એમાં પણ એવાં તત્ત્વો ફેલાય છે કે જે અન્નજળને

પાણ વાયુની જેમ વિષયુક્ત બનાવીને જીવનસંકટ ઉત્પન્ન કરે છે.

શું આપણે ચૂપ બેસી રહીએ ?

બગાડનારાઓ જ્યારે આટલી નિર્ભયતાપૂર્વક વિનાશ કરવા તૈયાર છે ત્યારે દેવત્વના પક્ષધર લોકો માટે એ ઉચિત નથી કે તેઓ હાથ જોડીને બેસી રહે. જો બગાડનારાઓના હાથ રોકી શકવાની શક્તિ ન હોય તો ઓછામાં ઓછું સફાઈની વ્યવસ્થા તો કરવી જ જોઈએ. આ સરળ અને સફળ ઉપચાર છે. આટલું તો નગરપાલિકાઓના સફાઈ કર્મચારીઓ પણ કરે છે. આપણે એટલું પણ ન કરીએ અને બીજાઓની સાથે જોડાયેલા પોતાના ભાગ્ય અને ભવિષ્યને, પેઢીઓના નિર્વાહને અંધકારમય બનાવતું રોકવાની વ્યવસ્થા ન કરી શકીએ તો એ દુર્ભાગ્યની વાત હશે. આમ તો એ પણ હોવું જોઈએ કે મહાવિનાશ માટે તૈયાર લોકો પર જનમતનું દબાણ કરીએ અને આ સૃષ્ટિનો સર્વનાશ કરતા આતંતરીઓ અને આતંકવાદીઓને મનમાન્યું ન કરવા દઈએ. જાગૃત લોકમત બંને કામો કરી શકે છે. તાત્કાલિક રોકવાની વ્યવસ્થા થતી ન દેખાય તો પણ પરિશોધનના પ્રયોગો હાથમાં લેવાનો ઉત્સાહ તો પ્રગટ કરવો જ જોઈએ.

હરિયાણી સંવર્ધનને સાર્વજનિક સમર્થન

આ સંદર્ભમાં સરળતમ ઉપાય-ઉપચાર બે છે. એક અગ્નિહોત્ર પ્રક્રિયા અને બીજો હરિયાણી સંવર્ધન. અગ્નિહોત્રના સંબંધમાં મતભેદ અને વિવાદ પણ હોઈ શકે છે, પરંતુ હરિયાણી સંવર્ધનમાં તો આસ્તિક-નાસ્તિકનો, ધર્મ-સંપ્રદાયનો કે વિજ્ઞાન-બુદ્ધિવાદનો પણ વિરોધ-અવરોધ નથી, એને તો સર્વસંમત ઉપચારની જેમ સર્વત્ર સરળતાપૂર્વક અપનાવી શકાય છે.

વૃક્ષ અને વનસ્પતિઓનો એ ગુણ સર્વવિદિત છે કે, તેઓ વાયુમાંથી બિનઉપયોગી તત્ત્વો શોષી લે છે

અને પ્રાણવાયુ છોડતા રહે છે. આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયોમાંથી એક ઉપાય છે પણ છે કે હરિયાણી ધરાવતા ક્ષેત્ર કે ઉદ્યાનમાં રહીને પ્રાણપ્રદ વાયુસેવનની વ્યવસ્થા બનાવવામાં આવે. પ્રગતિશીલ દેશોમાં શોભા અને સ્વાસ્થ્યનો સમન્વિત લાભ લેવા માટે ઘરોમાં હરિયાણીનું પણ સ્થાન રાખવામાં આવે છે. કેટલાક તો એ બાગકામને ઘરેલુ મનોરંજન અને વિનોદની જેમ પરિવારના સભ્યો દ્વારા જ પૂરું કરી લે છે. માળીનો ઉપયોગ તો માત્ર માર્ગદર્શન અને સહયોગ માટે જ લે છે. આ આ એક સર્જનાત્મક પદ્ધતિ છે. શિશુપાલન અને પશુપાલનની જેમ હરિયાણી સંવર્ધનના માધ્યમથી પણ નિર્માણ અને સંવર્ધનની સત્પ્રવૃત્તિ ઊગે છે, વધે છે અને પરિષ્કૃત થાય છે. સ્વભાવ અને અભ્યાસમાં આ પ્રકારનો સમાવેશ થવો તે મોટી વાત છે. જોવામાં આ નાની વાત દેખાતી હોવા છતાં પણ વાસ્તવમાં મોટી વાત છે. મનુષ્યોમાં જે મહામાનવ બન્યા છે એમનામાં સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ જ વિશેષરૂપથી વિકસિત થયેલી છે. હરિયાણી સંવર્ધનનો પ્રચારનો એક અતિ મહત્વપૂર્ણ દૂરગામી લાભ છે.

જનસંખ્યામાં વધારાની સાથે સાથે ઈંધણ અને ઈમારતી કામો માટે લાકડાની જરૂર વધી રહી છે. વૃક્ષો કપાઈ રહ્યાં છે, પરંતુ નવા ઉગાડતાં નથી. એવી સ્થિતિમાં મોસમનું સંતુલન બગડે છે. અનાવૃષ્ટિથી દુકાળની સ્થિતિ પેદા થાય છે. ભૂમિક્ષરણ અને રણ વધવાનું સંકટ ઊભું થાય છે.

શું કરવું જોઈએ ?

જેમની પાસે પોતાની જમીન છે તેઓ તેનો એક ભાગ વૃક્ષ ઉગાડવા, ફૂલ ઉગાડવા અને શાકભાજી ઉત્પન્ન કરવા માટે સુરક્ષિત રાખે. માત્ર અન્ન અને રોકડ કમાણી કરાવી આપતા પાકો જ પર્યાપ્ત નહિ

થાય. જેમની પાસે પોતાની જમીન ન હોય તેઓ સરકારી કે બીજાઓની જમીનમાં માલિકી હકક સ્વીકાર કરી એમને માટે જ પોતાના પરિશ્રમથી વૃક્ષ ઉગાડે અને એમનું સિંચન કરે. પૂર્વજેની તથા પોતાના દ્વારા કરાતા પુણ્ય પરમાર્થની સ્મૃતિમાં વૃક્ષ વાવવા કે પૈસા આપીને બીજાઓ પાસેથી લગાડવાનું કાર્ય ખૂબ જ શ્રેષ્ઠ અને સત્પરિણામ ઉત્પન્ન કરનારું છે. બાળકોના જન્મ, લગ્ન વગેરે શુભ અવસરોની સ્મૃતિ ચિરસ્થાયી બનાવવા માટે વૃક્ષ વાવવાં જોઈએ.

ઘરોમાં શાકવાડી બનાવવાનું આંદોલન આ અભિયાનનું જ એક અંગ છે. વનસ્પતિ દ્વારા પણ નાના રૂપમાં વૃક્ષો જેવા જ લાભ મળે છે. જેમની પાસે જમીન નથી તેઓ પણ આંગણવાડી, છતવાડીના રૂપમાં શાક ઉગાડી શકે છે અને સાથે જ એનાથી મફતમાં તાજાં શાક મળવા જેવા આર્થિક લાભ ઉઠાવતા રહી શકે છે. આજકાલ લીલો પૌષ્ટિક આહાર ન મળવાથી કુપોષણજન્ય ઘણા રોગો વધી રહ્યા છે. એમનું નિરાકરણ ઘી-મલાઈ અને ટોનિકોથી નહીં, પરંતુ શાકભાજી, ફળો અને અંકુરિત અનાજ જેવા જીવિત આહારથી જ શક્ય બની શકે છે. ઘરેલુ શાકવાડીના માધ્યમથી ગરીબ લોકો પણ આ સુવિધા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. મોટા પરિવારો માટે નાના ઘરમાં પણ લીલી ચટાણીની દૈનિક વ્યવસ્થા ચાલુ રાખવા માટે કુદીનો, કોથમીર, આદુ, મરચાં, પાલખ વગેરે ઉગાડવાથી કામ ચાલી શકે છે. ખીલતાં પુષ્પો હસતાં બાળકો જેવાં હોય છે. એમની છટા તથા મહેક ઉદાસ અને નિરાશ વ્યક્તિમાં પણ ઉત્સાહ ભરી દે છે. પૂજા અને સજવટમાં પણ એમનો ઉપયોગ થાય જ છે.

તુલસીરોપણ—એક મહાન પુણ્ય કાર્ય

તુલસીરોપણને હરિયાણી સંવર્ધનના પ્રયાસોનો મુકુટમણિ કહી શકાય છે. તુલસીમાં વાયુ-પ્રદૂષણ દૂર

કરવાની અદ્ભુત ક્ષમતા છે. તેના સંપર્કમાં વહેતી હવામાં આરોગ્યવર્ધક અનેક વિશેષતાઓ ભરાયેલી રહે છે. તુલસી માખી, મચ્છર, માંકડ, ડાંસ જ નહીં પરંતુ સાપ અને વીંછીને પણ દૂર ભગાડે છે. ઔષધિઓમાં તુલસીને અનુપમ અને શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવી છે. એનામાં લગભગ બધા જ નાના-મોટા રોગોનો ઉપચાર કરવાની ક્ષમતા છે, તુલસી, કાળાં મરી અને ગંગાજળના યોગથી ગાયત્રી મંત્ર જપતા રહી નાની ગોળીઓ બનાવીને રાખવા તથા તેમને અનુપાન ભેદથી વિભિન્ન રોગોમાં ઘરેલુ ચિકિત્સાની જેમ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

વૃક્ષો અને વનસ્પતિઓને ઉગાડવા, રોપા તૈયાર કરવા અને એમનો વિકાસ કરવાની કળાને વધુમાં વધુ વિકસિત કરવી જોઈએ. એના દ્વારા સંબંધિત લોકોમાં સર્વનાત્મક કુશળતા વધે છે, કલા, સૌંદર્યવૃદ્ધિ અને સુરુચિ નિખરે છે. તથા શિશુપાલન જેવો આનંદ મળે છે. છોડવાઓની મિત્રતા દ્વારા હાથોહાથ સુગંધિત સુરભિત પ્રાણવાયુના રૂપમાં જીવનશક્તિનો ઉપહાર મળે છે. ઘરના દૂધમાં અને બજારના દૂધમાં જેટલો ફરક છે તેટલો જ ઘરમાં ઉગાડેલી શાકભાજી અને બજારમાંથી ખરીદેલી શાકભાજીમાં છે. બજારમાંથી એ એટલી શુદ્ધ અને જીવંત સ્થિતિમાં ખરીદી જ શકાતી નથી. પૈસાની બચત, શારીરિક અને માનસિક વ્યાયામ, પોષણ અને આહાર જેવા સામાન્ય તથા મહત્વપૂર્ણ લાભોની પણ એક શૃંખલા આ પ્રક્રિયા સાથે જોડાય છે. તુલસીરોપણમાં ઔષધિઓ માટે ઉપયોગમાં લેવાતી જડીબુટ્ટીઓ ઉગાડવા તથા વધારવાનો પણ એક અભિનવ શુભારંભ સંકેત છે.

આજકાલ વધતા પ્રદૂષણથી બચવા માટે સચોટ ઉપચારના આ સંદર્ભમાં વનસ્પતિ સંવર્ધનનો ઉપચાર જે કામમાં લાવવો હોય તો એ માટે તુલસીરોપણને

પ્રમુખ સ્થાન આપવું પડશે. એના છોડ દરેક આંગણમાં ઉગાડવા જોઈએ અને આ આધારે આસ્તિકતા તથા ધર્મધારણા સંવર્ધનનો બમણો લાભ ઉઠાવવો જોઈએ. ધાતુ કે પથ્થરથી જ પ્રતિમા નથી બનતી પરંતુ અક્ષય વડ, બોદ્ધિવૃક્ષ અને દેવ અશ્વત્થની જેમ વૃક્ષો અને છોડોને પણ ભગવાનની મૂર્તિ માનીને એમને શ્રદ્ધા સંવર્ધનનું નિમિત્ત બનાવી શકાય છે.

તુલસી વૃંદાવન આંગણમાં એક સુસજ્જિત સ્તંભના રૂપમાં લગાડવામાં આવે અને તેને ખુદ્ધા આકાશમાં સૂર્ય ભગવાનની, ખુદ્ધા પવનની, વરુણની અને વાદળાની છત્રછાયામાં પોષણ પામનાર દેવતા માનવામાં આવે. વનસ્પતિ મંદિર સાચા અર્થોમાં એક પુનિત દેવતા છે. ધાતુ કે પાષાણની પ્રતિમાની તુલનામાં તુલસીનું મહત્ત્વ કોઈ રીતે ઓછું નથી. એની સ્થાપનાનો અર્થ છે ઘરમાં ભગવાનના મંદિરનું નિર્માણ કરી લેવું. એમાં કોઈ પૂજા પણ કરવી પડતી નથી. થાંભલાને વારંવાર રંગતા રહેવામાં આવે તો તેનું સુંદર રૂપ શ્રદ્ધા સંવર્ધનની ભૂમિકા પણ સંપન્ન કરતું રહેશે.

સવારે અને સાંજે જ્યારે પણ સમય મળે ત્યારે સૂર્યધર્મ, અગરબત્તી, માનસિક ગાયત્રી જપ, સવિતાનું ધ્યાન, નમન, વંદન અને પરિક્રમા જેવા ઉપચારથી આ વનસ્પતિ મંદિરની પૂજા આરતી સરળતાપૂર્વક કરી શકાય છે. ઘરની કોઈપણ વ્યક્તિ આ કરતી રહી શકે છે. આ પૂજા ઉપચારમાં ઘરના બધા શ્રદ્ધાળુ લોકો કોઈને કાઈ રૂપમાં ભાગીદાર બની શકે છે. નમન વંદન તો આવતાં-જતાં પણ થઈ શકે છે. આ આધારે ઘર પરિવારમાં આસ્તિકતા, ધાર્મિકતાનું વાતાવરણ બને છે. આ નાની વ્યવસ્થામાં ઘર પરિવારમાં વિકસતી શ્રદ્ધા અંતે દૂરગામી સત્પરિણામો ઉત્પન્ન કરે છે.

તુલસી વૃંદાવન દ્વારા શ્રદ્ધાનું પુનર્જીવન :

આજે વાયુ-પ્રદૂષણની જેમ ચેતનાત્મક વાતાવરણ પણ ઓછું વિષમય નથી. વાતાવરણની શુદ્ધિમાં જે ધર્મ અને શ્રદ્ધાનું પુનર્જીવન જરૂરી છે તેની પૂર્તિ તુલસી દેવાલયના માધ્યમથી શક્ય છે. આ રીતે તુલસીરોપણમાં ફક્ત વાયુમંડળની શુદ્ધિની જ નહીં પણ આસ્થા સંકટથી ઘેરાયેલા વાતાવરણમાંથી શ્રદ્ધા સંવર્ધનની જરૂરિયાત પણ મહદંશે પૂરી થાય છે. એક રીતે બમણો લાભ પ્રદાન કરતા હરિયાળી સંવર્ધન અભિયાનનો શુભારંભ તુલસીરોપણ સાથે કરવાની વાત વિચારવી જોઈએ. એ માટે બ્રીજ એકઠાં કરવાં, છોડ ઉગાડવા તથા તેમને રોપવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે આપણે બધાએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ઉત્સાહ વધારવામાં આવે અને તત્કાળ સહાયતા આપવા માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો પ્રજ્ઞા પરિવાર સંકટની આ મહાન આવશ્યકતાને પૂરી કરવામાં સારી રીતે સક્ષમ થઈ શકે છે.

તુલસીને પ્રતીક માની હરિયાળી સંવર્ધનના કાર્યના શ્રીગણેશ એક વ્યાપક અને વિસ્તૃત પ્રક્રિયા છે. વનસ્પતિ આપણા માટે જીવનપ્રાણ છે, એ ધરતીમાંથી આહાર, વાદળામાંથી જળ અને આકાશમાંથી પ્રાણ ખેંચીને જીવનસંપદાના રૂપમાં પ્રદાન કરે છે. તેથી એને પશુપાલન અને ગોપાલનની જેમ જ મહત્ત્વપૂર્ણ માનવું જોઈએ. તુલસીની સાથે દિવ્ય ઔષધિની વિશેષતાઓ તથા અધ્યાત્મપરાયણ શ્રદ્ધા-ભાવનાઓ પણ જોડાય છે અને એના લાભ ત્રણથી વધીને પાંચ થઈ જાય છે. શ્રદ્ધાના આરોપણ માટે દેવ પ્રતિમાઓને ધાતુ અને પાષાણને બદલે વનસ્પતિ તુલસીનાં રૂપમાં પૂજવાનું ઉપયોગિતા સાથે જોડાય છે. એમાં કૃતજ્ઞતાની

એક નવી ભાવગરિમાનો સમાવેશ થવાથી લાભનું પ્રમાણ બમણું થઈ જાય છે.

તુલસીનાં બીજ વાવવા અને નવા છોડ ઉગાડવા માટે સપ્ટેમ્બર મહિનો સૌથી યોગ્ય છે. કાર્યકર્તા ભાઈ અને એમાંય વિશેષરૂપે બહેનોએ નવા છોડ તૈયાર કરવા જોઈએ અને મહોલ્લા, ગામ, કોલોની વગેરેમાં ઘેર ઘેર છોડ વહેંચવાનું કાર્ય કરવું જોઈએ. દરેક ઘરમાં પાંચ છોડ લગાડવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. છોડ લગાડવા

માટે માટી કે, સિમેન્ટનાં ફૂંડાં, જૂના ફૂટેલા ઘડાનો નીચેનો ભાગ, પતરાંના ખરાબ ડબ્બા, પ્લાસ્ટિકનાં તૂટેલા ડબ્બા, તૂટેલી બાલદી વગેરેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. પરિજનોએ ઓછાંમાં ઓછાં ૨૪ ઘરોમાં ૫-૫ છોડ લગાડવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. જે પરિજન ઓછાંમાં ઓછાં ૫૧ ઘરોમાં ૫-૫ છોડ લગાડે તેઓ અમને પોતાનો પ્રગતિ રિપોર્ટ મોકલે, તેમને અમે અભિનંદન પત્ર મોકલીશું.

પ્રખ્યાત દાર્શનિક અને વૈજ્ઞાનિક વરદેન્ડ રસેલ પોતાની આત્મકથામાં લખે છે કે સત્યના ઝનૂને કેવી રીતે બે જિંદગીઓ બરબાદ કરી નાખી.

તેઓ લખે છે કે મારી પહેલી પત્ની એટલી ભલી હતી કે તેની સ્મૃતિ ક્યારેય મસ્તિષ્કમાંથી ખસી નથી. બંને વચ્ચે અગાધ પ્રેમ હતો, પરંતુ એક દિવસ કોઈ વાત ઉપર આગબનાવ થઈ ગયો. નારાજ થઈને ઓફિસ ગયા. રસ્તામાં જે વિચાર આવ્યા; તે પત્નીને જાગાવી દેવામાં સચ્ચાઈ સમજ્યા. પાછા વળી ગયા. પત્નીએ કારાગૃહ પૂછ્યું, તો કહ્યું તને વગર છુપાવે વસ્તુસ્થિતિ જાગાવવા આવ્યો છું કે હવે તારા માટે મારા મનમાં જરાસરખો પાગ પ્રેમ નથી રહ્યો.

પત્ની તે વખતે તો કશું જ ન બોલી, પરંતુ તેના મનમાં એ વાત ઘર કરી ગઈ કે હું કપટી છું. અત્યાર સુધી પ્રેમના સમ ખોટા ખાતા રહ્યા.

દિવસે દિવસે અંતર વધતું ગયું. વગર ચર્ચાએ ઉદાસી વધતી ગઈ. મારી સ્પષ્ટતાની કોઈ જ અસર ન થઈ અને પરિણામ છૂટાછેડાના રૂપમાં સામે આવ્યું.

હવે હું અનુભવી રહ્યો છું કે જિંદગીમાં થયેલી ભૂલો પૈકી આ એક મોટામાં મોટી ભૂલ હતી, જેમાં મનમાં આવેલું તાત્કાલિક જાગાવવાની ઉતાવળ અપનાવી, તે સત્યને જે છુપાવી રાખ્યું હોત તો કદાચ એ અસત્ય ભાષાગની સરખામણીમાં નબળું પાપ હોત.

ક્યારેક ક્યારેક અપવાદના રૂપમાં આવું પાગ થાય છે, પરંતુ અહીં એ ઉક્તિ યાદ રાખવી જોઈએ, જેમાં અપ્રિય સત્યની તુલનામાં પ્રિય સત્યને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું. વ્યાવહારિક શિષ્ટાચાર છે કે જે વાત જીવનસાથીના મનમાં ખૂંચતી હોય તે કહેવામાંથી બચી શકાય.

જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના ભંડાર છે આપણા વેદ

વેદોને અપૌરુષેય કહેવામાં આવ્યા છે. ભારતીય ધર્મ, સંસ્કૃતિ તેમજ સભ્યતાનું ભવ્ય ભવન આ જ મજબૂત આધારશિલા ઉપર પ્રતિષ્ઠિત છે. વેદ શાશ્વત અને યથાર્થ જ્ઞાનરાશિના સમુચ્ચય છે. આને મહાન તપસ્વી ઋષિઓએ પોતાનાં પ્રતિભા ચક્ષુ દ્વારા જોયા છે, અનુભવ્યા છે. વૈદિક ઋષિઓએ પોતાના મન અથવા બુદ્ધિ દ્વારા કોઈ કલ્પના ન કરીને શાશ્વત, અપૌરુષેય સત્યની પોતાની ચેતનાના ઉચ્ચતમ સ્તર ઉપર અનુભૂતિ કરી અને તેને મંત્રોનું રૂપ આપ્યું. આવા મંત્રોનો બહુમૂલ્ય કોષ જ વેદ છે, જેનો મહિના તેમજ મહત્ત્વ ગાવામાં આવ્યાં છે.

વેદોને શ્રુતિ પણ કહેવામાં આવે છે. જેનો શાબ્દિક અર્થ છે, દિવ્ય વાણી દ્વારા સાંભળવામાં આવેલું સત્ય. પરંતુ આનો ભાવાત્મક અર્થ છે, સ્વયં સાક્ષાત્કાર કરવામાં આવેલ જ્ઞાનનો ભંડાર, આદિ પુરુષ મનુના જાણાવ્યા પ્રમાણે, વેદ પિતૃગણ, દેવતા તથા મનુષ્યોનાં સનાતન, સર્વદા વિદ્યામાન રહેનારાં ચક્ષુ છે. પાશ્ચાત્ય મનીષી મેકસમૂલરના જાણાવ્યા પ્રમાણે, વિશ્વના ઈતિહાસમાં વેદ એવી રિક્તતાની પૂર્તિ કરે છે, જેને અન્ય કોઈ પણ ભાષાની કોઈ પણ સાહિત્યિક કૃતિ પૂર્ણ કરી શકતી નથી. સાને ગુરુજીના વિચારોમાં, જીવનને સુંદર બનાવનાર પ્રત્યેક વિચાર જ જાણે વેદ છે. યુગદષ્ટા વેદવિદ્ સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે - વેદોનો અર્થ છે, જુદા જુદા સમયમાં, જુદી જુદી વ્યક્તિઓ દ્વારા આવિષ્કૃત આધ્યાત્મિક સત્યોનો સંચિત કોષ. મહર્ષિ અરવિંદે વેદોને ભારતીય સંસ્કૃતિના આધ્યાત્મિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક બીજ કહ્યાં છે.

માનવજાતિનો આદિ જ્ઞાન ગ્રંથ વેદ છે એમાં કોઈ શંકા નથી. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ આ ચતુર્વર્ગ અથવા પુરુષાર્થ ચતુષ્ટયના આદિ શિક્ષક વેદ જ છે. હજારો વર્ષો સુધી વેદોના જ્ઞાને જ મનુષ્યના સર્વતોમુખી કલ્યાણનો પથ પ્રશસ્ત કર્યો. આ આજે પણ માનવજાતિના માર્ગદર્શક છે. આ પ્રકાશપુંજનો આશ્રય લઈને જ પ્રાચીન આર્યોએ જ્ઞાનની જ્યોત વિશ્વભરમાં ફેલાવી હતી.

વેદોના જ્ઞાનનો આશ્રય લઈને જ અનેક ધર્મોના ધર્મગ્રંથ બન્યા છે. આ ધર્મગ્રંથો વેદરૂપી વટવૃક્ષની વિવિધ શાખાઓ છે. આના લીધે વેદોનો મહિમા ઘણો જ વધારે વધી જાય છે. એટલા માટે ગોસ્વામી તુલસીદાસજીએ ‘અનુલિત મહિમા વેદ કી’ કહીને આવા મહત્ત્વને પ્રતિપાદિત કર્યું છે.

સ્વયં વેદોમાં પણ વેદોના મહિમાનાં વખાણ કરવામાં આવ્યાં છે. બ્રાહ્મણો અને ઉપનિષદોમાં વેદોને ઈશ્વરીય જ્ઞાન માનવામાં આવ્યાં છે. બ્રહ્મદારણ્ય-કોપનિષદમાં ઉલ્લેખ છે કે ઋગ્વેદ સહિત ચારે વેદ તે મહાન પરમેશ્વરના નિઃશ્વાસ રૂપ છે. શતપથ બ્રાહ્મણમાં આને કંઈક આવી રીતે અભિવ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે, પ્રજાપતિ પરમેશ્વરે પોતાના તપ તથા પૂર્ણ જ્ઞાન દ્વારા વેદોનું નિર્માણ કર્યું, જેને ત્રયી વિદ્યા કહેવામાં આવે છે. મુંડકોપનિષદમાં વેદોને ઈશ્વરીય વાણી કહેવામાં આવી છે. તાંડ્ય બ્રાહ્મણ તથા છાંદોગ્યોપનિષદમાં છંદોના નામથી વેદોનું મહત્ત્વ પ્રદર્શિત થાય છે.

જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના ભંડાર છે આપણા વેદ

વેદોને અપૌરુષેય કહેવામાં આવ્યા છે. ભારતીય ધર્મ, સંસ્કૃતિ તેમજ સભ્યતાનું ભવ્ય ભવન આ જ મજબૂત આધારશિલા ઉપર પ્રતિષ્ઠિત છે. વેદ શાશ્વત અને યથાર્થ જ્ઞાનરાશિના સમુચ્ચય છે. આને મહાન તપસ્વી ઋષિઓએ પોતાનાં પ્રતિભા ચક્ષુ દ્વારા જોયા છે, અનુભવ્યા છે. વૈદિક ઋષિઓએ પોતાના મન અથવા બુદ્ધિ દ્વારા કોઈ કલ્પના ન કરીને શાશ્વત, અપૌરુષેય સત્યની પોતાની ચેતનાના ઉચ્ચતમ સ્તર ઉપર અનુભૂતિ કરી અને તેને મંત્રોનું રૂપ આપ્યું. આવા મંત્રોનો બહુમૂલ્ય કોષ જ વેદ છે, જેનો મહિના તેમજ મહત્ત્વ ગાવામાં આવ્યાં છે.

વેદોને શ્રુતિ પણ કહેવામાં આવે છે. જેનો શાબ્દિક અર્થ છે, દિવ્ય વાણી દ્વારા સાંભળવામાં આવેલું સત્ય. પરંતુ આનો ભાવાત્મક અર્થ છે, સ્વયં સાક્ષાત્કાર કરવામાં આવેલ જ્ઞાનનો ભંડાર, આદિ પુરુષ મનુના જાણાવ્યા પ્રમાણે, વેદ પિતૃગણ, દેવતા તથા મનુષ્યોનાં સનાતન, સર્વદા વિદ્યામાન રહેનારાં ચક્ષુ છે. પાશ્ચાત્ય મનીષી મેકસમૂલરના જાણાવ્યા પ્રમાણે, વિશ્વના ઈતિહાસમાં વેદ એવી રિક્તતાની પૂર્તિ કરે છે, જેને અન્ય કોઈ પણ ભાષાની કોઈ પણ સાહિત્યિક કૃતિ પૂર્ણ કરી શકતી નથી. સાને ગુરુજીના વિચારોમાં, જીવનને સુંદર બનાવનાર પ્રત્યેક વિચાર જ જાણે વેદ છે. યુગદષ્ટા વેદવિદ્ સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે - વેદોનો અર્થ છે, જુદા જુદા સમયમાં, જુદી જુદી વ્યક્તિઓ દ્વારા આવિષ્કૃત આધ્યાત્મિક સત્યોનો સંચિત કોષ. મહર્ષિ અરવિંદે વેદોને ભારતીય સંસ્કૃતિના આધ્યાત્મિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક બીજ કહ્યાં છે.

માનવજાતિનો આદિ જ્ઞાન ગ્રંથ વેદ છે એમાં કોઈ શંકા નથી. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ આ ચતુર્વર્ગ અથવા પુરુષાર્થ ચતુષ્ટયના આદિ શિક્ષક વેદ જ છે. હજારો વર્ષો સુધી વેદોના જ્ઞાને જ મનુષ્યના સર્વતોમુખી કલ્યાણનો પથ પ્રશસ્ત કર્યો. આ આજે પણ માનવજાતિના માર્ગદર્શક છે. આ પ્રકાશપુંજનો આશ્રય લઈને જ પ્રાચીન આર્યોએ જ્ઞાનની જ્યોત વિશ્વભરમાં ફેલાવી હતી.

વેદોના જ્ઞાનનો આશ્રય લઈને જ અનેક ધર્મોના ધર્મગ્રંથ બન્યા છે. આ ધર્મગ્રંથો વેદરૂપી વટવૃક્ષની વિવિધ શાખાઓ છે. આના લીધે વેદોનો મહિમા ઘણો જ વધારે વધી જાય છે. એટલા માટે ગોસ્વામી તુલસીદાસજીએ ‘અનુલિખિત મહિમા વેદ કી’ કહીને આવા મહત્ત્વને પ્રતિપાદિત કર્યું છે.

સ્વયં વેદોમાં પણ વેદોના મહિમાનાં વખાણ કરવામાં આવ્યાં છે. બ્રાહ્મણો અને ઉપનિષદોમાં વેદોને ઈશ્વરીય જ્ઞાન માનવામાં આવ્યાં છે. બ્રહ્મદારણ્ય-કોપનિષદમાં ઉલ્લેખ છે કે ઋગ્વેદ સહિત ચારે વેદ તે મહાન પરમેશ્વરના નિઃશ્વાસ રૂપ છે. શતપથ બ્રાહ્મણમાં આને કંઈક આવી રીતે અભિવ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે, પ્રજાપતિ પરમેશ્વરે પોતાના તપ તથા પૂર્ણ જ્ઞાન દ્વારા વેદોનું નિર્માણ કર્યું, જેને ત્રયી વિદ્યા કહેવામાં આવે છે. મુંડકોપનિષદમાં વેદોને ઈશ્વરીય વાણી કહેવામાં આવી છે. તાંડ્ય બ્રાહ્મણ તથા છાંદોગ્યોપનિષદમાં છંદોના નામથી વેદોનું મહત્ત્વ પ્રદર્શિત થાય છે.

પરદર્શનોમાં પણ વેદોની વિશેષતાનું વર્ણન છે. ન્યાય-દર્શનનાં સૂત્રોમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત પરમેશ્વરનું વચન હોવાનું અને અસત્ય, પરસ્પર વિરોધ તેમજ પુનરુક્તિ આદિ દોષોથી રહિત હોવાના કારણે વેદોને પરમ પ્રમાણિત માનવામાં આવ્યા છે. વૈશેષિક દર્શનમાં વેદોને ‘તદવચનાદામ્નાયસ્ય પ્રામાણ્યમ્’ કહેવામાં આવ્યાં છે. સાંખ્યકાર કપિલમુનિએ વેદોને ઈશ્વરીય શક્તિ દ્વારા અભિવ્યક્ત હોવાના કારણે તેને સ્વતઃ પ્રમાણ માન્યા છે. યોગદર્શનમાં પણ આનું મહત્ત્વ પરિલક્ષિત થાય છે. વેદાંત દર્શન વેદની નિત્યતાને પ્રતિપાદિત કરે છે.

મહાભારતમાં વેદવ્યાસજીએ વેદને નિત્ય અને ઈશ્વરીયકૃત જાણાવ્યા છે. તેમના મતાનુસાર, સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં સ્વયંભૂ પરમેશ્વર દ્વારા વેદ રૂપી નિત્ય દિવ્ય વાણીનો પ્રકાશ કરવામાં આવ્યો. શ્રી ભગવદ્ગીતામાં વેદોની ઉત્પત્તિ સ્વયં અવિનાશી પરમેશ્વર દ્વારા જાણાવવામાં આવી છે. શ્રી રામાનુજ ભાષ્યની અમૃતતરંગિણી ટીકામાં પણ વેદની નિત્યતાનું વર્ણન છે. મધ્યકાળમાં પણ શંકરાચાર્ય, રામાનુજાચાર્ય, માધવાચાર્ય, વલ્લભાચાર્ય, નિમ્બાકાચાર્ય, સ્કંદસ્વામી, ભરતસ્વામી, સાયણાચાર્ય, ઉબ્બટ, મહીધર આદિ સર્વેએ વેદોને ઈશ્વરીય જ્ઞાનના રૂપમાં સ્વીકાર કરતાં તેમને જ પરમ પ્રમાણ માન્યા છે.

આવી જ રીતે વેદ, બ્રાહ્મણ, ઉપનિષદો સિવાય અન્ય ધર્મો તેમજ અન્ય વિદ્વાનોએ વેદોના મહિમા તથા ગરિમાનો સ્વીકાર કર્યો છે. બુદ્ધની વાણીમાં વેદોની આ વિશેષતા સ્પષ્ટપણે દેખાય છે. સુત્ત નિપાતમાં મહાત્મા બુદ્ધે કહ્યું છે, જે વિદ્વાન વેદો દ્વારા ધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે, તેની અવસ્થા અસ્થિર નથી રહેતી. આચાર્ય કુમુદેન્દુ નામના જૈન વિદ્વાન મૂવલય નામના ક્ષત્રિય ગ્રંથમાં ઋગ્વેદને ભગવતવાણી કહે છે. આના

સિવાય પારસી વિદ્વાન ફર્દૂન દાદા ચાનજીએ ‘ફિલોસોફી ઓફ જોરાષ્ટ્રીયનિઝમ એન્ડ કમ્પેરિટીવ સ્ટડી ઓફ રીલીજિયન નામના સુપ્રસિદ્ધ ગ્રંથમાં વેદના મહત્ત્વનું વર્ણન આ રીતે કર્યું છે, વેદ જ્ઞાનનું પુસ્તક છે, જેમાં પ્રકૃતિ, ધર્મ, પ્રાર્થના, સદાચાર જેવા બધા જ વિષયોનો સમાવેશ છે. વેદનો અર્થ છે, જ્ઞાન અને વાસ્તવમાં વેદમાં બધાં જ જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનાં તત્ત્વો ભર્યાં છે.

શ્રીખ ગુરુઓની વાણીમાં પણ વેદોની વિશેષતા દેખાય છે. ગુરુનાનકના કહેવા પ્રમાણે ઈશ્વરે વેદનું નિર્માણ કર્યું. તેમના જાણાવ્યા પ્રમાણે વેદનું મહત્ત્વ કોઈ જાણાવી શકતું નથી. તેઓ આગળ સ્પષ્ટ કરતાં કહે છે, વેદ અમૂલ્ય અને અનંત છે. ચાર વેદ ચાર જ્ઞાન કોષ સમાન છે. એટલું જ નહીં, વેદના જ્ઞાન વડે અજ્ઞાન નાશ પામે છે અને તેના પઠનથી બુદ્ધિ શુદ્ધ થઈ જાય છે. અસંખ્ય ગ્રંથ હોવા છતાં પણ વેદોનું પઠન મુખ્ય છે. આને વાંચવાથી ઉત્તમ વિદ્યાની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગુરુ ગ્રંથસાહેબમાં ઉદ્ધૃત કબીરવાણી સ્મરણયોગ્ય છે, ‘વેદ કતેબ કહલુ મત જૂઠા, જૂઠા જો ન વિચારે !’

વેદોના મહિમાનું ગાન ભારતમાં જ નહીં સુદૂરના દેશોમાં પણ ગાવામાં આવ્યું છે. અખતાબના પુત્ર અને તુર્કના પૌત્ર લાબી નામના આરબવાસી કવિએ પોતાની રચનામાં વેદોના મહત્ત્વનું વર્ણન આ રીતે કર્યું છે, ઈશ્વરીય જ્ઞાનરૂપી ચારે વેદ માનસચક્ષુને દિવ્ય અને પવિત્ર જ્યોતિ દ્વારા ભરી દે છે. પરમેશ્વર હિંદુસ્તાનમાં ઋષિઓનાં હૃદયોમાં આ ચાર વેદોનો પ્રકાશ પાડ્યો. પરમેશ્વરે જ વેદોનું જ્ઞાન આપ્યું છે. ઓ મારા ભાઈઓ! તમે વેદોનો આદર કરો, કારણ કે આ મુક્તિનો શુભ સંદેશ આપે છે. આ તો જ્યોતિસ્તંભ છે, જે મનુષ્યને પોતાના લક્ષ તરફ વધવા માટે સતર્ક અને સજાગ કરે છે.

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ પણ વેદોની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરી છે. ડાર્વિન સમકક્ષ વિકાસવાદના આધિકારી ડૉ. રસૈલ વૈલસના મતાનુસાર વેદમાં પવિત્ર અને શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનની એક સુંદર તેમજ ઉત્કૃષ્ટ પદ્ધતિ જોવામાં આવે છે. આના કવિઓ તેમજ દષ્ટાઓએ સંસારમાં ઈશ્વર-વિષયક વિચારોને પ્રચારિત તથા પ્રસારિત કર્યા હતા. આનામાં અત્યધિક ઉન્નત તથા પ્રગતિશીલ ધાર્મિક વિચારોનું મુખ્ય જ્ઞાન સમાયેલું છે. વેદોના રચયિતા તેમજ કવિ, આપણા ઉચ્ચતમ ધાર્મિક શિક્ષકો અને મિલ્ટન, શેક્સપિયર તથા ટેનિસન જેવા કવિઓ કરતાં પણ ઉચ્ચ હતાં.

રેવરન્ડ મૌરિસ ફિલિપ નામના પાદરીએ વેદોને પ્રારંભિક ઈશ્વરીય જ્ઞાન ગણાવ્યા છે. પ્રો. હીરન નામના વિખ્યાત ઇતિહાસકારે વેદોના વિષયમાં કહ્યું છે, વેદ સંસ્કૃતના પ્રાચીનતમ ગ્રંથ છે. આ મનુષ્યમાત્રની ઉન્નતિ માટે પોતાની અદ્ભુત જ્ઞાનસંપદા દ્વારા દિવ્ય પ્રકાશ સ્તંભનું કામ કરે છે. ૧૪ જુલાઈ, ૧૮૮૪માં પેરિસમાં આયોજિત 'ઈન્ટરનેશનલ લિટરરી એસોસિયેશન' સમક્ષ એક નિબંધ વાંચતાં લેઓદેલ્બા નામના ફ્રાંસના એક વિદ્વાને ઘોષણા કરતાં કહ્યું કે ઋગ્વેદ માનવજાતિની પ્રગતિની આદર્શતમ કલ્પના છે.

નોબલ પુરસ્કાર વિજેતા શ્રી મેટલિક પોતાની કૃતિ 'ધ ગ્રેટ સિક્રેટ'માં વેદો પ્રત્યે અત્યંત આદર-ભાવ દર્શાવતાં લખે છે, વેદ જ્ઞાનના વિશાળ ભંડાર છે, જેને માનવસૃષ્ટિના પ્રારંભમાં ઋષિઓ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા. થોરિઓ નામના અમેરિકાના એક મનીષીએ વેદો માટે નીચે પ્રમાણેનાં ઉચ્ચારણ કર્યાં છે. "મેં વેદોનાં જે અવતરણ વાંચ્યાં છે, તે મને એક ઉચ્ચ અને પવિત્ર જ્યોતિષુંજ સમાન માલૂમ પડ્યાં છે, જે એક ઉત્કૃષ્ટતમ માર્ગનું વર્ણન કરે છે. વેદોનો

ઉપદેશ સરળ, સુબોધ અને સાર્વભૌમ છે. આની અંદર ઈશ્વરવિષયક યુક્તિયુક્ત તથા તર્કસંગત વિચાર આપવામાં આવ્યાં છે.

ડૉ. જેમ્સ કર્નિસ નામના આયર્લેન્ડના કવિ, કલાકાર અને દાર્શનિક 'પાથ ટુ પીસ' નામની પોતાની કૃતિમાં વૈદિક આદર્શ તથા સિદ્ધાંતોનું સુંદર વર્ણન કર્યું છે. તેઓએ પોતાની અભિવ્યક્તિ આ રીતે વર્ણવી છે, વેદ સાર્વભૌમ હોવાના કારણે વિરોધને વિનષ્ટ કરે છે. વેદ પ્રેમનો પ્રસાર કરીને ધૃણા તથા દ્વેષને જીતે છે. વેદના માધ્યમ દ્વારા જ ધરતી ઉપર સ્વર્ગના અવતરણની પરિકલ્પના સાકાર થઈ શકે છે. ડૉ. જેમ્સ તથા તેમનાં પત્ની વૈદિક આદર્શથી એટલાં પ્રભાવિત હતાં કે તેઓએ પોતાનું સંપૂર્ણ જીવન આ ઉદ્દેશ્યને માટે હોમી દીધું.

પ્રસિદ્ધ રૂસી વિચારક લિયો ટોલસ્ટોયે પણ વેદો પ્રત્યે ઘણું જ સન્માન વ્યક્ત કર્યું છે. ટોલસ્ટોયના આ વૈદિક જ્ઞાન ઉપર મુગ્ધ થતાં એક અન્ય વિદ્વાન અલેકઝાંડર શિપ્રમાને ઉલ્લેખ કર્યો છે કે, ટોલસ્ટોયને વેદોના વિષયવસ્તુએ સર્વપ્રથમ આકર્ષિત કર્યાં. તેઓ વેદોના એ ભાગો ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપતા હતા જેનો સંબંધ આચારશાસ્ત્ર સાથે છે. એક અન્ય મીનીષી જે. ભાસ્કરોએ વેદને હિમાલયનો આત્મા કહીને આના મહત્ત્વનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. તેમના મતાનુસાર, જે ભારતમાં કોઈ બાઈબલનું સંકલન કરવામાં આવ્યું હોત અને સંસ્કૃત ભાષા માટે જેમનું ધ્યાન ભાષા-સૌંદર્ય ઉપર કેન્દ્રિત હોત તથા મૂળ મંત્રોની સાથે તેમનો પ્રેમ એવો જ હોત, એવા જ શ્રદ્ધાળુ અને નિષ્ઠાવાન અનુવાદકોનો વર્ગ મળ્યો હોત તો વૈદિક જ્ઞાન વડે વર્તમાન યુગ સમૃદ્ધ બની શક્યો હોત. ડબલ્યૂ. ડી. બ્રાઉન નામના અંગ્રેજ વિદ્વાને કહ્યું

છે કે, વૈદિક ધર્મ કેવળ એક ઈશ્વરનું પ્રતિપાદન કરે છે. આ એક પૂર્ણતયા વૈજ્ઞાનિક ધર્મ છે, જ્યાં ધર્મ તેમજ વિજ્ઞાન બંને એકબીજાના પરિપૂરક છે. આના ધાર્મિક સિદ્ધાંતોમાં વિજ્ઞાન તેમજ દર્શનનું અનોખું સમન્વય છે.

વેદોનો આ મહિમા શાશ્વત છે અને નિત્યનવીન પણ. આના ભાવોને ગ્રહણ કરીને કોઈ પણ પોતાના જીવનમાં દેવત્વને સાકાર કરી શકે છે. આ મહિમાન્વિત સત્યને સમજીને જ યુગઋષિ પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે વર્તમાનયુગને અનુરૂપ વેદોનું ભાષાંતર કર્યું. શાંતિકુંજથી પ્રકાશિત સરળ-સુબોધ ભાષાંતરને વાંચીને કોઈ પણ વેદોના મહત્ત્વ અને મહિમાનો અનુભવ કરી શકે છે.

આ મહિમા અને ગરિમા અપરંપાર છે. આ અનુભૂતિને રાષ્ટ્રકવિ મૈથિલીશરણ ગુપ્તના શબ્દોમાં કંઈક આ રીતે કહી શકીએ છીએ -

નિસકી મહત્તા કા ન કોઈ પા સકા હે ભેદ હી ।
સંસાર મેં પ્રાચીન સબસે હેં હમારે વેદ હી ॥

વેદ માનવજાતિના આદિ જ્ઞાન ગ્રંથ છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ આ ચતુર્વર્ગ અથવા પુરુષાર્થ-ચતુષ્ટયના આદિ શિક્ષક વેદોના શિક્ષણે જ મનુષ્યના સર્વતોમુખી કલ્યાણનો પથ પ્રશસ્ત કર્યો. જે આજે પણ માનવજાતિના માર્ગદર્શક છે. આ પ્રકાશપુંજનો આશ્રય લઈને પ્રાચીન આર્યોએ જ્ઞાનની જ્યોતિ વિશ્વભરમાં ફેલાવી હતી.

ભાવાવેશમાં કેટલાય પરિવ્રાજકોએ ભિક્ષુ-દીક્ષા લીધી હતી અને તેમણે અપરિગ્રહનું વ્રત લીધું હતું, પરંતુ સમય પસાર થતાં જૂનાં પ્રલોભનો ફરીથી પાછાં આવ્યાં. તેઓએ ઉપવસ્ટ્રોનો સંગ્રહ કરવાનું શરૂ કરી દીધું. દરેકની પાસે વસ્ટ્રોની પોટલી હતી. તથાગત આ શીલ-શિથિલતા પર ધાગા જ દુઃખી થયા. આટલું જલદી વ્રત ભૂલી જશે તો લક્ષ સુધી પહોંચશે કઈ રીતે ? તે દિવસે તથાગત ખુલામાં સૂતા. ઠંડીના દિવસો હતા, તેથી એક ચાદર ઓઢી લીધી. અડધી રાત્રિએ ઠંડી પડી, તો બીજી ચાદર ઓઢી લીધી. અંતિમ પ્રહરમાં ઠંડીનું પ્રમાણ વધ્યું, તો તેમણે ત્રીજું ઉપવસ્ટ્ર ઓઢીને ઊંધનો આનંદ લીધો. સમાચાર આખા વિહારમાં ફેલાઈ ગયા. ભિક્ષુઓએ ત્રણ ઉપવસ્ટ્રો ગુજરાન માટે પર્યાપ્ત સમજ્યાં અને બાકીનાં બધાં જ આશ્રમના ભંડારમાં જમા કરાવી દીધાં. તેમણે અનુભવ કર્યો કે સાધુતાનું અપરિહાર્ય અંગ અપરિગ્રહ છે.

ભાગ્યવાન એ છે જેનું ધન
ગુલામ છે અને અભાગિયો એ છે
જે ધનની ગુલામી કરે છે.

નિંદા કરવાથી વાગી અને મગજ બન્ને
અપવિત્ર બને છે અને સાંભળનાર પણ
પોતાના હૃદયને અપવિત્ર કરે છે.

દઢ સંકલ્પ વડે કશું જ અશક્ય નથી

‘મેઘા’- હા આ જ નામ તેના માતા-પિતાએ આપ્યું હતું. જનવરોને ચરાવવાનું તેનું કામ હતું. તે સવારે જલદી ઊઠતો, ગાયોને ઘાસ નાંખતો, કામ પતાવીને ખાવાનું ખાતો. પછી પોતાનો ફૂંજે પાણીથી ભરતો. પોટલીમાં ગોળ અને બાજરાનો રોટલો બાંધતો. પોટલી ખભા ઉપર લટકાવીને પોતાની ગાયોને લઈને જંગલ તરફ નીકળી પડતો. જંગલમાં ગાયો ચરતી અને મેઘા બાજુમાં ટેકરા ઉપર બેસી જતો. પોતાના ખિસ્સામાંથી પાવો કાઢતો અને ઘણી જ તક્ષીનતાથી વગાડતો. સાંજ થતાં જ પોતાની ગાયો લઈને ઘેર પાછો વળતો. આ એની દિનચર્યા હતી. આ દિનચર્યામાં જો કોઈ તત્વ દૂધમાં સાકરની જેમ ભળી ગયા જેવું હતું તો તે તેની ભજન ગાવાની આદત અને પરસેવાની વૃત્તિ. આ જ વૃત્તિને કારણે ગામના લોકો તેને મેઘાજી અથવા મેઘાભગત કહેતા હતા. દરેકના મનમાં તેના માટે આદર હતો.

એક દિવસ મેઘા ઘેર પાછા ફરવાની તૈયારીમાં હતો, તેનાં ફૂંજમાં થોડું પાણી જ રહ્યું હતું. ત્યારે ખબર નહીં એકદમ શું થયું, તેણે ફટાફટ એક ખાડો ખોદ્યો. આકડાનાં ચાર-પાંચ પાન તોડી લાવ્યો. ફૂંજનું પાણી ખાડામાં નાખી દીધું. પાંદડાંઓથી ખાડાને વ્યવસ્થિત રીતે ઢાંકી દીધો અને નિશાનીને માટે ઉપર એક નાનકડો પથ્થર મૂકી દીધો. આ બધું કર્યા પછી મેઘાએ પાછળ વળીને જોયું, સૂરજ પહાડોમાં અસ્ત થઈ રહ્યો હતો. તેણે ગાયોને ગામ ભણી હાંકી. પછીના બે દિવસોમાં તેની નજરમાં પેલો ખાડો આવ્યો નહીં. ત્રીજા દિવસે જ્યારે તે ગાયોને લઈને જંગલ તરફ જઈ રહ્યો હતો, ત્યારે અચાનક તેની નજર તે જગ્યા ઉપર પડી તેણે આકડાનાં પાંદડાં દૂર કર્યાં અને જોયું તો ત્યાં પાણી ન હતું. પરંતુ તેના ચહેરા ઉપર ઠંડો ઠંડો ભેજ લાગ્યો તેના મનમાં કશુંક વિદ્યુતની ઝડપે પ્રકાશિત થયું અને તે કંઈક વિચારવા લાગ્યો..

આ વિચારમાં ને વિચારમાં તેના મગજમાં વિચાર આવ્યો કે ફૂંજના ચોથા ભાગના પાણીમાંથી જો ભેજ બની રહેતો હોય, તો પછી આ જમીન ઉપર તળાવ પાણ બની શકે છે. તે બાજુમાં જ ખીજડાના છાંયડામાં બેસી ગયો અને તળાવની વાત વિચારતાં ગામની ખુશાલીનાં સપનાં જોવા લાગ્યો. સાંજે જ્યારે તે પોતાના ઘેર પાછો ફર્યો, ત્યારે તેણે ગામવાસીઓને આખી વાત જણાવી અને ભેગા

મળીને તળાવ ખોદવાની વાત કરી, પરંતુ તેની વાત ઉપર કોઈએ ધ્યાન ન આપ્યું. બધા જ કહેવા લાગ્યા કે આ રણમાં તળાવ ખોદવું અસંભવ છે - ભગતજી ! આવી વાતો કલ્પનાઓમાં જ સારી લાગે છે અને કલ્પનાઓ ક્યારેય સાકાર થતી નથી.

મેઘા ગામવાસીઓના અસહયોગથી હતોત્સાહ થયો નહીં. તેણે દઢ સંકલ્પ કર્યો કે તે એકલો જ તળાવ બનાવીને બતાવશે, ભલેને તે કાર્યમાં તેને ગમે તેટલો સમય લાગે. પુરુષાર્થ અને ભગવતકૃપા ઉપર વિશ્વાસ એ જ મેઘાની જીવનનીતિ હતી. ભગવાનને યાદ કરી તેણે કામ શરૂ કર્યું. તે હંમેશાં કોદાળી-પાવડો લઈને જતો. ગાયો એક બાજુ ચર્ચા કરતી અને તે પોતે તળાવનું ખોદકામ કરતો રહેતો. આ કામ કરતાં કરતાં તેને કેટલાંય વર્ષો થઈ ગયાં, પરંતુ તે થાક્યો નહતો. મહેનત ચાલુ હતી.

સમયની સાથે સાથે મેઘાનો કઠિન પરિશ્રમ અને સંકલ્પનું પરિણામ ગામવાસીઓને દેખાવા લાગ્યું. થોડો વરસાદ થયો. પાણી એકઠું થઈ ગયું. ગામના લોકો પાણી જોઈને ફૂલ્યા ન’તા સમાતા. દરેક જણ મેઘાનાં ગુણ ગાતો હતો. હવે તો અસંભવ કહેનારા ગામના લોકો પણ આ કામમાં સાથ આપવા લાગ્યા. નાના, મોટાં, ઘરડાં, સ્ત્રીઓ બધાં મળીને તળાવ ખોદવાના કામમાં લાગી ગયા. બાર વર્ષ સુધી કામ ચાલતું રહ્યું.

એક દિવસ કામ કરતી વખતે જ મેઘાનું મૃત્યુ થઈ ગયું. પરંતુ ત્યાં સુધી તળાવનું કામ પણ પુરું થઈ ગયું હતું. વર્ષા થઈ-તળાવ છલોછલ ભરાઈ ગયું. મેઘાનો સંકલ્પ ગામની ખુશાલી બની ગયો. ગામજનોએ તળાવના કિનારે મેઘાની યાદગીરી સ્થાયી રાખવા માટે કલાત્મક છત્રી બનાવી અને ‘મેઘા’ મેઘોજી દેવતાના રૂપમાં પૂજવા લાગ્યા.

આજે પણ આ તળાવ જેસલમેર-બીકાનેર રોડ ઉપર બાય (ભાપ) ગામમાં છે. આમ તો આને બને હવે પાંચસો વર્ષ વીતી ચૂક્યાં છે, પરંતુ ૫૦૦ વર્ષ જૂનું થવા છતાં મેઘાજીની આ વાત હજી પણ નવી છે કે, પુરુષાર્થ અને ભગવાનની કૃપા મળતાં અસંભવ પણ સંભવ થતું જાય છે. આને માટે જરૂર છે તો તે કેવળ મેઘાજીની જેમ દઢ સંકલ્પની.

વિજ્ઞાપનો દ્વારા ઉજડતું સ્વાસ્થ્ય-સૌંદર્ય

સ્વાસ્થ્ય, સૌંદર્ય અને વ્યક્તિત્વને આકર્ષક બનાવવા માટે પ્રચુર સાધન અત્યારે ઉપલબ્ધ છે. બજાર વિવિધ ઉત્પાદનોથી ભર્યા પડ્યાં છે. પરચીસ-ત્રીસ વર્ષ પહેલાં નેટલા પ્રકારના સાબુ, જુદા જુદા લેપ, શૃંગાર વગેરે મળતાં હતાં, તેના કરતાં સો ગણી વધારે વસ્તુઓ હાલમાં બજારમાં ભરી પડી છે, પરંતુ સ્વાસ્થ્ય-સૌંદર્ય અને સુદૃઢતાની દૃષ્ટિએ સામાન્ય સ્થિતિ બગડતી જાય છે. બીમારીઓના નવા નવા ઈલાજ અત્યારે શોધાઈ ગયા છે, પરંતુ નવી નવી અલગ પ્રકારની બીમારીઓ લોકોને પોતાના શિકાર બનાવી રહી છે. સૌંદર્ય સજાવવા માટે સાબુ, તેલ, સુગંધિત પદાર્થ, વિટામિન, શેમ્પૂ વગેરે ઉપલબ્ધ છે, પરંતુ સ્વાસ્થ્ય જે રીતે બગડ્યું છે, તેના બધા જ ઉપાય બાહ્ય ચમક જ દર્શાવે છે. જર્જર કાયા અને પૂરી થઈ રહેલી જીવનશક્તિના કારણે વ્યક્તિત્વ ખોખલું જ થતું રહ્યું છે.

બજારમાં ઉપલબ્ધ સાધનો અને લોકજીવનમાં તેનાં પ્રભાવ પરિણામોનું અધ્યયન કરવાથી વિચિત્ર વિરોધાભાસ સામે આવ્યો છે. એક સર્વેક્ષણ અનુસાર અત્યારે સાઠ કરતાં વધારે સૌંદર્યવર્ધક સાબુ મળે છે. દરેકની ગુણવત્તા અને સંરચનાના વિષયમાં અતિશયોક્તિભર્યા દાવા કરવામાં આવી રહ્યા છે. ફિલ્મી સિતારાઓથી માંડીને ખેલાડી, કલાકાર અને બુદ્ધિજીવીઓ સુધી જેમનું પણ કામ વ્યક્તિત્વના આકર્ષણ વડે ચાલે છે, તેઓ આની જાહેરાત કરતા જોવા મળે છે. લગભગ દરેક સાબુ સૌંદર્યના રક્ષક, પહેરેદાર

અને ત્વચાને સુંદર, કોમળ રાખનારા જાહેર કરાય છે. સન ૧૯૭૦ સુધી આઠ પ્રકારના નાહવાના સાબુ પ્રચલિત હતા. ગામડાંઓ-પરાંઓમાં લોકો આ સાબુના ઉપયોગ સિવાય મુલતાની અથવા તો કાળી માટીથી પણ સ્નાન કરતા હતા. હવે આ પરંપરાગત ઉપાયોનું પ્રચલન પૂરું થઈ ગયા જેવું છે. લોકો અનેક પ્રકારના સાબુ ઉપયોગમાં લે છે.

નમૂનારૂપે ઉત્તરપ્રદેશ, રાજસ્થાન અને મધ્યપ્રદેશનાં આઠ ગામોનું સર્વેક્ષણ કરવામાં આવ્યું. ત્યાંના લોકોની ત્રીસ વર્ષ પહેલાંની રહેણીકરણી અને જીવનશૈલીની સાથે અત્યારની રહેણીકરણી તથા જીવનપદ્ધતિના તુલનાત્મક અધ્યયનમાં વિચિત્ર નિષ્કર્ષ સામે આવ્યા છે. આ ગામોની વસ્તી ૧૯૭૦ની તુલનાએ અઢી ગણી વધી ગઈ છે. તે સમયે સરેરાશ આવક ચાલીસ રૂપિયા હતી. હવે ૧૧૦ રૂપિયા થઈ ગઈ. પહેલાં લોકો લગભગ જાડું અનાજ ખાતા હતા, હવે ઘઉં, પોલિસ કરેલા ચોખાનું પ્રચલન થઈ ગયું છે. ઘેર ઘેર મનોરંજનનાં સાધનોના નામે એકલદોકલ ટ્રાન્સિસ્ટર રેડિયો હતા, હવે અધિકાંશ ઘરોમાં નાના-મોટા ટીવી સેટ છે. એટલે કે જીવન પહેલાં કરતાં સમૃદ્ધ થયું જ છે.

સૌંદર્ય પ્રસાધનો અને સાબુ-તેલના વિષયમાં પણ આ ગામોમાં લોકોની ડુચિઓ બદલાઈ છે. અધ્યયન કરનારી સંસ્થા ‘પ્રયાસ’નાં તારણો પ્રમાણે આ ગામોમાં ૧૯૭૦માં ઘણાખરા લોકો નારિયેળના તેલનો ઉપયોગ કરતા હતા, લેપ લગાવતા અને દસમાંથી બે

ઘરોમાં 'સ્નો' પાઉર વગેરેનો ઉપયોગ થતો હતો. હવે નારિયેળના પેક ડબ્બાઓનું પ્રચલન વધ્યું છે. કોઈને પણ ખુલ્લું મળતું તેલ પસંદ નથી. આર્નિકા, આર્નિકા પ્લસ, 'કેયો કાર્પિન' બ્રાહ્મી, મેરિકો, પેરેશૂટ જેવાં ઉત્પાદનો ગામેગામે વેચાય છે.

વેચાણ માટેનાં બધાં જ તેલ પ્રસાધન વાળને લાંબા ભરાવદાર અને કોમળ રાખનારાં તત્ત્વોને ભેગાં કરીને બનાવવામાં આવે છે. જાહેરાતો અનુસાર બનાવતી વખતે આ વિશેષતાઓના સમ્મિશ્રણનું ધ્યાન ખાસ રીતે રાખવામાં આવે છે. એ હોવું જોઈતું હતું કે, લોકોના વાળ સ્વસ્થ અને સુંદર હોય, પરંતુ 'પ્રયાસ'એ જાણ્યું કે દરેક ઘરમાં ત્રીસ-પાંત્રીસની ઉંમર પછી વાળ ખરવાની ફરિયાદ સામાન્ય થઈ ગઈ છે. પચાસની ઉંમર પછી વાળ ખરવાની ફરિયાદ સામાન્ય થઈ ગઈ છે. પચાસની ઉંમરથી વધેલી દર ચોથી વ્યક્તિ ટાલિયાપાણાનો શિકાર બની છે.

પ્રચાર માધ્યમો ઉપર આવનારી દરેક પાંચમી-છઠ્ઠી જાહેરાતમાં દાંતોની સંભાળ માટે અલગ અલગ ટૂથપેસ્ટનો સંદેશો હોય છે. ત્રણ દશકા પહેલાં લોકો દાંતણ, મંજન, કાળી માટી અને પીસેલા કોલસા અથવા રાખ વડે દાંત સાફ કરતા હતા. આ વસ્તુઓનો ઉપયોગ પ્રચાર માધ્યમો દ્વારા અવૈજ્ઞાનિક અને નુકસાનકારક ગણાવવામાં આવ્યો છે. નાનાં મોટાં ગામડાંઓમાં પણ ડઝન જેટલી જુદી જુદી ટૂથપેસ્ટ તથા બ્રશ વેચાતાં જેવા મળશે. દિવસમાં ચાર-પાંચ વખત પેસ્ટ કરવાની સલાહ આપવામાં આવે છે. સવારે ઊઠીને અને રાત્રે સૂતા પહેલાં બ્રશ અથવા તો મંજન કરવાની વાત તોય સમજી શકાય છે. જાહેરાત કરનાર બંને સમયના ખાવાના અને નાસ્તો કર્યા પછી પણ બ્રશ અને માઉથવોશની સલાહ આપે છે. ડેન્ટિસ્ટ

એસોસિયેશનના અખિલ ભારતીય સંમેલનમાં હમણાં એવું તારણ કાઢવામાં આવ્યું કે લોકો પહેલાંની સરખામણીએ ચાર ગણું વધારે ધ્યાન દાંતો ઉપર આપે છે. આની પાછળ દાંતો પ્રત્યેનું કોઈ અતિરિક્ત સજાગતાનું કારણ નથી, પરંતુ વિજ્ઞાપનોમાં દાંતોની સંભાળ સિવાય અમુક પ્રકારના ટૂથપેસ્ટ, બ્રશ અને માઉથવોશ અપનાવીને નિશ્ચિંત થઈ જવાનો સંદેશો આપવામાં આવે છે. લોકો આ સંદેશને વાંચી સાંભળીને વાસ્તવમાં નિશ્ચિંત થઈ જાય છે અને દાંતોની જરૂરી સંભાળ રાખતા નથી.

જાહેરાત અને વેપાર વધારે ધ્યાન નહીં આપનારા વિશેષજ્ઞોની સલાહ મુજબ કોઈ પણ ફોર્મ્યુલા દાંતોને સ્વસ્થ નીરોગી રાખી શકતી નથી. તેમની દૈનિક સંભાળ તો જરૂરી છે જ, જેમાં સફાઈ અને કેટલીક પોષક ઔષધિઓનો વધુમાં વધુ ભે વારનો ઉપયોગ પર્યાપ્ત છે. ઔષધિઓનો પણ લેપ અને માલિશ અથવા મંજન જ. અસલમાં સંપૂર્ણ શરીરનું સ્વસ્થ અને નીરોગી હોવું, ખાવાપીવાની નિયમિતતા અને અજીર્ણ કબજિયાત વગેરેની મુક્તિથી જ દાંતોના સ્વાસ્થ્યની સંભાળ રાખી શકાય છે. નેસર્ગિક જીવન જીવનારાઓનું સ્વાસ્થ્ય એટલું સારું હોય છે કે તેમને અલગથી દાંતોની સંભાળની જરૂર પડતી જ નથી.

સુંદરતાની બાબતમાં કેટલાય માપદંડ હાલમાં સ્થપાતા જાય છે. તેમાં સ્વસ્થ- સુડોળ શરીરના સ્થાને ચુસ્ત શરીર, રંગેલી કાયા અને ફેશન ડિઝાઈનરો દ્વારા રચાયેલ વિજ્ઞાપિત વસ્ત્રો મુખ્યપણે જેવા મળે છે. આ ધારણા જૂની, રૂઢિવાદી અને પછાત ગણાવી દેવામાં આવી છે કે, વસ્ત્ર શરીર ઢાંકવા માટે અથવા તો મોસમના પ્રભાવથી બચવા માટે છે. આમ તો પશ્ચિમી વેશભૂષા, કોટ, પેન્ટ, ટાઈ વગેરે ભારતીય પરિવેશને

અનુરૂપ છે જ નહીં. અહીંની બહુરંગી મોસમ માટે ભારતીય પરિધાન જ ઉપયુક્ત છે. પરંતુ આજના સમયમાં આ વાત કહેવી ધોર પછાતપાણીની પરિચાયક છે. પશ્ચિમી વેશભૂષાને આધુનિક અને વૈશ્વિક દરજ્જો આપનારાની સામે હાલ પૂરતું ચૂપ રહેવામાં આવે. પરંતુ તેઓ પણ માને છે કે, નવી નવી ફેશન, નવી ડિઝાઇન કરવામાં આવેલ વસ્ત્રો અને શરીરને ઢાંકવાને બદલે ઉઘાડું કરનાર કપડાં નથી સ્વાસ્થ્ય માટે યોગ્ય કે નથી સભ્યતા માટે. જે વસ્ત્રોને પહેરીને નીકળતાં આજુબાજુનું વાતાવરણ, બીજાના મૂડ અને અભીષ્ટ કામ ઉપર ધ્યાન આપવાને બદલે, વેશભૂષાને સંભાળવામાં જ વ્યસ્ત રહેવું પડે, તેને સમજદારી તો ન જ કહેવાય.

પ્રદર્શનપ્રિયતાનું જ બીજું રૂપ શરીરને જબરજસ્તી ચુસ્ત અને દૂબળું-પાતળું રાખવાને માટે કરવામાં આવેલ જાતજાતના ઉપાય છે. શરીર સ્વસ્થ અને સુડોળ હોય, એના માટે સંતુલિત આહાર-વિહાર અને શ્રમ-વિશ્રામ જ પૂરતાં છે, પરંતુ અત્યારે ડાયેટિંગથી માંડીને વજન ઓછું કરવા માટે જાત-જાતનાં રસાયણો-રસોનો ઉપયોગ, કષ્ટદાયક વ્યાયામ અને શરીરને કમજોર કરનારા નામમાત્ર ખોરાકની ફેશન જોવામાં આવે છે. સૌંદર્ય અને સ્વાસ્થ્ય વિષય પર દિલ્હીમાં થઈ ગયેલ એક કાર્યશાળામાં ડૉ. અરવિંદ શ્રીમાળીએ પોતાના શોધપત્રમાં જણાવ્યું કે, પાંચ લાખ કરતાં વધુ વસતિવાળાં શહેરોમાં વીસ ટકા યુવતીઓ ભૂખી રહીને માત્ર પચ્ચીસ ટકા ભોજન કરે

છે. તેમને જરૂરી કેલરીની ફક્ત એક તૃતીયાંશ માત્ર જ મળે છે. આ કારણે ત્રીસ વર્ષની ઉંમર પસાર કર્યા પછી તેમને માથાની, ચક્કરની, જલદી થાકી જવાની, હીમોગ્લોબીનને લગતી, ઊંઘ ન આવવાની વગેરે જેવી ફરિયાદો રહેતી જોવા મળે છે.

શરીરને ધર્મ-સાધનાનો મુખ્ય આધાર કહેવામાં આવ્યું છે. જેમને ધર્મસાધનામાં કોઈરુચિ નથી, તેમણે પણ એ તો માનવું જ પડશે કે લૌકિક ઉદ્દેશ્યો જેવા કે યશ, વૈભવ, સફળતા અને સત્તા પામવા માટે શરીરનું સ્વસ્થ-સમર્થ હોવું જરૂરી છે, કેવળ જરૂરી જ નહિ, પરંતુ અનિવાર્ય પણ છે. કોઈપણ દષ્ટિએ કમજોર અને બીમાર શરીર પોતાના ઉદ્દેશ્ય સુધી પહોંચી શકતું નથી. તેની ઉપેક્ષા ન કરવી જોઈએ.

ખરેખર તો બજારમાં આવતાં નવાં-નવાં સાધનો અને ફોર્મૂલાઓનો ઉપયોગ કરનારા લોકો શરીરની ઉપેક્ષા નથી કરતા. તે ઉપભોક્તા સામગ્રી બનાવનારી કંપનીઓના કરોળિયાનાં જાળામાં ફસાઈ જાય છે. સ્વાસ્થ્ય, સૌંદર્ય અને પ્રભાવોત્પાદક વ્યક્તિત્વ કોઈ ઉપાદાનો અથવા તો રેડીમેડ વસ્તુઓથી પ્રાપ્ત થતું નથી. આ તથ્યને પોતાના મન-મસ્તિષ્કમાં બેસાડી દેવું જોઈએ કે સંતુલિત આહાર-વિહાર અને નૈસર્ગિક, સહજ-સ્વાભાવિક જીવનચર્યા જ બળવાન સમર્થ અને સક્ષમ રાખે છે. તેને માટે જાહેરખબર જોઈને સાંભળીને નક્કી કરી શકાય નહીં. પ્રેરક અને માર્ગદર્શક સાહિત્ય-સંગીત વગેરેથી જ સાચો રસ્તો મળી શકે છે.

પરાતતસિચ્યતે રાષ્ટ્રં બ્રાહ્મણે યત્ર જીયતે । -અથર્વ. ૫/૧૯/૬
જ્યાં બ્રાહ્મણ હારે છે તે દેશ ખખડી જાય છે.

સચ્ચરિત્ર-લોકસેવીઓ જ રાષ્ટ્રની સાચી સંપત્તિ છે.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી

આત્મિક પ્રગતિનો ક્ષકો

(ઉત્તરાર્ધ)

ગાયત્રી મંત્ર અમારી સાથે સાથે
ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય
ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ !

મિત્રો ! સંયમ જ જીવન છે. સંયમના ચાર પ્રકાર છે. પહેલો છે : ઈન્દ્રિયસંયમ. ઈન્દ્રિયસંયમનો અર્થ છે, જીભનો સંયમ, જોગે તમારું પેટ ખરાબ કરી નાંખ્યું અને તમે બીમાર રહેવા લાગ્યા. તમે જરૂર કરતાં વધારે ખોરાક લેતા ગયા અને શરીરમાં ઝેર ફેલાતું ગયું. તમે સારા થઈ શકો છો, શરત માત્ર એટલી જ કે તમે તમારા પેટ ઉપર કૃપા કરો, જરૂરિયાત કરતાં વધારે ખોરાક ન લો.

સ્વામી રામકૃષ્ણ પરમહંસ વિવાહિત હતા. તેઓનાં ધર્મપત્નીનું નામ શારદા હતું. તેઓ તેમને ખૂબ જ પ્રેમ કરતાં હતાં. પરંતુ એવું જરૂરી નથી કે એક-બીજાના શરીરને બરબાદ કરવામાં આવે. એકબીજાના શરીરમાં બીમારીનો પ્રવેશ કરાવવામાં આવે. શું આના વડે જ તમારો પ્રેમ થાય છે ? શું મતલબ છે તમારા પ્રેમનો ? પુરુષ સ્ત્રીને આરોગ્યે અને સ્ત્રી પુરુષને આરોગ્યે, શું આ જ અર્થ છે લગ્નનો ? ગાંધીજીએ એક પુસ્તક લખ્યું છે 'સંયમના રાહ પર.' એમાં તેમણે લખ્યું છે કે સ્ત્રી અને પુરુષ ભાઈ-બહેનની જેમ પાણી રહી શકે છે. તમે પશુઓ પાસેથી પાણી કંઈક શીખો. સાંઢ ગાયોના ટોળામાં રહે છે, પરંતુ ગાયની જરૂરિયાત વગર તે ગાયોની તરફ જોતો પાણી નથી. તે પાણી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરે છે. જ્યારે પશુ સંયમથી રહી શકતા હોય, તો પછી તમે શા માટે નથી રહી શકતાં ?

મિત્રો ! આપ આપની જીભને ખરાબ વચન બોલતી અને અભક્ષ્ય ખાતી રોકો, કેમ કે આ બંને

કરવાથી જીભ દાઝે છે. દાઝેલી જીભ વડે ભગવાનનું ભજન થઈ શકતું નથી. 'જેવું ખાશો અન્ન-તેવું બનશે મન-તમારી નિયતિ પાણી આવી જ બની ગઈ છે. એટલા માટે આપ સંયમનો આરંભ જીભથી કરો. તેને કહો કે અમે તમને ભગવાનની પૂજને લાયક બનાવવા ઈચ્છીએ છીએ. સ્વાદ માટે અમે કોઈ પાણી એવી વસ્તુ નહીં ખાઈએ જે અમારા શરીર માટે નુકસાનકારક હોય. અમે કોઈને પાણી એવા શબ્દ નહીં બોલીએ, જે અન્યને ગેરમાર્ગે દોરનારા હોય, અન્યને પતનના માર્ગે લઈ જનારા હોય. આપ જીભથી સંયમ શરૂ કરો, પછી જુઓ કે તમારી વાણીમાં કઈ રીતે ચમત્કાર ઉત્પન્ન થાય છે ?

આપ આ સંબંધમાં અમને પૂછો છો કે ગુરુજી ! આપે આપની વાણીને શુદ્ધ કઈ રીતે બનાવી ? બેટા !! અમે સંયમ કર્યો છે ચોવીસ વર્ષ સુધી જવની રોટલી અને છાશનું સેવન કર્યું. એનાથી અમારી જીભ આને યોગ્ય થઈ. અમે મીઠું બિલકુલ ખાધું નથી. ઈસ્લામ ધર્મના સંસ્થાપક કશું જ ભણ્યા નહોતા, પરંતુ જીભના સંયમ દ્વારા તેમણે પોતાની અંદર પોતાની વાત મનાવવાનો ગુણ ઉત્પન્ન કર્યો. ઋષિઓની જીભ દ્વારા નીકળેલાં વચન પાણી મંત્ર હતાં. તેઓએ પાણી સંયમ રાખ્યો હતો. એટલા માટે તમારે પાણી તેમણે જાણાવેલા માર્ગ ઉપર ચાલવું જોઈએ. આપ પાણી આપના ઉચિત લક્ષને પ્રાપ્ત કરો. ધનુષ્યની પાણી જોડેલી ખેંચવામાં આવશે, એટલું જ તીર આગળ જશે. ધનુષ્યનું તાત્પર્ય આપણી જીભ સાથે છે, જે મંત્રોના ઉચ્ચારણ માટે છે. ઋષિઓની જીભ દ્વારા નીકળેલ મંત્રોએ રાજ

દશરથનાં ચાર બાળકોને જન્મ આપ્યો હતો. લોમશ ઋષિએ રાજા પરિક્ષિતને શાપ આપ્યો હતો કે જા, તને સાતમા દિવસે સાપ કરડશે. તેમનો શાપ સાચો એટલા માટે હતો કે ઋષિ સંયમશીલ હતા. અક્ષરોમાં કોઈ તાકાત નથી. તાકાત તો વાણીના સંયમ દ્વારા આવે છે. શક્તિનો સ્રોત સંયમ જ છે.

આપ બેમાંથી કોઈપણ વસ્તુને લઈ લો, ભૌતિક અથવા આધ્યાત્મિક. બંનેમાં સંયમની જરૂરિયાત છે. એટલે તમે ઈન્દ્રિયોનો સંયમ કેળવો. ઈન્દ્રિયોના સંયમનો અર્થ છે કે તમે તમારા જીવનમાં જે ચાર કાણાં પાડી રાખ્યાં છે, તેમાંથી એક-એકને બંધ કરવાં. જે તમે એક પાણ કાણાંને બંધ કરી દો તો તમારામાં તાકાત આવતી જશે. કાણું બંધ કરતાં જ તમે એ અનુભવશો કે તમારામાં તાકાત આવવી શરૂ થઈ ગઈ છે. તમને આનો ચમત્કાર સારા સ્વાસ્થ્યના રૂપમાં, દીર્ઘજીવનના રૂપમાં જાણાવા લાગશે.

આપ તો હંમેશાં પારકી થાળી જ ચાટવાની કોશિશ કરો છો. તમે તમારી ઉપર વિશ્વાસ કરતાં શીખો. પોતાની તાકાતને ઓળખો. સંયમની શક્તિની તાકાતને જાણો. સંયમને અમે તપ કહીએ છીએ. તમે ભલે ખાવાનું ખાવ કે ન ખાવ. શરીરને તડકામાં ઊભું રાખવાથી પાણ કંઈક સારું-ખોટું થતું નથી, અનેક ઋષિઓ તડકામાં ઊભા રહે છે, પરંતુ ઉચ્ચસ્તરીય ઉપલબ્ધિઓ સંયમના કારણે જ મળતી હોય છે, અન્યથા તડકામાં ઊભા રહેવાથી કોઈ ફરક પડતો નથી.

બીજે સંયમ છે, મનનો સંયમ, વિચારોનો સંયમ. આ રખડું છોકરાઓ જ્યાં ત્યાં ભટકતા હોય છે. એના જ જેવું છે. આપના મનમાં હંમેશાં કામ વગરના વિચાર આવતા રહે છે. જે તમે થોડો સંયમ પાણ વિચારને એકત્ર કરવામાં લગાડશો તો આપ જેઈ શકશો કે તમારા વિચાર ક્યાંથી ક્યાં પહોંચી ગયા. સાહિત્યકાર તેમજ

વૈજ્ઞાનિકોમાં વિશેષતા શું હોય છે ? કશી જ નહીં. બસ તેઓ વિચારોને એકત્ર કરે છે મનની શક્તિ વડે. સર્કસમાં કામ કરતી છોકરીઓમાં બસ એકાગ્રતાની શક્તિ હોય છે. તે પોતાના મનને ભાગતું રોકી રાખે છે ત્યારે જ તો તે ઊંચા જૂલા ઉપરથી જૂલીને જાળમાં કૂદી પડે છે અને તેમને જરાસરખી પાણ ચોટ નથી આવતી. જે તમે એક કામ ઉપર પૂરો વિચાર કરવાનું શીખી જશો તો તમે ક્યાંથી ક્યાં પહોંચી જશો. અમે અમારા જીવનમાં એક કલાક લેખે સ્વાધ્યાયનો નિયમિત સમય રાખ્યો. પંદર વર્ષની ઉંમરથી સિત્તેર વર્ષની ઉંમર સુધી અમે સિત્તેર લાખ પાનાં વાંચ્યાં છે. આ બધું વિચારોનો સંયમ છે.

તમે રાત્રે પિકચર જોઈને આવો છો અને હીરોઈનોનાં સપનાં જેવા લાગો છો. હીરોઈનોના ફોટા ખરીદીને લાવો છો. પહેલાં તો તમે એ જાણાવો કે તમારી આવક કેટલી છે ? મહારાજજી ! ત્રણસો રૂપિયા. અરે ! ત્રણસો રૂપિયા તો એક હીરોઈન પોતાના સેટ ઉપર ખર્ચ કરી નાંખે છે. આપ આ તાકાત ઉપર હીરોઈન સાથે દોસ્તી કરવાનું વિચારી રહ્યા હતા ! પોતાના વિચારો ઉપર સંયમ કરવાનું શીખો. પોતાના વિચારોને સમાજસુધારને માટે યોગ્ય દિશા આપો. આપના મનની તેમજ શરીરની શક્તિ તમને ક્યાંથી ક્યાં પહોંચાડી શકે છે.

મિત્રો ! એક બીજે સંયમ પાણ છે અને તે છે સમય-સંયમ. તમે જેટલી વધારે સમયની બરબાદી કરી છે, એનું જ આ પરિણામ છે કે તમે દુઃખી જીવન જીવી રહ્યા છો. ભગવાને તમને સમય એટલા માટે આપ્યો છે કે સમયની કિંમત વડે તમે દુનિયાની કીમતીમાં કીમતી વસ્તુ ખરીદી શકો છો. તમે ઈચ્છો તો સમયની કિંમત વડે લોકસેવક બની શકો છો, સાહિત્યકાર બની શકો છો. સમાજ-સુધારક બની શકો છો, પરંતુ તમે સમયના

મૂલ્યને ઓળખી ન શક્યા. તમે તમારા જીવનનો બધો જ સમય આમ જ નિરર્થક નષ્ટ કરી નાંખ્યો. જે લોકોએ સમયનો ઉપયોગ કર્યો છે, તેઓ ઉન્નતિનાં ઊંચાં શિખરો ઉપર ચઢતા ગયા છે. ચમાર, ધોબી, મોચી, ભંગી પાણી રાત્રિ પાઠશાળામાં જઈને દરરોજ બે કલાક લેખે વાંચીને ઊંચા પદ ઉપર પહોંચી જાય છે. સમયનો સદુપયોગ કરવાના કારણે જ આજે તે જુદી જુદી સંસ્થાઓમાં કાર્યરત છે. પરંતુ તમે તો કહો છો કે શું કરીએ સાહેબ! અમારા પિતાજી મરી ગયા હતા, એટલા માટે અમે પ્રાર્થમરી સુધી જ ભણી શક્યા. તો શું પિતાજી તમારી સાથે તમારું શરીર પાણી લઈ ગયા? મિત્રો, તમે સમયના મૂલ્યને જાણી ન શક્યા.

એક ડ્રોઈંગ શિક્ષક હતા. સાઠ વર્ષની ઉંમરે તેઓ રિટાયર થયા. રિટાયર થયા પછી તેમણે સંસ્કૃત શીખવાનું શરૂ કર્યું. સંસ્કૃત ભણીને તેઓ વેદોના ભાષ્યકાર બન્યા. તેઓને 'પદ્મભૂષણ'ની પદવી પાણ મળી હતી. તેઓએ સંસ્કૃતમાં પાણ ઘણું જ સાહિત્ય લખ્યું છે. રિટાયર થયા પછી તમે શું કરો છો? અમારો દીકરો કમાઈને લાવે છે અને અમે નવરા બેસી રહીએ છીએ. બતાવો અમે શું કરીએ? નવરા બેસી રહેવું ભગવાને આપેલી સંપત્તિનો તિરસ્કાર કરવા બરાબર છે. તેમના નિયમોની અવગણના કરવા બરાબર છે. મનુષ્ય જ્યાં સુધી શ્રમશીલ નથી થતો, ત્યાં સુધી ઉન્નતિશીલ બની શકતો નથી. તમે તમારા શ્રમનો ઉપયોગ સમાજની ઉન્નતિ માટે કરો, જેનાથી આપણો સમાજ સારો અને સુંદર બને.

રાવાણની કથા છે. એક દિવસ રાવાણે કાળને પકડી લીધો. પકડીને દોરડાથી બાંધી દીધો અને પછી કાળની ધોલાઈ કરી. કાળ બૂમાબૂમ કરવા લાગ્યો. રાવાણે કહ્યું કે કાળ, તું મને ધન અને વિદ્યા આપ. કાળ ગભરાઈ ગયો અને તેણે બીકના માર્યા લંકાને સોનાની બનાવી

દીધી અને રાવાણને વિદ્વાન બનાવી દીધો. કાળનો શો અર્થ થાય છે? તમે તો કાળ એટલે ભૂતપ્રેત અથવા દેવતા માનતા હશો, પરંતુ કાળ સમયને કહે છે. જે કોઈ આનો સદુપયોગ કરે છે તે મહાન ઉપલબ્ધિઓના સ્વામી બને છે.

બિહારમાં હજારી નામે એક ખેડૂત હતો. તેણે તેનો પોતાનો બધો જ સમય આંબાની વાડીઓ કરવામાં વાપર્યો. બિહારમાં તેણે એક હજાર વાડીઓ કરી. હજાર વાડીઓને લીધે તે જિલ્લાનું નામ હજારી-બાગ રાખવામાં આવ્યું. તમે તો તમારો સમય ગપ્પાં મારવામાં બગાડો છો. સમયની કિંમત સમજો. તમે તમારા સમયને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાં વાપરો, જેના લીધે તમારું જીવન સફળ થઈ જશે. તમે સમયની દિનચર્યા બનાવો.

સાથીઓ! તમારી દોલત ચાર પ્રકારની છે. પહેલી છે ઈન્દ્રિયસંયમ—આને આપના જીવનમાં મહત્ત્વ આપો. ઈન્દ્રિયોનો સંયમ ન કરવાથી તમે પોતાની જાતને બરબાદ કરી રહ્યા છો. તમે તમારા વિચારોની સંપત્તિને કોઈ ઉપયોગી કાર્યોમાં લગાવવાનું શીખો. જે તમે વિચારોનો સંયમ કરવાનું શરૂ કરી દીધું તો તમારું મગજ જેને અમે બ્રહ્મલોક કહીએ છીએ તે સદ્વિચારોનો ભંડાર થઈ જશે. આ જ અતિન્દ્રિય ક્ષમતાનો માલિક છે, તમારી શાલીનતાનો, સુખ-સમૃદ્ધિનો સ્વામી છે. આ મગજ એક કમ્પ્યુટર જેવું છે, જેની ક્ષમતા અસીમ છે. ત્રીજો સંયમ-સમયનો સંયમ છે. તેને માટે તમે તમારી દિનચર્યા બનાવીને ચાલો. ગાંધીજીએ દેશને માટે અનેક કાર્યો કર્યાં. પોતાના સમયની દિનચર્યા તેમણે બનાવીને રાખી હતી. દરેક કાર્ય તેઓ નિયત સમયે જ કરતા હતા. સમયનો બગાડ તેઓ બિલકુલ કરતા નહોતા. તેમણે સાહિત્ય પાણ ઘણું જ લખ્યું.

મિત્રો! અમે મશીનની જેમ જીવીએ છીએ. આઠ

વાગ્યાનો સમય અમારો સૂવાનો છે. મિત્ર આવે છે અને કહે છે કે અમારી સાથે વાત કરો. અમે કહીએ છીએ કે અમે નહીં કરીએ તમારી સાથે વાત, જો તમે નારાજ થતા હો તો તમારા ઘેર ! અમે પ્રતિદિન ચાર કલાક લેખન કરીએ છીએ. નવ અખબારનું સંપાદન અમે કરીએ છીએ, 'અખંડ જ્યોતિ'નું સંપાદન કરીએ છીએ, અમારા મનોયોગ અને તનના સહયોગથી. અમે બંને કામ એટલા માટે કરી લઈએ છીએ કે અમારું પોતાનું મન અને તન બંને એક સાથે જોડાય છે, પરંતુ તમારે તો કભી 'તન ડોલે' તો 'કભી મન ડોલે' વાળી સ્થિતિ રહે છે. એટલા માટે તમે ક્યારેય પોતાના કામમાં લક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

ગુરુજી ! આપની ઉન્નતિમાં કોણ કોણ સહાયક થયું છે ? દીકરા ! આધ્યાત્મિક દષ્ટિએ ગાયત્રી મંત્ર થયો છે, પરંતુ આ સૌની પાછળ જે ચમત્કાર તમને દેખાય છે, તેનું કારણ છે, સમયનો સંયમ. અમે સમયના ગુલામ છીએ. અમારી પ્રેમિકા કોણ છે, જેને જોયા વગર અમને ચેન નથી પડતું ? તે છે અમારી ઘડિયાળ, જે હરહંમેશાં અમારા ટેબલ ઉપર જ હોય છે. અમારી દષ્ટિમાં દરેક સમયે ઘડિયાળના કાંટાઓ જ રહે છે. તમારી પાસે પણ ઘડિયાળ છે ને ? હા સાહેબ ! અમારી અને અમારી પત્ની-બંનેની પાસે ઘડિયાળ છે. ત્યારે તો તમારી પત્નીએ એમ.એ. પાસ કરી લીધું હશે ? ના સાહેબ, તેને તો ઘરકામમાંથી જ સમય મળતો નથી. તો તમારી ઘડિયાળ બતાવો અને જાણાવો કે કેટલા વાગ્યા છે ? સાહેબ, તેમાં તો સાડી ઓગણત્રીસ વાગ્યા છે. સમય જોતાં તો આવડતું નથી અને ઘડિયાળ લઈને ફરો છો.

ચોથો એક મહત્વપૂર્ણ સંયમ છે. તેનું નામ છે - અર્થસંયમ. અર્થસંયમનું અમારા જીવનમાં ઘણું જ મહત્વ છે. 'સાદું જીવન-ઉચ્ચ વિચાર' એવા મનુષ્યોનું

જીવન છે, જેઓ પોતાનું જીવન પ્રથમ ચરણ પ્રમાણે જીવ્યા છે. જે મનુષ્યો જમીનને ચૂમે છે, આસમાનને ચૂમે છે. તેવા મનુષ્યો બેઈમાન હોય છે, કરજદાર હોય છે. જેમણે અધ્યાત્મમાં પ્રવેશ કર્યો છે અને પૈસાની દષ્ટિએ સામંજસ્ય રાખ્યું નથી, તેમણે આગળ જતાં ઘણી જ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડશે. મિત્રો ! તેમને જીવનની ઉન્નતિને માટે કોઈ કોઈ રસ્તો મળશે નહીં. બાળકોના શિક્ષણ તેમજ પાલન પોષણનો ઉચિત પ્રબંધ તેઓ નહીં કરી શકે. હંમેશાં તેઓની ઉપર ઉડાઉપણું છવાયેલું રહેશે. આધ્યાત્મિક દષ્ટિએ ઉડાઉપણું એક ગુનો છે. કાનૂન ભલેને તમારી ઉપર મુકદ્દમો ચલાવે કે ન ચલાવે, પરંતુ અધ્યાત્મ તમારી ઉપર મુકદ્દમો જરૂર ચલાવશે. જે દેશ તેમજ સમાજમાં તમે જન્મ લીધો છે, તેને ધ્યાનમાં રાખીને તમે ખર્ચ કરો. તમે કમાઈ તો શકો છો, પરંતુ તમારી કમાણીને ખર્ચી ન નાંખો. તમે તમારી કમાણીમાંથી કંઈક બચત કરો.

અર્થસંયમના વિષયમાં હું વારંવાર ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરનું નામ લઉં છું. તેમને પગારમાં પાંચસો રૂપિયા મળ્યા હતા. તેઓએ તેમના ઘરનાંને બોલાવ્યાં અને કહ્યું કે આ લો, પચાસ રૂપિયા. હિંદુસ્તાનની વ્યક્તિ આનાથી વધારે ખર્ચ કરી શકતી નથી. જે રૂપિયા અમારી પાસે બચશે, તેનો ઉપયોગ અમે વિદ્યાર્થીઓ માટે કરીશું. આપણો દેશ ઘણો ગરીબ છે. વિદ્યાર્થીઓની ભીડ તેમના દરવાજા ઉપર રહેતી હતી. તમે તો જરૂર કરતાં વધુ ખર્ચ કરી રહ્યા છો. તમે તમારા જીવનમાં નકામી જરૂરિયાતોને પોષી રહ્યા છો. ઉડાઉપણું બંધ કરો.

મિત્રો ! એક વાર અમે તમને જાણાવ્યું હતું કે, જ્યારે અમારા પિતાજી-દાદા મૃત્યુ પામ્યા હતા ત્યારે જે પૈસા અમને મળ્યા હતા તે બધા જ અમે ગાયત્રી તપોભૂમિ બનાવવામાં વાપરી નાંખ્યા. અમે અમારી

જમીન સ્કૂલના નામે દાન કરી દીધી. અમારે માટે અમે કશું જ બચાવ્યું નહતું. જ્યારથી અમે 'અખંડ જ્યોતિ'માં રહ્યાં છીએ, અમારા પરિવારમાં પાંચ પ્રાણી છે, બે બાળકો, એક અમારાં માતાજી અને બે અમે પતિ-પત્ની. પરંતુ અમારું પાંચ વ્યક્તિઓનું ખર્ચ માત્ર રૂપિયા બસસો રહ્યું છે. ભારતના નાગરિકોએ ઘણી જ સાવધાની સાથે ધન ખર્ચવું જોઈએ. ગાંધીજીએ ઘણા જ ઓછા ધનમાં ગુજરાન ચલાવ્યું.

અમેરિકાના એક સજ્જન હતા. જૂનાં કપડાં પહેરતા હતા. ખાવામાં પણ કચકસર કરતા, પરંતુ તેઓ કરોડપતિ હતા. તેમની પાસે એક મહિલા આવી અને કહેવા લાગી કે હું તમારી સાથે લગ્ન કરવા ઈચ્છું છું. એ સજ્જનને કહ્યું કે અમે લગ્ન તો કરીશું, પણ તમે મને શું આપશો? શું કમાણી કરશો અમારે માટે? મહિલાએ કહ્યું, આ કંજૂસની સાથે કોઈ લગ્ન નહીં કરે. તે વ્યક્તિ માટે પ્રખ્યાત થઈ ગયું કે તે ઘણો જ નિર્દયી છે. એક વાર એક વિશ્વવિદ્યાલયને દાનની જરૂરિયાત પડી. કમિટીના લોકો કંજૂસની પાસે ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે વિજ્ઞાનની એક પ્રયોગશાળા બનાવવામાં આવી રહી છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે તમે કંઈક ધન આપો.

કહેવા પૂરતા તેણે નમસ્તે કર્યા. તેના ટેબલ ઉપર ત્રણ મીણબત્તીઓ સળગતી હતી. તેણે એક મીણબત્તી ઓલવી નાંખી. આ જોઈને લોકો હસી પડ્યા. કંજૂસે પૂછ્યું કે તમારે કેટલા પૈસા જોઈએ છે? કમિટીના સભ્યોએ ગભરાતાં ગભરાતાં કહ્યું કે પાંચસો રૂપિયા. કંજૂસે તુર્ત જ પચાસ હજાર રૂપિયાનો ચેક ફાડી દીધો. સભ્યોને ઘણું જ આશ્ચર્ય થયું. કહેવા લાગ્યા કે અમે તો તમારી પાસે પાંચસો રૂપિયા માંગ્યા હતા અને તમે આટલા બધા આપ્યા. આપે આ શું કર્યું? તેઓને તો

વિશ્વાસ જ નહોતો આવતો. કંજૂસ વ્યક્તિ કહેવા લાગી કે હું જીવનભર મારી પ્રયોગશાળા બનાવવાનું સ્વપ્ન જોતો રહ્યો, પરંતુ તે પૂરું ન કરી શક્યો. તમે લોકો આ કાર્ય કરી રહ્યા છો એ સારી વાત છે. લો આ પ્રથમ હપતો છે. હું તમારા વિશ્વવિદ્યાલયને જેવા આવીશ. જે કામ યોગ્ય રીતે થયું તો પછી પણ હું ધન આપીશ. હું મારી બધી જ દોલત તમને આપીને જઈશ. હું આને રાખીને શું કરીશ?

મિત્રો! આપણે વ્યક્તિગત જીવનમાં પણ કચકસર કરી શકીએ છીએ. પૈસો તો એવી વસ્તુ છે કે જરા સરખી મુઠ્ઠી ખૂલતાં જ સમાપ્ત થઈ જાય છે. ઉડાઉપણાને જ ચોરી કહેવામાં આવે છે. એનાથી ક્યારેય પૂરું થતું નથી. એટલે તમે સંયમશીલ બનો અને એટલો જ ખર્ચ કરો, જેના લીધે તમારું શરીર જીવંત રહી શકે, પરંતુ અત્યારે તો તમે શરીર માટે ઓછો તથા વિલાસિતાને માટે અધિક ખર્ચ કરો છો. આપણાં ચારે કાણાંઓમાંથી આપણી ઉન્નતિ, અધ્યાત્મ, પુણ્ય અને લક્ષ્ય ટપકી જાય છે.

અધ્યાત્મ જીવનમાં સંયમને તપ કહે છે. તપ ચાર પ્રકારનું હોય છે. જે તમે ચારે પ્રકારનું તપ કરવાનું શરૂ કરશો તો જે સિદ્ધિઓ તપસ્વીને મળે છે તે સિદ્ધિ તમને મળશે. એકવાર ફરીથી તમે સમજી લો કે તપ એટલે ઈન્દ્રિયનિગ્રહ, તપ એટલે મનોનિગ્રહ, વિચારોનો નિગ્રહ. તપ એટલે સમયનો સંયમ અને તપ એટલે અર્થનો નિગ્રહ.

એક બીજી વાત, દેવતાઓના અનુગ્રહની વાત તમે સમજી લો. દેવતા નામ એટલા માટે રાખવામાં આવ્યું છે કે તે દયા કરે છે. દેવતાનો અર્થ છે - આપનાર. દેવતા હંમેશાં કંઈક ને કંઈક આપતા રહે છે, લેતા નથી. આપણે માંગીએ છીએ અને તે આપે છે, પરંતુ અહીં એ વિચાર

કરવો પડશે કે દેવતા શું આપે છે ? દેવતા પાસે જે વસ્તુ હશે તે જ તો તે આપશે. જેની પાસે જે વસ્તુ નહીં હોય તે શું આપશે ? જે વસ્તુ બેંકમાં મળે છે તે છે રૂપિયા. બીજું કશું જ બેંકમાં મળતું નથી. રૂપિયાના બદલામાં તમને બધી જ વસ્તુઓ મળી શકે છે. રૂપિયામાં તાકાત તો છે, પરંતુ દેવતાઓમાં જે વસ્તુ છે તે છે દેવત્વ. દેવતા આપણને એ જ આપી શકે છે. દેવત્વ કહે છે - ગુણ, કર્મ, સ્વભાવની ઉત્કૃષ્ટતાને. ગુણોની દૃષ્ટિએ શ્રેષ્ઠ, કર્મોની દૃષ્ટિએ શ્રેષ્ઠ, સ્વભાવની દૃષ્ટિએ શ્રેષ્ઠ-આટલું કર્યા પછી દેવતા નિશ્ચિંત થઈ જાય છે, પોતાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે.

મિત્રો ! દુનિયામાં સફળતા એક વસ્તુના માધ્યમ દ્વારા મળે છે અને તે છે ઉત્કૃષ્ટ વ્યક્તિત્વ. જે વ્યક્તિએ વગર મહેનત કરે કોઈ વસ્તુ મેળવી લીધી છે, તેને કહે છે તરકીબ અને ચાલાકી. જે આ રીતે તમે કોઈ વસ્તુ મેળવી લીધી છે તો તે વસ્તુ તમારી પાસે નહીં રહે. તમારામાં જે પચાવવાની તાકાત હશે તો જ તમે બધી વસ્તુઓ ખાઈ શકો છો. દોલતને પચાવવાની રીત હોવી જોઈએ. જેમ-જેમ તમારી પાસે પૈસો વધતો જશે તેમ તમારી અંદર દોષ વધતા જશે. તમે ગરીબ કરતાં પણ અધમ બનશો. જીવનમાં એવી વિસંગતતાઓ વધતી જશે જે તમને દોલતથી ફાયદો પહોંચાડવાનો તો દૂર, તમને નુકસાન જ પહોંચાડશે. આ દોલત તમને બરબાદ કરી નાંખશે. સંતાનો બગડી જશે, આના કરતાં તો ગરીબી સારી છે.

દોલતને પચાવવાની શક્તિ તમારામાં હોવી જોઈએ. મનમાં સારા વિચાર હોવા જોઈએ. ત્યારે જ તમે દોલતને પચાવી શકશો, નહીં તો તમે ખરાબ કાર્ય કરશો. હિંમતથી દુર્ગુણોનો મુકાબલો કરો. તમારું ભીમના જેવું બળવાન હોવું સમાજને માટે અભિશાપ સાબિત થઈ શકે છે. એટલા માટે તમે તમારી તાકાતને

ઉચિત કાર્યોમાં લગાડો. હું માનવતાનો પૂજારી છું. દુનિયામાં બરબાદી ભાગેલા-ગાગેલા લોકોએ જ ફેલાવી છે. તો શું આપણે ભાગવા લખવાનું છોડી દઈએ ? ભાગવાનું છોડવાથી આપણી સામે એવી જ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થશે જેમ ગામડાઓમાં પહેલાં એક જ માણસ ભાગેલો-ગાગેલો જેવા મળતો. બાકી બધા નિરક્ષર રહેતા હતા. અમે તમને વારંવાર કહીએ છીએ કે પુસ્તક રાખનારા પાસે જાવ, સ્વાધ્યાય કરો. તેમનો સત્સંગ કરો.

મિત્રો ! મારો ખ્યાલ છે કે, જે દરેકે દરેક જાણ અભાગ રહી જાય તો દુનિયામાં શાંતિ કાયમ રહી શકે છે, કેમ કે ત્યારે માણસની અક્કલનો વિસ્તાર સીમિત હશે. તે સીમિત ક્ષેત્રમાં જ બૂરાઈઓ કરશે, કારણ કે તેની અક્કલનો વિસ્તાર જ થયો નથી. તો શું હું શિક્ષણનો વિરોધી છું ? શું હું સાક્ષરતાવિરોધી છું ? ના, હું શિક્ષણનો વિરોધી નથી, પરંતુ જ્ઞાનને પોતાની અંદર આત્મસાત્ કરવાનો ગુણ હોવો જોઈએ. જ્ઞાનની સાથે મનુષ્યમાં જવાબદારી પણ આવવી જોઈએ-એનો હું હિંમતથી છું. ઘણી બધી વસ્તુઓ દુનિયામાં છે. દેવતા તમને પચાવવાની શક્તિ આપે છે. દુનિયાની દોલતને પચાવવાની વિશેષતા પણ તમારામાં હોવી જોઈએ. જે તમને દેવત્વ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો તમે સંસારની બધી જ વસ્તુઓનો લાભ મેળવી શકો છો. આવી જ બધી વાતો ઉપર આગળ વધતાં તમે પૂર્ણમિદ્ બની શકો છો. આજની વાત સમાપ્ત.

સ્વામી રામકૃષ્ણ પરમહંસના બે શિષ્યોમાં વિવાદ જાગ્યો કે તે બેમાંથી મહાન કોણ છે. અંતે બંને સ્વામીજીની પાસે ગયા સ્વામીજીએ ઉત્તર આપ્યો કે બસ આટલી જ વાત છે. આનો ઉકેલ તો ધણો સરળ છે. તમારામાંથી જે બીજને મોટો સમજે તે મહાન છે.

વર્તમાન સમય તેમાંથી આપણે ગુજરી રહ્યા છીએ ખૂબ વિષમતાઓ તથા ઉથલ પાથલની સંભાવનાઓથી ભરેલ છે. મહાકાળની યુગ પ્રત્યાવર્તન પ્રક્રિયા, જેની ધોષણા પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે ૧૯૬૫-૬૬ માં આ દિવસો ખૂબ ઝડપથી સંપન્ન થવાના વિષયમાં કરી, આરંભ થઈ ચૂકી છે. દેવાધિદેવ તંત્રાધિપતિ મહાદેવનું તાંડવ નૃત્ય આરંભ થઈ ચૂક્યું છે. તેમની ભક્તિ તે બધા પર ચઢી ગઈ છે, જે આ દિવસોમાં અનીતિ, શોષણ, આતંક તથા પતન-પરાભવ લાવવામાં લાગી ગયા છે. પ્રલયંકારી નાદ સાથે તેમનું ડમરૂ વાગવા લાગ્યું છે. નિષ્કલંક પ્રજ્ઞાવતારની સત્તાએ શંખનાદ કરી દીધો છે કે હવે પરિવર્તનની વેળા આવી પહોંચી. રણસંગ્રામનો ચરમતમ રોમાંચવાળો આ સમય છે. લોકોને જનમાનસને અથવા પોતાનું ચિંતન, પોતાની આસ્થાઓને જડમૂળથી બદલવી પડશે ક્યાં તો પોતાના અસ્તિત્વને બહુ નિર્મમતાપૂર્વક બદલાતા જાતે જોવા પડશે. હાલના દિવસોમાં મિશનના ગીતોમાં એક ગીત ખૂબ લોકપ્રિય છે, “મહાકાળ કી ચલી સવારી, ચલો સાથ હો જાએ, યહ પરિવર્તન કી બેલા હૈ યુગ પરિવર્તન લાઓ.” આ ગીતમાં એક પંક્તિ છે, “પરિવર્તન કા ચક ચલ રહા સભી બદલ જાએંગે, જે ન બદલ પાએંગે, અપને આપ કુચલ જાએંગે.” આ પંક્તિ જે વાતની ધોષણા કરી રહી છે, તેમાં સંકલ્પ સૃષ્ટાના શ્રીમુખેથી ગીતાના અગીયારમાં અધ્યાયમાં પ્રકટ થયેલ છે.

ભગવાન કહે છે, “કાલોડસ્મિ લોકક્ષયકૃત્નવૃદ્ધો-લોકાન્સમાહર્તુમિહ પ્રવૃત્તઃ ।” અર્થાત્ “હું લોકોનો નાશ કરવા બનેલો મહાકાળ છું. અત્યારે તે લોકોને નષ્ટ કરવા માટે પ્રવૃત્ત થયો છું. ભગવાનના આ સ્વરૂપને સમજવા આજની પરિસ્થિતિઓના સંદર્ભમાં ખૂબ જરૂરી છે. સૃષ્ટિના આરંભથી અત્યાર સુધી અનેકવાર એવા અવસર આવ્યા છે, જેમાં વિનાશનું વાતાવરણ સામે આવ્યું, લાગ્યું કે સર્વનાશ થઈને રહેશે. અસુરતાની પરંપરા છે, અનીતિને ભડકાવવી તથા અનૌચિત્યનું વાતાવરણ બનાવવું.” પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ મે ૧૯૮૮ અખંડ જ્યોતિ પાનાં નં-૨ માં લખે છે. “વૃત્રાસુર, ભસ્માસુર, મહિપાસુર, હિરણ્યકશિપુ, રાવણ, કંસ, દુર્યોધન વગેરે નામ તો છે જ, તેમના પોતાના સમૂદાય પણ રહેલા જેમાં અનેકોએ તેમના સ્તરની અવાંછનીયતાને ઉચ્ચ-ઉચ્ચ બનાવવામાં યોગદાન આપ્યું, પરંતુ આતંકની ચરમ સીમા સુધી પહોંચતા-પહોંચતા એવી વ્યવસ્થા બની કે અનાચારના શમન કરનારા સાધન ઉભરાયા, જોરદાર રીતે ઉભા થયા અને જે આતંક પ્રલયંકાર દેખાતો, તે પોતાના મોતે મર્યા.”

આજનો વિનાશ બીજું કશું નથી, માનવી દુર્બુદ્ધિનું

પ્રતિકૂળ છે. મનઃસ્થિતિમાં અવાંછનીયતા ભરાઈ જવાથી પરિસ્થિતિ પણ વિપન્ન સ્તરની બની જાય છે. જે વાચ્યું છે, તે લણવું તો પડશે જ. સીધા માર્ગે ચાલનારા ઝાડીઓમાં શા માટે ભટકે ? ભ્રષ્ટ ચિંતન અને દુષ્ટ આચરણ જ કોઈ પણ પ્રકારે દૈત્ય-દાનવની ભૂમિકા નિભાવે છે. ગુંબજમાં પોતાનો જ અવાજ પ્રતિધ્વનિ બનીને પાછો વળે છે. આજની બધી નાની-મોટી પરિસ્થિતિઓ આપણા પોતાના દ્વારા આમંત્રિત છે. કમ ફેરવી દેવામાં આવે તો પ્રતિકૂળતાઓને અનુકૂળતામાં બદલવામાં વાર નહીં લાગે. સમય-સમયે અનેકવાર આવું થતું રહ્યું છે.

એક સૌથી મોટી ક્રાંતિ જે પાછલા દિવસોમાં થઈ છે, તેને સૂચના જગતની ક્રાંતિ કહી શકાય. વિજ્ઞાનની આ શોધે માનવ-માનવની દૂરી મિટાવી દીધી છે. આપણે સૌ એક-બીજાથી અતિ સમીપ ‘સાઈબર સ્પેસ’ માં ગ્લોબલ ગામમાં રહીએ છીએ. સૂચનાઓનું આદાન-પ્રદાન હવે એટલી ઝડપથી ઉપગ્રહોના માધ્યમથી થાય છે કે કદી વિશ્વાસ થતો નથી કે આ જ મનુષ્ય આજથી પચાસ વર્ષ પહેલાં કેવી રીતે જીવી રહ્યો હતો. વિજ્ઞાન જગતની ઈલેક્ટ્રોનિક્સ કોમ્પ્યૂટર સેમીકંડક્ટર્સના ક્ષેત્રમાં થયેલ ક્રાંતિઓએ મનુષ્યને સુખ-સુવિધાના સાધન સુગમતાપૂર્વક મેળવી આપ્યા છે. પહેલા કાર્ય લાંબા સમયે પૂરાં થતા હતા, પરંતુ હવે તે કંઈક વધુ જલ્દી પૂરા થવા લાગ્યા છે. પહેલા કૃષિ-વિસ્તારથી લઈ રીતિ-રિવાજો, સાંસ્કૃતિક માન્યતાઓમાં મંથર ગતિથી બહુ ધીમા પરિવર્તન થતાં હતા પણ હવે એવી વાત રહી નથી. વિચારધારાઓ બહુ તીવ્ર ગતિથી વ્યાપક બની છે. હજારો વર્ષોમાં પૂરા થનાર કાર્યો હવે થોડા દશકાઓમાં જ વિકસિત પરિવર્તિત થઈ રહ્યા છે, એ માની શકાય છે. એવું લાગે છે કે જે રિષિ-સિદ્ધિઓની ચર્ચા કરવામાં આવતી હતી, તે મનુષ્યને સહેજમાં જ હાથ લાગી ગઈ છે. વિજ્ઞાનની આ પ્રાપ્તિ પર બધા આશ્ચર્યજનક પણ છે અને ગદ્ગદ્ પણ.

આ ગતિશીલતા જે વિધિયાત્મક ચિંતન તરફ લેવાય તો આગળના દિવસોમાં વધુ વધશે. કેબલ ટી.વી., દૂરસંચારી ઉપગ્રહોથી ઘરોમાં સંપ્રેષણ, વાયરલેસ, પ્રોટોકોલ જેવા મીનીયંત્રો દ્વારા કાર્યાલયો હાથમાં સમેટાવા, ‘ઑનલાઈન’ શિક્ષણ પ્રણાલીનો વિકાસ થવો એક સંકેત આપે છે, આગળ દિવસોમાં પરિવર્તન ખૂબ ઝડપથી થશે. વિજ્ઞાનની દિશામાં, બૌદ્ધિક પ્રગતિની દિશામાં જે આ ગતિથી પ્રગતિ થતી રહી તો જે કંઈ વર્ષોમાં થતું હતું, હવે થોડા કલાકો નહીં, પરંતુ થોડી જ ક્ષણોમાં થતું દેખાશે. એવી પરિવર્તનની વેળામાં જ્યારે બધું ઝડપથી થઈ રહ્યું છે, સૌથી અધિક પ્રભાવિત જે એક

મહત્વપૂર્ણ વિદ્યા થઈ છે તે છે માનવની સંવેદનશીલતા-ભાવનાશક્તિ, જે બુદ્ધિ સાથે મળીને પ્રતિભાને જન્મ આપે છે. સંસ્કારી પ્રતિભાઓનો અકાળ એટલા માટે આ દિવસોમાં પડી રહ્યો છે કે આ તથાકથિત પ્રગતિ એકાંગી થઈ છે, તથા આ આપણા સૌ માટે ભસ્માસુરની પુનરાવૃત્તિ પણ બની શકે છે તથા પ્રયાસ કરવામાં આવે તો એક રચનાત્મક પ્રાપ્તિ પણ.

આપણે એક સહસ્ત્રાબ્દીમાં ૨૦૦૧ના આગમન સાથે પ્રવેશ કરવા જઈ રહ્યા છીએ. વર્તમાન વર્ષ તો તેની પૂર્વવેળામાં આવેલ એક સંક્રાંતિ વર્ષ હતું તથા તેનો પ્રભાવ હમણાં નહીં સહસ્ત્રાબ્દીના પ્રથમ એક-દોઢ વર્ષ સુધી દેખતાં જઈશું. પરંતુ જેમકે પૂજ્યવર સહિત બધા ભવિષ્યવક્તાઓ-દષ્ટાઓ-મનીષિઓએ કહ્યું છે, આ નવી સદીની પ્રભાતકાલીન અરુણોદયની વેળા છે. પ્રભાત વેળા આવતાં જ જાગરણ અને પુરુષાર્થનું વાતાવરણ બની જાય છે. વિશ્વાસ કરવો જોઈએ કે અશુભનો અંત અને શુભનો ઉદય થઈ રહ્યો છે. મનુષ્યએ જે કંઈ પણ કર્યું છે, પર્યાવરણ-સંકટ તથા દૈવી પ્રતિકૂળતાઓ-મુસીબતોના રૂપમાં જે કંઈ પણ આમંત્રિત કર્યું છે, તે તપની ઘડીના રૂપમાં, તેની સાચા માર્ગ પર ચાલવાની પ્રાયશ્ચિતની વેળા છે. એમાં નિશ્ચિત આશ્ચર્યચકિત કરી દેનાર, લોકોના ચિંતન તથા ભાવના જગતમાં અભૂતપૂર્વ પરિવર્તન લાવનાર ઘટનાક્રમ બનશે. આ વિધેયાત્મક વિશ્વાસને જેટલો દઢતાપૂર્વક જેટલો જલ્દી અપનાવી લેવાય એટલો જ માનવ માત્રના કલ્યાણ માટે હિતકારી છે. વિભિન્ન ભવિષ્યવાણીઓની સંગતિ જે સમય વિશેષથી બેસે છે, તે એ છે ૧૯૯૫ થી ૨૦૦૫ સુધીની વચ્ચેનો સમય. પ્રકૃતિપ્રકોપો સાથે ઉત્તરનારી દંડપ્રક્રિયા જે ઈશ્વરનું વિધાન છે.

આ દિવસોમાં ભારતમાં 'સામાન્ય' ચોમાસું છતાં ઘણાં ક્ષેત્રમાં દુષ્કાળ પડ્યો છે. માત્ર ભારત જ નહીં, વિશ્વભરમાં પ્રાકૃતિક પ્રકોપોની માનો કે ભરતી આવી રહી છે. ક્યાંક ભૂકંપ આવી રહ્યા છે, તો ક્યાંક અસમયની ભરતીની મુસીબતો, તો ક્યાંક જવાળામુખી ફાટી રહ્યા છે. કેલિફોર્નિયામાં જે ભૂકંપ પાછલા થોડા વર્ષો પૂર્વ તથા સાનફ્રાન્સિસ્કોમાં ભયાનક ભરબાદી લાવનાર ભૂકંપ જે શૃંખલામાં આવ્યા હતા, તે ફરીને બેવડાવાની વાત ભૂગર્ભ વિજ્ઞાની કરી રહ્યા છે. એવું અનુમાન છે કે એક બહુ મોટો ભૂ ભાગ અમેરિકી મહાદ્વીપથી અલગ થઈ સમુદ્રમાં સમાઈ જશે. વધતા જતા ધરતીના વાયુમંડળના તાપમાનથી ગ્લેશિયર્સ પીગળવાની તથા સમુદ્રી તટોના શહેરોમાં જળ ભરતીની સંભાવનાઓ પણ બતાવાઈ રહી છે. વૈજ્ઞાનિક બતાવે છે કે આ બધાના મૂળમાં સૂર્યની સપાટી પર આવેલ વિદ્યુત ચુંબકીય તોફાન છે. 'નોઆ' (નેશનલ ઓશિનાર્ગ્રાફિક એન્ડ એટર્મોસ્ફિયરિક એડમિનિસ્ટ્રેશન)ના વૈજ્ઞાનિકોનો મત છે કે

સૂર્યની અંદર ચાલી રહેલ ગેસોની વિસ્ફોટની પ્રક્રિયા પાછલા પાંચ વર્ષોથી પ્રમાણમાં વધુ છે. તેના કારણે ઉપસેલ ચુંબકીય તોફાનોની પ્રતિક્રિયા સ્વરૂપ સૂર્યની જ્વાળાઓ આ દિવસોમાં સામાન્યથી મોટી તથા વધુ ગરમ છે. સૂર્યથી વધુ માત્રામાં વિકિરણ અને કણોના રૂપમાં સૂર્યના પદાર્થ અંતરિક્ષમાં ફેલાઈ રહ્યા છે. સૂર્યની સપાટી દરેક અગીયારમા વર્ષ તેવા જ સૌરકલંકો-સૌર સ્ફોટોથી ધરતીના વાતાવરણને પ્રભાવિત કરતી રહે છે. આ વર્ષે જૂન ૨૦૦૦થી જૂન ૨૦૦૧ સુધીનો સમય ૧૯૮૮-૮૯ના પછી આવેલ તે જ સમય છે. આ સૌર સક્રિયતાનો સમય છે. જે વિદ્યુત ચુંબકીય ઊર્જા ક્ષેત્રે કવચના રૂપમાં સૌર વિકિરણથી આપણને હજી સુધી બચાવી રાખ્યા છે, તે ધીમે ધીમે ઓછા થતા જાય છે. એ કારણ છે કે માનવકૃત પર્યાવરણ-મુસીબતો હવે તથાકથિત અંધાધૂંધ વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ સાથે જોડાઈ વિનાશ સર્જશે. આ સમય છે આપણે સૌએ સાવધાન રહેવાનું છે તથા મનોબળ જરા પણ નબળું પડવા દેવાનું નથી.

આપણી ગુરુસત્તાએ ૧૨ વર્ષીય યુગસંધિ મહાપુરશ્ચરણ તેથી પૂરી સક્રિયતા સાથે ૧૯૮૯ થી આરંભ કરાવ્યું. આ વિરાટ યુગસંધિ વેળા આધ્યાત્મિક મહાપુરુષાર્થની સમાપન વેળા હવે ચોવીસ હજાર કરોડના પ્રતિવર્ષ ગાયત્રી જપ સાથે આવી પહોંચી. એક વિરાટ સ્તરની મહાપૂર્ણાહુતિ પણ આરંભ થઈ ચૂકી, જેનું તૃતીય ચરણનું સમાપન વિગત ગાયત્રી જપની ૧૧ જૂન રવિવારે થઈ ગયું. સંભાગીય પૂર્ણાહુતિ સાથે સંગઠનાત્મક દીપયજ્ઞોની આ શૃંખલા ૧૦૮ સ્થાનો પર થઈ. બહુ યોગ્ય સમયે આ આધ્યાત્મિક પુરુષાર્થ સંપન્ન થઈ રહ્યો છે. જો આ મહાપુરશ્ચરણ ન ચાલી રહ્યું હોત તો સંભાવના છે કે ઘણો બધો બગાડ થઈ ચૂક્યો હોત. ગાયત્રી સૂર્યની ઉપાસનાનો મહામંત્ર છે. સૂર્યની અડધી ભૌતિક (હાઈડ્રોજન-હીલીયમના સળગતા ગોળાવાળું રૂપ), અડધી દૈવિક (શ્રલોનો અધિપતિ, ચિંતનનો પ્રેરક, જાતકની આત્મા) તથા આધ્યાત્મિક (અતિ માનસિક વિરાટ પુરુષની જ્યોતિ) ત્રણે સ્વરૂપો પર પ્રભાવના માધ્યમથી ત્રિપદા ગાયત્રીની ઉપાસના સૌર-સક્રિયતા સમયે એક દૈવી સંરક્ષણ સાધકને પ્રાપ્ત કરાવે છે. આ મહાપૂર્ણાહુતિની વેળામાં બધાએ પોતાના સાધનાત્મક પુરુષાર્થ પ્રખર કરવા પડશે. એના સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

સમૂહબદ્ધતા સાથે કરેલ સાધનાત્મક પુરુષાર્થોના ખૂબ જ વિલક્ષણ પરિણામ હોય છે. સમય-સમયે અવતારી ચેતના પણ દેવશક્તિઓને સંઘબદ્ધ થવા, સંયમિત જીવન જીવવા સાધના પ્રધાન જીવનચર્યામાં શક્તિ નિમોજિત કરવાની પ્રેરણા આપતી રહી છે. મહાકાળની એક જ પ્રેરણા છે કે બધા બળની ઉપાસના કરે, હળીમળીને કરે જેથી આવનાર આસુરી

ભયાનક અંધારા સામે ઝઝૂમી શકીએ. હાલના દિવસોમાં અમારી ગુરુસત્તાના નિર્દેશ અનુરૂપ જ ન કેવળ રાષ્ટ્ર તથા વિશ્વની જોરદાર મંથન કરનારી તીર્થયાત્રાઓ સંપન્ન થઈ, ગામોથી લઈ સંભાગીય સ્તર સુધી સૃજન સંગઠન પ્રધાન એક લાખથી વધુ સમારોહ પણ પૂરી ગરિમા સાથે સંપન્ન થયા. ૧૦૮ સંભાગીય દીપ મહાયજ્ઞોના માધ્યમથી સંસ્કારી પ્રતિભાઓ ઉમટી આવી છે તથા નવસૃજન માટે સંકલ્પિત થઈ છે. આ આયોજનોના રચનાધર્મી સંયોજનને તેની ભવ્યતાને જોણે-જોણે દેખ્યા છે, વખાણ્યા છે તથા પોતાની અંદર બધા કંઈક સંકલ્પ લઈને ગયા છે. નિશ્ચિત તેનું વિલક્ષણ પરિણામ આવશે.

હજી આપણે મહાપૂર્ણાહુતિની મધ્યાવધિથી ગુજરી રહ્યા છે. આ દિવસોમાં પૂરા દેશમાં જ્યાં તૃતીય ચરણનું અનુયાજ ચાલી રહ્યું છે, સાતે આંદોલનોમાં પ્રતિભાઓના નિયોજન વિષયમાં રણનીતિ બનાવવા માટે ઘેરું મંથન ચાલી રહ્યું છે, ત્યાં વિશ્વના લગભગ બધા દેશોમાં વિશ્વશાંતિ માટે તીર્થયાત્રાઓ તથા સંસ્કાર-મહોત્સવોની સંભાગીય પૂર્ણાહુતિ સ્તરના આયોજન પણ સંપન્ન થઈ રહ્યા છે. અમેરિકા, કેનેડા તથા યુરોપમાં એ યાત્રાઓ સંપન્ન થઈ ચૂકી. યુરોપ તથા દક્ષિણ આફ્રિકા, પૂર્વ આફ્રિકામાં હાલના દિવસોમાં ચાલી રહી છે. ૧૬ જૂન જેઠ પૂર્ણિમાથી ટોરોન્ટોમાં ગાયત્રી મહાશક્તિની મૂર્તિની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા સાથે સેમીનાર વર્કશાપ, ૧૦૮ કુંડી મહાયજ્ઞ, જ્ઞાનયજ્ઞ તથા દીપ મહાયજ્ઞ મુખ્ય અઢી દિવસીય આયોજનોની શૃંખલા આરંભ થઈ ગઈ. આ ક્રમ સપ્ટેમ્બરના ત્રીજા સપ્તાહ સુધી પૂરા પશ્ચિમના દેશોમાં તથા ઓક્ટોબરથી જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ સુધી (ત્યાંની ગરમીમાં) પૂર્વ ઓસ્ટ્રેલિયા, મોરીશસ, સૂરીનામમાં ચાલતી રહેશે. આ રીતે ભારતીય સંસ્કૃતિનો વિસ્તાર આગામી પાંચમા ચરણના સમાપન સુધી પૂરા વિશ્વના ખૂણે-ખૂણામાં થવાની પૂરેપૂરી સંભાવનાઓ છે.

૧૬ જૂન સુધી બધી ટોળીઓના સારા દેશના વિભૂતિ સંપન્નો, શ્રદ્ધાળુ ભક્તગણો, મંડળ સંચાલકો સમન્વય સમિતિના સક્રિય સદસ્યો, વિશિષ્ટ સાધકો સ ૩, સ ૪ ના સદસ્યો યુગસંધિ મહાપુરશ્ચરણના નિયમિત ઉપાસકો, દીક્ષીતો તથા મિશનની બધી પત્રિકાઓના નિયમિત પાઠકોની ભાગીદારી સંભાગીય આયોજનોમાં કરાવી પાછા વળવાની સાથે આંકડાનો એક વિરાટ મહાસાગર કેન્દ્ર પર એકત્ર થઈ ચૂક્યો છે. અનુયાજક્રમમાં આની સુનિયોજનની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી રહી છે, જેથી ચોથા ચરણના પૂર્વાર્પના ૮ ઓક્ટોબરે નવી દિલ્હીના વિભૂતિ મહાયજ્ઞ કાર્યક્રમ તથા ઉત્તરાર્પના સૃજન સંકલ્પ વિભૂતિ મહાયજ્ઞના નવેમ્બર માસના કાર્યક્રમ સુધી એ સુનિશ્ચિત થઈ શકે કે પ્રતિભાઓનું નિયોજન ક્યાં ને કેવી રીતે થશે.

ત્રીજા ચરણના અનુયાજ તથા ચોથા ચરણના પ્રયાજના ક્રમમાં હાલના દિવસોમાં પૂરા દેશમાં નગર-ગામો-મહાનગર સ્તરે દોઢથી બે દિવસના જ્ઞાનયજ્ઞ મુખ્ય આયોજન સંપન્ન થઈ રહ્યા છે. પ્રબુદ્ધ વર્ગ પણ જાણે કે મિશનની દેવસંસ્કૃતિ વિસ્તારની યોજનાઓ શું છે, તેના માટે કેન્દ્રથી વિશિષ્ટ દળ સ્વાઈડ તથા પાઠ્ય સામગ્રી સાથે વર્કશાપ સ્તરના આયોજનો માટે નગર-નગરે ભ્રમણ કરી રહ્યા છે. બુદ્ધિજીવી વર્ગના આ કાર્યક્રમોની ખાસ માંગ રહે છે. એનો પ્રભાવ પણ ખૂબ વિલક્ષણ પડેલો જોવા મળેલ છે. પ્રબુદ્ધ વર્ગ યુગ ચેતનાનો સ્પર્શ પામી શકે, તેમના માટે વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાન તથા શાંતિકુંજના રચનાત્મક આયોજનોની રૂપરેખા દ્વારા આ પ્રયાસ આરંભ કર્યો છે. સપ્ટેમ્બર અંત સુધી સંભાવના છે કે રાષ્ટ્રનો એક બહુ મોટો ભાગ જે હજી સુધી અછૂત રહ્યો છે, યુગ ચેતનાથી આંદોલિત કરી શકાય. એમાં ધ્યાન-પ્રજ્ઞાયોગ મુખ્ય આયોજનો સાથે વ્યક્તિત્વ, સંસ્કારના સત્ર પણ થઈ રહ્યા છે. કાર્યકર્તાઓની સંગઠનાત્મક ચર્ચાઓ પણ સુનિયોજન માટે વિધિ-વ્યવસ્થાના વિચાર-વિનિમય પણ સાથે જ ચાલી રહ્યા છે. આ રીતે બે દિવસના આ આયોજનોનો ખૂબ વ્યાપક પ્રભાવ જન-જન પર પડશે.

૮ ઓક્ટોબર રવિવાર દશમની વેળામાં સાંજે ૫ થી ૯ સુધી જવાહરલાલ નહેરૂ સ્ટેડીયમ નવી દિલ્હીમાં એક વિરાટ વિભૂતિ જ્ઞાનયજ્ઞ ચોથા ચરણના અંતર્ગત થનાર છે. એમાં ભારતભરના ૧૦૮ સ્થાનોમાંથી પ્રત્યેકમાંથી ૧૦૦-૧૦૦ પસંદ કરેલ પ્રતિભાઓ તથા પ્રવાસી પરિજનોને શાંતિકુંજથી આમંત્રણ પત્ર જશે, તે જ ભાગીદારી કરશે. મિશનના શક્તિ પ્રદર્શન મુખ્ય આ કાર્યક્રમને સીધા દૂરદર્શન નેટવર્ક પર પ્રસારિત કરવાની સંભાવના છે. ગાયત્રી પરિવારની સતયુગી સમાજની કલ્પના શું છે, કેવા-કેવા, ક્યાં-ક્યાં, કઈ-કઈ રચનાત્મક ગતિવિધિઓ ચાલી રહી છે, એનો પરિચય માર્ચ પાસ્ટ કરી રહેલ આંકીઓથી તથા વિશાળ મઢીમીડીયા સ્ક્રીન પર લોકો જોઈ શકશે. રાષ્ટ્રના બે પ્રધાનો, વિભિન્ન રાષ્ટ્રના રાજદૂતો, સ્વૈચ્છિક, આધ્યાત્મિક સંગઠનોના પ્રમુખોની હાજરીમાં એક વિરાટ દીપયજ્ઞ પણ સંપન્ન થશે. નવ નિર્માણ માટે સંકલ્પિત યુગશક્તિના સ્વરૂપનું દિગ્દર્શન બધાને થશે.

વિગત ગાયત્રી જ્યંતી દેવમાતાના વિશ્વમાતા બનવાની પ્રક્રિયાવાળી વેળામાં આવી હતી. આ જ ગંગા દેશરા મહાપર્વએ ૧૯૯૦ માં પૂજ્યવર સ્થૂળથી સૂક્ષ્મમાં વિલીન થયા હતા. દસ વર્ષ સુધી વેદમાતાનું દેવમાતાવાળું સ્વરૂપ જન-જન સુધી પહોંચ્યું. હવે ૨૦૦૦ ના ૧૧ જૂનથી પૂજ્યવર કારણ શરીરના રૂપમાં પૂરા અંતરિક્ષમાં સંવ્યાપ્ત થઈ ગયા છે. યુગ પરિવર્તન સુનિશ્ચિત છે, તે આ દિવસોમાં થઈ રહેલ છે, એ વિશ્વાસ બધાએ કરવો જોઈએ. ☉

મા તમો ખૂબ યાદ આવ્યા

જે વાત્સલ્યમયી માના પ્યારભર્યા પાલવની છાયામાં જીવનની બહુમૂલ્ય ક્ષણ વિતાવી, તેમની છઠ્ઠી પુણ્યતિથિ એ બહુ યાદ આવી રહી છે. માતાજીની હંમેશા એક આંખ દુલારની અને એક આંખ સુધારની રહેતી હતી. પ્યારભરી વાતો કરતા-કરતા જો આચરણમાં ક્યાંક દોષ અથવા વ્યવસ્થામાં ઉણપ દેખાતી તો તેમની નજર ફરતા વાર ન લાગતી. આજે તો તેમના હાકોટા ખાવા મન તલસી રહ્યું છે. મા ! પ્યાર નહીં તો ગુસ્સો પીવડાવી દો પૂજ્ય ગુરુદેવ જ્યારે કોઈ વાત પર નારાજ થતા તો તમારી છત્રછાયામાં સુરક્ષા મળતી હતી. મા ! તમો અમારા માટે ગુરુદેવ સાથે લડી પડતા હતા. અમને યાદ છે કે એકવાર ગુરુદેવ અમને ખૂબ લડયા તો તમો ગુરુદેવથી પણ નારાજ થઈ ગયા હતા અને તે દિવસે ગુરુદેવને ભોજન આપ્યું ન હતું. અમને તમારા હાથે બનેલી રોટલી વધારે સારી લાગતી હતી. એકવાર અમે તમારી પાસે આવ્યા અને તમને કહ્યું કે આજે અમારે બાજરીનો રોટલો ખાવો છે. થોડીવાર પછી અમે ભોજન કરવા આવ્યા તો તમે બોલ્યા-બેટા ! આજે છોકરીઓએ ઘઉંની રોટલી બનાવી દીધી છે તે ખાઈ લ્યો. અમે કહી દીધું કે અમારે ભોજન નથી કરવું તો તમે તરત તે સમયે બાજરીનો રોટલો પોતાના હાથે બનાવી ખવડાવ્યો. અમારી જીદ તમે હંમેશા પૂરી કરતા રહ્યા. તમારા હાથની બનેલી રોટલી આજે પણ યાદ આવે છે. રોટલીઓનો તે સ્વાદ હવે તો સ્મૃતિમાં જ રહી ગયો છે. અમારું સૌભાગ્ય હતું જે તમારા હાથે બનેલું ભોજન ખાવા મળતું.

સ્નેહ સલિલા મા ! અમને સારી રીતે યાદ છે, જ્યારે અમને પહેલીવાર ધીયામંડીવાળા મકાનમાં તમારા દર્શન થયા હતાં. તમે અમને ભોજન કરાવ્યું હતું. અમે પોતાના વાસણ જાતે સાફ કરવા જતા હતા તો તમે અમારાં હાથ માંથી થાળી છોડાવી લીધી હતી અને લડયા કે વાસણ મા સાફ કરે કે બેટા ? તું અમારી સંસ્કૃતિને બદલી રહ્યો છે. પછી તમે કહ્યું હતું-બેટા ! તુ

મને ભૂલી ગયો છે, હું જ તારી મા છું, હું તને કેવી રીતે ભૂલી શકું ? અમને જન્મ આપનારી મા અમને છ મહિનાના છોડી સ્વર્ગવાસી થઈ ગઈ હતી. માના પ્યારથી વંચિત અને જ્યારે તમારા વાક્ય સાંભળ્યા તો આંસુ રોકી ન શક્યા અને અમને તમારામાં જ પોતાની માના દર્શન થયા હતા. તમારા આ દુલારનો જ પ્રભાવ હતો કે અમે પોતાના ભૌતિક સુખ સાધનો છોડીને તમારી શરણમાં આવી ગયા હતા. ગાયત્રી તપોભૂમિમાં કામ કરતા હતા, ભોજન કરવા ધીયામંડી જતા હતા. એક દિવસની વાત યાદ છે કે અમે કાર્યમાં વ્યસ્ત હોવાના કારણે ભોજન કરવા ન જઈ શક્યા તો ખરા બપોરે (ખૂબ ગરમીમાં) ભોજન લઈ તમે ગાયત્રી તપોભૂમિ આવ્યા હતા. અમે કહ્યું હતું કે માતાજી તમે આ કષ્ટ કેમ કર્યું તો તમે બોલ્યા-બેટા ! જ્યારે હું ભોજન કરવા બેઠી તો મને તારી યાદ આવી ગઈ કે હજી મારા બેટાએ તો ભોજન કર્યું જ નથી તો મારા ગળેથી ભોજન નીચે ન ઉતર્યું અને હું ભોજન લઈ આવી ગઈ. લે પહેલા ભોજન કરી લે પછી કામ કરજો. આજે પણ એ ઘટનાને યાદ કરી અમારા હૃદયમાં ઝણઝણાટી થવા લાગે છે. મા તમે ખરેખર વાત્સલ્ય અને મમતાની સજીવ પ્રતિમા હતા. તમારા સ્નેહ, દુલાર અને માનૃત્વનું ઋણ અમે હજાર જન્મ લઈને પણ નહીં ચૂકવી શકીએ. તમે અમને દરેક પત્રમાં દીર્ઘ જીવનના આશીર્વાદ આપી ચિરાયુ કરી દીધા છે. તમે અમને કેવી રીતે પોતાની આયુ આપી જીવિત રાખ્યા છે, એને અમે કદી ભૂલી નહીં શકીએ. અમે બહુ બિમાર હતા, પરંતુ તમારી તબીયત ખરાબ થયાના સમાચાર સાંભળી તમને મળવા હરિદ્વાર ગયા. તમે કહ્યું હતું-બેટા ! તારી હમણાં જરૂર છે, તુ મારી ચિંતા છોડ, પોતાનું ઓપરેશન કરાવી લે તુ ઠીક થઈ જઈશ. અમે આગરા ઓપરેશન કરાવી મથુરા આવી ગયા. તમો આગરા હોસ્પિટલમાં આવ્યા અને અમારા પલંગ પર સૂતા, અમે સ્વસ્થ થઈ ગયા અને તમે અમને પોતાનું જીવન આપી રોતા છોડી ગયા. મા ! તમારાથી

વિપ્રૂટા પડયાનું દુઃખ તો જીવનભર રહેશે, પરંતુ અમે ઋષિ યુગ્મના પુત્ર છીએ, પોતાની મા ને અશ્રુઓથી શ્રધ્ધાંજલિ નહીં આપીએ. અમારી શ્રધ્ધાંજલિ તમે સોંપી ગયેલ જવાબદારીને પૂરી કરવામાં જ લાગેલા છીએ. તમે કેટલીયવાર બધાની સામે એ કહ્યું હતું કે મારા છોકરાઓ તો હજારો છે, પરંતુ બેટા એક જ છે-લીલાપત. કોઈએ જોવું હોય તો મથુરા જઈને જોઈઓ. મા ! હવે તમારા સ્વપ્નાને પૂરા કરવાનું નિમિત્ત જ અમારું જીવન છે. અમારી એક એક ક્ષણ તમારા દ્વારા સોંપેલ જવાબદારીઓને પૂરી કરવામાં લાગી ગયા છીએ. તમે પત્રોમાં પણ લખ્યું હતું અને કંઈકવાર કહ્યું પણ હતું કે તું મારા બાળકોનો મોટો ભાઈ છે, તેમને સાચી દિશામાં ચલાવતા રહેજો, એમનું માર્ગદર્શન કરતા રહેજો, મારા બાળકો ભટકી ન જાય, તેમને પ્રેરણા આપતા રહેશો, હું આ જવાબદારી તારી પર છોડી જવા માંગુ છું. મા ! તમે અમને પોતાના મોટા છોકરા સમજી જો જવાબદારી સોંપી, તેનું અમે પૂરી ઈમાનદારીથી પાલન કર્યું છે. અમે પોતાના ભાઈ-બહેનોને હંમેશા પ્યાર અને સહિષ્ણુતાથી બધાને જોડવાની વાત કહી છે અને બીજાને ઊંચા ઉઠાવવાની સલાહ આપી છે. કરચલાંની માફક એક બીજાના પગ પકડી ખેંચવામાંથી હંમેશા પોતાના ભાઈ-બહેનોને રોક્યા છે, મિશનના કાર્યક્રમોને મળીને સહયોગ સાથે ચલાવવાની પ્રેરણા આપી છે, વ્યવધાન પેદા કરનારાને રોક્યા છે. જ્યારે ગુરુદેવ સૂક્ષ્મીકરણની સાધનામાં હતા, તમે એક દિવસ કહ્યું હતું કે ગુરુદેવનો સંદેશ આવ્યો છે કે ગાયત્રી તપોભૂમિથી સાત આંદોલન ચાલવા જોઈએ. સન્ ૧૯૯૭ માં જ્યારે તમે બંને પ્રખર પ્રજ્ઞા અને સજલ શ્રધ્ધાના રૂપમાં ગાયત્રી તપોભૂમિ પધાર્યા તો અમને તમારી વાત યાદ આવી અને તમારા બતાવેલ સાત આંદોલનોની પ્રારંભ કરવાની ઘોષણા કરવામાં આવી. તમે દેખી રહ્યા હશો કે અમારા ભાઈ-બહેનો કેવી કુશળતા સાથે આ આંદોલનોને ચલાવ્યા છે. વ્યસનમુક્તિ આંદોલનની લહેર પૂરા વાતાવરણમાં ફેલાઈ છે. તમારા આશીર્વાદથી અમારા આંદોલનોને બીજી સંસ્થા પણ ચલાવી રહી છે અને અમારા માર્ગદર્શનની

આશા કરતી રહી છે. તમારા નિર્દેશો પર ચલાવાઈ રહેલ આંદોલનોથી સૂક્ષ્મ વાતાવરણમાં અનુકૂળ ચિંતન પ્રવાહ ફેલાયો છે. વિશ્વની મહાન વિભૂતિઓ અમારી વાત સાંભળવા તૈયાર થઈ છે. વિશ્વ હિતના જે મુદ્દાઓ પર યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકામાં જે લેખ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે, તેના પર પ્રતિભાઓ સક્રિય બની છે, આસ્તિકતાનું વાતાવરણ બન્યું છે, જનસંખ્યા નિયંત્રણ પર આયોગ સક્રિય થયું છે, વૃક્ષારોપણ-પર્યાવરણ સંરક્ષણ-તુલસી રોપણનું મહત્ત્વ સમજાવાઈ રહેલ છે. ગૌ-સંવર્ધનની લહેર ચાલી છે, વિવેકના જાગરણથી કુરીતિઓ તથા દુષ્પ્રવૃત્તિઓ દૂર થઈ છે, લોક સ્વસ્થ રહેવાની કળા અને જીવન જીવવાની કળા શીખી રહ્યા છે. તમારા આશીર્વાદથી બધા કાર્ય સફળતા સાથે ચાલી રહ્યા છે. પ્રત્યેક કાર્યમાં પ્રેરણા તમારી જ રહે છે. સાનેય આંદોલનોમાં સફળતા મળી રહી છે. તમારા સંરક્ષણમાં આસુરી શક્તિઓ નિરંતર પછડાય છે અને કાર્ય નિર્વિઘ્ન ચાલતા રહે છે. તમે જ્ઞાનયજ્ઞની જે ચિનગારી ને દાવાનળ બનાવવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો, તે કાર્ય વિભિન્ન યોજનાઓના માધ્યમથી ચાલી રહ્યા છે. તમારા આશીર્વાદથી મહાકાળ સીરીજ, પ્રજ્ઞા લઘુ પુસ્તકમાલા અને યુગ ચેતના સાહિત્યના કરોડો પુસ્તકો ઘેર-ઘેર વંચાય રહ્યા છે. પૂજ્ય ગુરુદેવે કહ્યું હતું કે તમે મારા વિચારોને ઘેર-ઘેર પહોંચાડો, પછી આગળનું કાર્ય હું સ્વયં કરી લઈશ. આ કાર્યમાં અમે કોઈ બેપરવાહી વરતી હોય તો તમે અમને બતાવો. અમે બધા ભાઈ-બહેનોએ તમારા આદેશાનુસાર કાર્ય કર્યું છે અને આગળ પણ કરતા રહીશું. યુગ પરિવર્તન તો મહાકાળ કરશે, અમે તો સાક્ષી ભાવથી તેમના આદેશોનું પાલન કરતા જઈએ છીએ, આદેશ આપતા રહેશો મા ! તમારા આદેશ અમારા માટે ભગવાનની આજ્ઞા છે. દરેક ત્યાગ અને બલિદાનની શર્ત પર તમારી આજ્ઞાનું પાલન કરીશું, તમારા દૂધને લજવીશું નહીં, એ જ અમારી પ્રતિજ્ઞા છે અને એ જ અમારી શ્રધ્ધાંજલિ છે, સ્વીકાર કરશો મા ! પોતાની પ્યારી મા ના ચરણ-કમળોમાં કોટી-કોટી નમન.

-લીલાપત શર્મા

યુગ નિર્માણ સમાચાર

ભરૂચ-જિલ્લા ગાયત્રી પરિવાર દ્વારા રાષ્ટ્ર જાગરણ તીર્થયાત્રા દરમ્યાન અને ત્યારબાદ આજુબાજુના ૨૭૧ ગામોમાં જઈ પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારો ધરે-ધરે પહોંચાડવા યુગ ચેતના સાહિત્યની ૨૫ હજાર બુકો તેમજ એક હજાર યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકાના જૂના અંકોનું ફ્રી વિતરણ કર્યું. એકવીસમી સદી ઉજ્જવળ ભવિષ્યના સંદેશા સાથે વિભૂતિવાનોને દિલ્હીમાં અને શ્રદ્ધાવાનોને મહાપૂર્ણાહુતિમાં હરિદ્વાર પહોંચવા આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું.

રાણીપ-જુલાઈ ૨૦૦૦ના “યુગ શક્તિ ગાયત્રી”નાં વાંચન બાદ ગાયત્રી પરિવાર રાણીપની ૫૧ બહેનોએ ગુરુપૂર્ણિમાના રોજ જ્ઞાનપીઠ વાડજ ખાતે ‘યુગ ચેતના સાહિત્ય’ના ૩-૨, ૫૦, ૦૦૦ (બે લાખ પચાસ હજાર) ના સેટ ઝોલામાં ઘેર-ઘેર ફરીને વેચાણ કરવાનો સંકલ્પ ડૉ. શ્રી રાજેન્દ્ર પ્રસાદના સાન્નિધ્યમાં લીધેલ છે.

પાદરા-ગાયત્રી પરિવાર દ્વારા તા. ૨૪-૭ના રોજ પાદરા તાલુકામાં ૯૦ ગામોમાં પ્રાથમિક શાળાઓમાં બાળકોના વિદ્યારંભ સંસ્કાર સામૂહિક રીતે એક જ દિવસે એક સાથે સંપન્ન થયા. તમામને ગાયત્રી મંત્ર દીક્ષા આપવામાં આવી તેમજ દરરોજ પ્રાર્થનામાં પાંચ ગાયત્રી મંત્ર દરેક શાળામાં બોલવા સંકલ્પ લેવડાવ્યો, તે જ દિવસે ૯૦ પ્રાથમિક શાળાઓમાં વૃક્ષારોપણ કરવામાં આવ્યું.

ઘડુલી-ગાયત્રી પરિવાર શાખા દ્વારા વરુણ દેવતાને પ્રસન્ન કરવા કેટલાક આધ્યાત્મિક પ્રયોગો આરંભ કરવામાં આવ્યા છે. તાજેતરમાં ઘડુલી મધ્યે શીવમંદિરમાં તેમજ સિપોલ મધ્યે લક્ષ્મીનારાયણ મંદિરમાં આધ્યાત્મિક પ્રયોગ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.

અમદાવાદ-વસંતકુંજ ગાયત્રી પરિવાર નવા નરોડા, અમદાવાદ ઉપક્રમે તા. ૨-૭ના રોજ મફત નિદાન/દવા કેમ્પનું આયોજન સંપન્ન થયેલ. જેમાં ૧૬ ડોક્ટર શ્રીઓએ સેવા આપેલ. કેમ્પનું ઉદ્ઘાટન શ્રી એચ. એન. ખરે, કુલ સચિવશ્રી ગુજરાત કૃષિ યુનિવર્સિટી સરદાર કૃષિનગરના વરદ્ હસ્તે થયેલ. કેમ્પમાં વિવિધ રોગોના ૧૫૦૦ થી વધુ દર્દીઓને નિ:શુલ્કન નિદાન/દવાઓનો લાભ મળેલ. કેમ્પમાં સેવા આપેલ ડોક્ટરશ્રીઓના દવાખાના/હોસ્પિટલમાં વસંતકુંજ ગાયત્રી પરિવારનો ભલામણ પત્ર લઈને જનારને ૫૦ પ્રતિશત સહાયતા ડોક્ટરશ્રી દ્વારા કરવામાં આવશે કાર્યક્રમને સફળ બનાવવા શ્રી એ. કે. વણકર, બાબુભાઈ, જ્યંતિભાઈ, ઈશ્વરદાસ તથા બહેનોએ પણ ખૂબજ જહેમન ઉઠાવેલ.

ઓઢવ ગાયત્રી પરિવાર દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં સંસ્કારો કેળવાય અને તેનામાં નિયમિતતા વિકસે તે હેતુથી ચાલુ વર્ષ માં પ્રાથમિક વિભાગમાં “જીવનધારા” અને માધ્યમિક વિભાગમાં “વેદોનો દિવ્ય સંદેશ” આ બે પુસ્તકો પર પરીક્ષા લીધેલ. જેમાં ઓઢવ કેન્દ્રમાંથી કુલ ૩૦૫૩ વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધેલો હતો. તેમાંથી વેદોના દિવ્ય સંદેશ માં પ્રથમ ક્રમાંક-૨૩ વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ જેમને ઈનામમાં ૧૦ ગ્રામ ચાંદીનો સિક્કો તથા દ્વિતીય ક્રમાંક-૩૫ વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ જેમને ઈનામમાં ૫ ગ્રામ ચાંદીનો સિક્કો તથા જીવનધારામાં પ્રથમ ક્રમાંક-૨૯ વિદ્યાર્થીઓ એ પ્રાપ્ત કરેલ જેમને ઈનામમાં ૫ ગ્રામ ચાંદીનો સિક્કો તથા દ્વિતીય ક્રમાંક ૧૦૦ વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કર્યા જેમને કંપાસ બોક્ષ ઈનામમાં આપવામાં આવ્યા.

કવિઠા- શ્રી કવિઠા સાર્વજનિક વિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓના વિદ્યારંભ સંસ્કારનું આયોજન તા. ૧૨-૭ ના રોજ કરવામાં આવ્યું હતું. ભરૂચ ગાયત્રી પરિવાર ના શ્રી ફતેહસિંહ તથા શ્રી ઈશ્વરભાઈના સહયોગથી આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. ગુરુદેવના વિચારોની સંપૂર્ણ સમજ આપવામાં આવી હતી સાથે પંચકુંડી યજ્ઞનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. આ આયોજનના મુખ્ય અતિથિ ગુજરાત માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ ગાંધીનગરના સભ્ય અને મડોદરાના પરિજન ગણપતસિંહ સોલંકી હતા. શાળાના ટ્રસ્ટીઓ અને બાળકોના વાલીઓએ યજ્ઞમાં ભાગ લીધો હતો. વિદ્યાલયના ૧૬૫ વિદ્યાર્થીઓને તેમજ વાલીઓને ગુરુદેવનું સાહિત્ય (પુસ્તિકાઓ) વહેંચવામાં આવી હતી.

રાંદેર- પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની ચેતના જે વ્યક્તિ પાસે કામ કરાવવા માંગતી હોય તે વ્યક્તિ ગમે તે પરિસ્થિતિમાંથી જીવી રહી હોય, ભલેને તે અંધ કેમ ન હોય, પરંતુ તેનામાં પૂરેપૂરી પ્રાણ શક્તિ ભર્યા પ્રચંડ પુરુષાર્થ હોય તેને શ્રેયના ભાગીદાર બનાવી દે છે. આવું એક ઉદાહરણ છે સુરત ગાયત્રી પરિવારના પરિજન તથા નવસારીની લૉ કોલેજમાંથી સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તી મેળવેલ કારકુન જ્યેશભાઈ દેસાઈએ કે જેમણે પોતાની નોકરી દરમ્યાન પોતાની આંખોનું તેજ ગુમાવી દીધું હતું. પરંતુ હિંમત દઢ સંકલ્પધારી તથા પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના સાહિત્યને જન જન સુધી પહોંચાડવાની અભિલાષા ધરાવતા આ ભાઈએ પોતાની આંખો ગુમાવવા છતાં મિશન પ્રત્યે પોતાની શ્રદ્ધાને ડગમગવા દીધી નથી. પોતાના ખભા પર ઝોલા પુસ્તકાલય દ્વારા ટ્રેનમાં પ્રવાસ ખેડી રહેલા પ્રવાસીઓ વચ્ચે પહોંચી જઈ પૂજ્ય ગુરુદેવની અંત:વેદના ઠાલવી યુગ સાહિત્ય પહોંચાડવા સફળ પ્રયત્ન કરે છે. ધન્ય છે આવી નિષ્ઠાને.

એને ઓળખી લ્યો

ગાયત્રી સૃષ્ટિની સરજનહાર
એને તમે ઓળખી લ્યો.
માની માયા તણો નહિં પાર,
એને તમે ઓળખી લ્યો.
નામ બનાવ્યું માએ એવડું,
એનો આવે નહિં પાર.
ટેકાવિણ ઊભું રહ્યું રે,
એની ગાયત્રી ટેકણહાર, એને તમે ઓળખી લ્યો.
સૂર્ય-ચંદ્ર બે દિવડાં,
જગને જીવાડનાર,
ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારાં રૂપી ફૂલ ખીલ્યાં રે.
એની માલણ ગાયત્રી માતા. એને તમે ઓળખી લ્યો.
હિમગિરિ જોઈ હૈયું કરે,
ગંગા, યમુનાનો દેનાર,
કલકલ ઝરણાં ગીત ગાયે,
એની ગાનારી ગાયત્રી માત. એને તમે ઓળખી લ્યો.
આંબે અમૃત સીંચિયાને,
કોકિલ કરે ટહૂકાર,
મેઘ ધનુષ્યનાં રંગ,
પેલાં મોરલામાં પૂરનાર રે. એને તમે ઓળખી લ્યો.
લક્ષ ચોરાશી જીવ કર્યા,
તેની કળાનો નહિં પાર,
માનવ બનાવી માએ આશા કરી,
કે તું 'માનવ' બન જે જરૂર. એને તમે ઓળખી લ્યો.

-પાર્વતીબેન પટેલ
માંજલપુર